

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Eraõiguse instituut

Elis Klimberg

MAKSEKÄSU KIIRMENETLUSE EFEKTIIVSUS VÕLAUSALDAJA HUVIDE KAITSEL

Magistritöö

Juhendaja: MA Anna Markina
Kaasjuhendaja: *mag. iur* Kai Härmand

Tallinn 2012

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
I. VÕLAUSALDAJA HUVID MAKSEKÄSU KIIRMENETLUSES	7
1.1. Maksekäsu kiirmenetlus ja sellega seonduvad põhimõisted	7
1.2. Maksekäsu kiirmenetluses kaitstavad huvid	12
1.2.1. Maksekäsu kiirmenetluses esitatavad nõuded	12
1.2.2. Maksekäsu kiirmenetluses esitatava nõude suurus	14
1.3. Võlausaldaja huvid versus võlgniku õigused	17
1.3.1. Ühilduvus EIÕK artikliga 6	18
1.3.2. Heade kommete vastased nõuded	19
1.3.3. Tsiviilkohtumenetlusteovõime kontroll	24
1.3.4. Maksekäsu kiirmenetlus vs Euroopa maksekäsk piiriüleste juhtumite puhul	26
1.3.4.1. Maksekäsu kiirmenetluse kohaldamine piiriüleste juhtumite korral	26
1.3.4.2. Euroopa maksekäsumenetluse kohaldamine	31
II. MAKSEKÄSU KIIRMENETLUSE EFEKTIIVSUST KAJASTAV UURING	33
2.1. Uuringu eesmärk	33
2.2. Uuringu metoodika	34
2.3. Analüüsi tulemused	35
2.3.1. Avaldajaid ja nõudeid puudutavad näitajad	35
2.3.2. Võlgnikke puudutavad näitajad	38
2.3.3. Dokumentide kättetoimetamist puudutavad näitajad	39
2.3.4. Menetluse lõpptulemust puudutavad näitajad	41
2.3.5. Menetluse lõpetamise põhjused	42
2.3.6. Näitajad, mis puudutavad menetluse pikkust	44
2.3.7. Tähelepanekud uuringu tulemuste kohta	46
2.4. Maksekäsumenetluse efektiivsust mõjutavad tegurid	48
2.4.1. Menetluse aeg maksekäsu kiirmenetluses	48

2.4.2. Menetluslikud faktorid.....	50
2.4.3. Mittemenetluslikud faktorid.....	52
KOKKUVÕTE	59
SUMMARY	65
KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU	68
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	69
Kasutatud kirjandus.....	69
Kasutatud normatiivmaterjalid	73
Kasutatud kohtupraktika	74
LISA 1. Uuringus kasutatud maksekäsu kiirmenetluse avaldused.....	75
LISA 2. Uuringu karakteristikad	81

SISSEJUHATUS

Võlausaldaja on huvitatud, et võlgnik täidaks oma kohustused nõuetekohaselt. Paratamatult tuleb ette olukordi, mil võlgnik ei taha või ei suuda oma kohustusi võlausaldaja ees täita. Sellisel puhul peab võlausaldaja leidma parima võimaliku viisi nõude maksmapanekuks. Tihtipeale osutub võla sissenõudmiseks alustatud kohtumenetlus liialt kulukaks ja aeganõudvaks ning just aeg on see, mis võib võlausaldaja huve eriliselt kahjustada, sest rahavoogude toimimine on võlausaldaja majandusliku eksistentsiaalsuse seisukohalt äärmiselt oluline.

Maksetega hilinemine võib kaasa tuua väiksemate ettevõtete läbikukkumise¹ ja seda peetakse üheks suurimaks väiksemate ja keskmise suurusega ettevõtete finantsprobleemide tekkimise põhjuseks, mis ühtlasi takistab ettevõtluse kasvu ja innovatsiooni.² Tegelikult pole vahet, kas võlausaldajaks on ettevõtte või eraisik, võla tasumisega viivitamine piirab majanduslikus mõttes ühtmoodi nii ühe kui teise huve oluliselt. Seega on vajalik võlausaldajal leida võimalikult kiire ja efektiivne tee nõude maksmapanemiseks.

Üheks võimaluseks vähendada kohtukulusid ja menetlusele kuluvat aega on kohaldada tsiviilasja keerukusele vastavat menetlust. Seetõttu on paljud riigid näinud tsiviilmenetluses ette lihtmenetlused teatavate lihtsamate nõuete menetlemiseks.³ Lihtmenetluse eeliseks on, et see suudab pakkuda nõude maksmapanekuks vajalikku kohtulahendit kiiremini ja odavamalt kui tavamenetlus. Mõningatel juhtudel võib lihtmenetlus edukalt asendada tavamenetlust.⁴ Seda eelkõige juhul, kui tegemist on lihtsamate rahaliste nõuetega, mille puhul puudub sisuline vaidlus.

Üheks selliseks lihtmenetluse vormiks on maksekäsu kiirmenetlus, mis ongi mõeldud võlausaldajale vaidlustamata rahaliste nõuete maksmapanemiseks olukorras, kus võlgnik on sattunud kohustuse täitmisega viivitusse ilma, et tal oleks selleks õiguslikult põhjendatav alus. Lihtsamate nõuete lahendamise puhul on ka oluline, et kohtuid ei koormataks nõuetega, kus vaidlusküsimust tegelikult ei ole. Käesolev töö avab maksekäsu kiirmenetluse olemuse ja selgitab selle menetluse eesmärgi.

¹ R. Boden, S. Y. Paul. Size matters: the late payment problem. *Journal of Small Businesses and Enterprise Development*. Vol 18 Iss: 4, p 732.

² N. Wilson. *An Investigation into Payment Trends and Behaviour in the UK: 1997-2007*. Leeds: CMRC Centre, Leeds University Business School, 2008, p 10.

³ J. M. Smits (ed). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2006, p 125.

⁴ M. Faure. A Selection of Empirical Socio-Economic Research with Respect to the Functioning of Legal Rules and Institutions in Belgium and Netherlands. *European Journal of Law and Economics*. Vol 11 Iss: 3, p 219.

Maksekäsu kiirmenetluse instituut viidi Eesti õiguskorda sisse 2006. aastal ning on sätestatud TsMS-i⁵ 49. peatükis. Tänapäevaks lahendatakse umbes kuuskümmend protsenti tsiviilasjadest maksekäsu kiirmenetluses.⁶ Arvestades menetluse kasvavat populaarsust, tuleb antud teema käsitlemist pidada aktuaalseks.

Maksekäsumenetluse puhul tõusetub küsimus, mida tähendavad lihtsamad nõuded ehk millistest kohustustest tulenevaid nõudeid saab võlausaldaja maksekäsu kiirmenetluses esitada. Sellest tulenevalt on töö üheks eesmärgiks uurida, mis ulatuses on maksekäsumenetluses üldse võimalik võlausaldaja huve kaitsta.

Maksekäsu kiirmenetluse eripäraks on see, et kohus väljastab võlausaldaja avalduse alusel võlgnikule maksekäsu ilma, et viimasel oleks võimalik eelnevalt oma seisukohti avaldada.⁷ See omakorda tõstatab küsimuse, kas võlausaldaja huvidest ja menetlusökonomiast lähtuv menetlus ei riiva liigselt võlniku õiguseid. Maksekäsu kiirmenetluses põrkuvad võlausaldaja huvid võlgniku õigustega. Käesoleva töö üheks eesmärgiks ongi välja selgitada, kas võlausaldaja huvide ja võlgniku õiguste kaitse on tasakaalus antud menetluses.

Autori eesmärgiks on välja uurida, kui efektiivne on maksekäsu kiirmenetlus ehk kas ja kui kiiresti on võlausaldajal võimalik maksekäsumenetluses saada nõuet tunnustav täitedokument. Samuti on autori sooviks välja selgitada maksekäsu kiirmenetluses esitavate nõuete olemus. Selleks viis töö autor läbi antud menetluse efektiivsust kajastava empiirilise uuringu.

Uuringu koostamisel ja läbiviimisel lähtus autor kahest peamisest hüpoteesist:

- 1) Maksekäsu kiirmenetluses esitatavate nõuete näol on peamiselt tegemist tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuetega.
- 2) Võlausaldajal on maksekäsu kiirmenetluses võimalik mõistliku aja jooksul saada kohtult täitedokument.

Töös on järgitud eelkõige analüütilist ja võrdlevat meetodilist traditsiooni. Autori hinnangul on need meetodid töö iseloomu arvestades kõige otstarbekamad töö eesmärkide saavutamiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks. Magistritöö on deduktiivne, jagunedes kahte peatükki ja alapeatükkidesse, mille koostamisel on järgitud nende sisust tulenevat arutluskäiku.

⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. –RT I 2005, 26, 197...RT I, 28.12.2011, 44.

⁶ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2011. a I poolaasta kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium. Justiitshalduspoliitika osakond. Õigusloome ja arenduse talitus, 2011, lk 8.

⁷ Green Paper on a European Order for Payment Procedure and on Measures to Simplify and Speed Up Small Claims Litigation. Brussels, 20.12.2002, COM (2002) 746 final, p 9. Arvutivõrgus: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0746en01.pdf, 27.02.2012.

Esimeses peatükis käsitleb autor maksekäsumenetluse mõistet, sisu ja olemust. Põhjusel, et asjakohast eestikeelset õiguskirjandust on antud temaatika kohta vähe, on mõiste sisustamisel lähtutud võrdlusest teiste riikidega ning on aluseks võetud ka Euroopa maksekäsumenetluse olemus. Samuti uurib autor maksekäsu kiirmenetluses esitatavate nõuete olemust ja esitatavatele nõuetele seatud piiranguid. Lisaks on vaatluse all võlausaldaja huvide ja võlgniku õiguste kaitse vajadus maksekäsu kiirmenetluses.

Töö teine peatükk keskendub maksekäsu kiirmenetluse tulemuslikkust kajastava uuringu analüüsile. Esmalt selgitatakse uuringu eesmärgi ja metoodikat, seejärel analüüsitakse uuringut puudutavaid näitajaid. Viimaks analüüsib autor maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust mõjutavaid tegureid.

Käesoleva töö koostamisel on kasutatud mitmeid Eesti ja Euroopa Liidu õigusakte ning nende pinnalt koostatud kommentaare ja seletuskirju. Samuti on töö aluseks mitmed õiguselased artiklid ja raamatud. Lisaks analüüsis autor mitmeid Riigikohtu ja Euroopa Kohtu lahendeid, mis aitasid antud temaatika pinnalt tekkinud probleemidele lahendusi leida. Uuringu aluseks on 189 maksekäsu kiirmenetluse avaldust ajavahemikust 05.07.2011-12.07.2011. Uuringu tulemusi võrreldakse varasema kohtute statistikaga maksekäsu kiirmenetluse kohta.

Autor tänab siinkohal oma juhendajaid Anna Markina't ja Kai Härmand'it, kelle nõuanded ja kommentaarid on käesoleva töö valmimisel suureks abiks olnud.

I. VÕLAUSALDAJA HUVID MAKSEKÄSU KIIRMENETLUSES

1.1. Maksekäsu kiirmenetlus ja sellega seonduvad põhimõisted

Maksekäsu menetlus, mis on tundmatu *common law* õigussüsteemiga maades⁸, on kasutusel enamikus Euroopa riikides. Kuigi menetluse struktuur erineb riigiti oluliselt, jääb selle põhiolemus samaks – kohus väljastab kirjalikus menetluses *ex parte* võlausaldaja avalduse alusel maksekäsu.⁹

Maksekäsu menetlus võeti paljudes riikides kasutusele seetõttu, et kohtuasju ei algatatud mitte tõsise vaidlusküsimuse lahendamiseks, vaid selleks, et saada võla sissenõudmiseks vajalik täitedokument. Pigem olid selliste hagide aluseks nõuded, mida võlgnik vaidlustada ei soovinud, kuid samas polnud võimeline tasuma või ei pidanud vajalikuks maksta.¹⁰

Menetlus on vajalik garanteerimaks võlausaldajatele juurdepääsu kiirele lahendile seoses vaidlustamata nõuetega. Vastasel juhul võib pahatahtlikel võlgnikel tekkida karistamatuse tunne ning on ühtlasi ajendiks, miks võlgnevust koheselt mitte tasuda. Maksete hilinemine on üks peamisi maksejõuetuse põhjuseid, mis ohustab ettevõtete ning töökohtade püsijäämist. Vaidlustamata nõuete sissenõudmine pika ja kuluka kohtuprotsessi raames võib loodetud kasu asemel võlausaldajale majanduslikus mõttes hoopis kahjulikuks osutuda.¹¹ Võlausaldaja võib leida end olukorras, kus võlgnik küll nõudele vastu ei vaidle, kuid mingil põhjusel võlgnevust ei tasu. Võlausaldaja huvi on siin võimalikult väikese aja- ja finantskuluga saada võlgnevuse sissenõudmiseks vajalik täitedokument. Kiire täitedokumendi saamise võimaldamine olukorras, kus võlgnik võlale vastu ei vaidle, ongi maksekäsu kiirmenetluse algne eesmärk.¹²

Ka Euroopa Liidu piiriüleste juhtumite puhuks loodud Euroopa maksekäsumenetluse eesmärgiks on lihtsustada ja kiirendada menetlust ning vähendada menetluskulusid

⁸ Samas on Inglismaa tsiviilkohtusüsteemis kasutusel lihtmenetlus *summary judgement*, mis pakub võlausaldajale vaidlustamata nõude puhul lihtstatud korras kohtuotsuse saamist ning mis kõige enam sarnaneb Euroopa kontinentaalsüsteemis kasutusel olevale maksekäsumenetlusele. Menetluse puhul teeb kohus otsuselihtmenetluse käigus, mis eeldab mõlema poole ärakuulamist. Vt: A.A.S. Zuckerman. *Civil Procedure. Principles of Practice*, 2nd Edition. London: Sweet & Maxwell 2006, p 282.

⁹ G. E. Kodek, W. H. Rechberger (eds). *Orders for Payment in the European Union: Mahnverfahren in der Europäischen Union*. The Hague: Kluwer Law International 2001, p 17.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 8.

¹² M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond 2011, lk 10.

vaidlustamata rahaliste nõuete korral, kuid seda piiriüleste juhtumite puhul.¹³ Nagu siseriiklike maksekäsu menetluse mudelite puhul, nii töötab ka Euroopa maksekäsu menetlus põhimõttel, et võlausaldajal on võimalus saada kiiresti täitedokument juhul, kui võlgnik jääb menetluses passiivseks.¹⁴ Võib märkida, et Euroopa maksekäsumenetlus põhineb just Saksamaa mudelil.¹⁵ Samuti on sama mudel võetud eeskujuks Eesti maksekäsu kiirmenetluse kujundamisel.

Maksekäsu kiirmenetluse puhul võtab kohus või muu pädev avaliku võimu asutus võlausaldaja avalduse alusel nõude suhtes vastu otsuse, ilma et võlgnikul oleks eelnevalt võimalik oma seisukohti avaldada. Kohtulik otsus edastatakse võlgnikule, juhendades viimast maksekäsku täitma või nõudele vastuväidet esitama. Juhul, kui võlgnik teatud tähtaja jooksul korraldusele ei reageeri, muutub maksekäsk sissenõutavaks. Samas kui võlgnik esitab vastuväite, läheb menetlus üldjuhul üle tavamenetlusse arutamiseks. See tähendab, et maksekäsu saajal lasub erinevalt tavamenetluse reeglitest kohustus alatatada nõuet puudutav hagimenetlus. Selline vastutuse ümberjaotumine koosmõjus võlgniku võimalusega ära hoida sissenõutavaks muutunud nõude täitmine moodustabki maksekäsu kiirmenetluse tuuma.¹⁶ Samas ei mõjuta kõnealune menetlus võlausaldaja tõendamiskohustust, sest võlgniku vastuväite korral tuleb võlausaldajal oma nõuet tavamenetluse raames siiski tõenditega põhjendada.¹⁷

Tsiviilkohtumenetluse ülesannet sätestava TsMS § 2 järgi on tsiviilkohtumenetluse eesmärk tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Sellest sättest tuleneb tsiviilkohtumenetluse üks juhtpõhimõtetest – menetlusökonoomia, mille eesmärgiks on anda kohtutele võimalus menetluse efektiivsemaks korraldamiseks.¹⁸ Maksekäsu kiirmenetluse sisseviimise eesmärgiks oligi teatud lihtsamate nõuete menetlemise kiirendamine ja menetlusökonoomia, mis on iseenesest põhiseaduslikku järku väärtus.¹⁹ Maksekäsu kiirmenetlus on lihtsustatud menetlus, mille eesmärgiks on kokku hoida menetlusele kuuluvaid ressursse – nii kohtu aega kui ka kohtukulusid. Need eesmärgid ongi seatud menetlusökonoomiat silmas pidades.

¹³ Euroopa maksekäsumenetluse eesmärk on sätestatud Euroopa maksekäsu menetlust käsitleva regulatsiooni artiklis 1. Vt: Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006. a. määrus (EÜ) nr. 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006, lk 1-32.

¹⁴ L. Gomez Amigo. The European Order for Payment Procedure: An Example of Harmonization of the Civil Procedure in Europe. Toronto: International Association of Procedural Law, 2009, p 1.

¹⁵ C. Crifò. Cross-Border Enforcement of Debts in The European Union, Default Judgements, Summary Judgements and Orders for Payment. The Netherlands: Kluwer Law International 2009, pp 192-193.

¹⁶ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 9.

¹⁷ G. E. Kodek, W. H. Rechberger (eds), p 17.

¹⁸ E. Kergandberg *et al.* Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk 345.

¹⁹ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 3.

Väga oluline on juba varajases menetlusstaadiumis eraldada tõelisi vaidlusküsimusi puudutavad kohtuasjad neist, milles sisuline vaidlus puudub. See on vajalik eeldus, et kohtud saaksid oma niigi piiratud ressursse efektiivselt kasutada. See võimaldab kohtutel keskenduda keerulistele kohtuprotsessidele ning neid ka mõistliku aja jooksul lahendada. Kohtunike ülekoormatuse vältimist või äärmisel juhul vähendamist on võimalik saavutada vaid juhul, kui saadaval on kiire ja efektiivne menetlus vaidlustamata nõuete puhuks.²⁰

Euroopa riikide siseriiklikud maksekäsu menetlused võib üldiselt paigutada kahe mudeli alla. Esimene neist on nii nimetatud tõendipõhine mudel. See tähendab, et taotleja peab kohtule lisaks avaldusele esitama ka nõuet tõendava dokumentatsiooni. Nimetatud tingimus on abinõuks põhjendamatute nõuete vastu. Tõendipõhine menetlus peaks tagama piisava võlgniku kaitse olukorras, kus viimase kahjuks tehakse otsus ilma võlgnikku ära kuulamata. Samuti välistab tõendipõhine menetlus juba varajases staadiumis alusetud nõuded. Enamikus riikides, kus on kasutusel just ülalmainitud mudel (Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania), on võlgnikul vaid üks võimalus nõue vaidlustada. Kui võlgnik teatud tähtaja jooksul nõudele vastuväidet ei esita, muutub otsus *res judicata* jõudu omavaks otsuseks ning seda pole enam võimalik vaidlustada.²¹ Taoline mudel ei vähenda kohtunike koormust, sest nad peavad teostama nõude sisulist kontrolli. See omakorda võib tähendada menetluse pikenemist ning on võlausaldajale kahjulik, kuna ei võimalda vaidlustamata nõudele piisavalt kiiresti täitemenetlust alata ning menetluse esialgne eesmärk jääb täitmata.

Võttes vaatluse alla Itaalia vastava tõendipõhise maksekäsumenetluse mudeli, ilmneb, et menetlus kaitseb vaid ettevõtjate ja teatud elualade esindajate nagu juristide, notarite, arstide, arhitektide jm huve, kuid ei laiene kõikidele vabakutseliste elualade esindajatele, kellel puudub õigus antud menetluses töötasu nõuda. Samuti on kaheldav kohtule esitatava tõendi väärtus, sest maksekäsumenetluses aktsepteerib kohus võlausaldaja esitatud omakäeliselt väljastatud arvet, mille põhjal võlgniku kahjuks otsus tehakse.²² Seega ühelt poolt ei ole Itaalia tõendipõhises maksekäsumenetluses kaitstud võrdselt kõikide võlausaldajate huvid, teisalt võib menetluses teatud tõendite lubatavus kahjustada võlgniku huve ning välistatud pole pahatahtlike nõuete esitamine.

Mittetõendipõhist maksekäsu kiirmenetluse mudelit, mida kasutavad näiteks Eesti, Saksamaa ja Rootsi, iseloomustab see, et kohus mitte mingilgi moel ei kontrolli nõude aluseks olevaid asjaolusid. Juhul, kui avalduse formaalsed eeldused on täidetud, väljastab kohus maksekäsu

²⁰ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 8.

²¹ Ibid, p 17.

²² S. Chiarloni, P. Gottwald, A. A. S. Zuckermann. Civil justice in crisis: Comparative perspectives of civil procedure. New York: Oxford University Press, 1999, p 271.

kontrollimata nõude põhjendatust.²³ Kui tõendipõhise mudeli koolkond peab väga oluliseks minimaalset võlgniku õiguste kaitset, siis mittetõendipõhise mudeli puhul pannakse põhirõhk võlgniku enda vastutusele. Kohtuasja lahend sõltub täielikult võlgniku reageerimisest või mittereageerimisest avaldusele kohtu edasise sekkumiseta. Mittetõendipõhise mudeli koolkonna arvates on võlgniku õigused piisavalt tagatud selliselt, et tal on õigus täitmisele kuuluv otsus vaidlustada. Kuna nõude sisulist kontrolli ei toimu, siis pole tarvidust ka nõuet tõendavat dokumentatsiooni esitada. Menetlus on administratiivset laadi ning seega puudub vajadus kaasata sellesse kohtunik. Seetõttu on mittetõendipõhise maksekäsu kiirmenetluse puhul kogu pädevus asja menetlemiseks delegeeritud kohtuametnikele või nagu Rootsis - väljaspool kohtusüsteemi asuvatele täitevasutustele.²⁴ Eestis on maksekäsu kiirmenetluse avalduste lahendamine delegeeritud kohtunikuabidele (TsMS § 489²). Menetlusökonoomia seisukohalt on selline lahendus parem, kuna delegeerides asja menetlemise kohtuametnikele, väheneb reaalselt kohtunike töökoormus. Nii saavad kohtunikud omakorda keskenduda keerulisematele kohtuasjadele. Teisalt võivad taolise mudel puhul sagedamini kõne alla tulla pahatahtlikud nõuded, kuna nõude aluseks olevaid asjaolusid kohus ei kontrolli. Pahatahtlik avaldaja võib näiteks nõuda ülemäära suuri viiviseid ja intresse – võlgnik peab siis otsutama, kas tal on majanduslikult mõttekas kõrvalnõuded vaidlustada, sest tavamenetlusega kaasnevad kohtukulud võivad osutuda suuremaks kui vaidluse all oleva nõude suurus.²⁵

Menetluse võib jagada ka sellel alusel, kas tegemist on ühe- või mitmeastmelise menetlusega ehk kas võlgnikul on võimalus üks või rohkem kordi otsust vaidlustada. Üheastmelise menetluse puhul on üldjuhul võlgnikul võimalik vaid ühe korra otsus vaidlustada. Vastuväite esitamise tähtaja möödumisel muutub otsus automaatselt sissenõutavaks. Enamikes riikides aga on kasutusel süsteem, kus alles peale vastuväite esitamise tähtaja möödumist väljastab kohus täitedokumendi, mida võlgnikul on samuti õigus vaidlustada.²⁶ Olenemata sellest, mitu korda on võlgnikul õigus menetlus vaidlustada, muutub nõue sissenõutavaks alles siis, kui võlgnik on lasknud mööda esimese (või ainsa) võimaluse nõuet vaidlustada. Seega puudub võlausaldajal võimalus juba avalduse menetlusse võtmisel saada nõuet tõendav

²³ Esineb ka vastupidiseid näited, kus kohus püüab iga hinna eest enne maksekäsu väljastamist välja selgitada materiaalselt tõde, kuigi avaldajal puudub kohustus esitada kohtule nõuet põhistavad tõendid. Selline olukord on ilmnunud näiteks Leedus, kus on samuti kasutusel mittetõendipõhine maksekäsu menetlus. Sealne kohtupraktika näitab selgelt, et kohtud kipuvad selle lihtmenetluse normide rakendamisel olema liiga aktiivsed tõde välja selgitama selle asemel, et toetuda võlglaste tahtele esitada või jätta esitamata vastuväited, ning vähendavad seetõttu selle menetlusinstituudi tähtsust. Niisugune praktika koormab kohtuid põhjuseta. Vt: G. Ambrasaitė-Balynienė. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* III/2011, lk 217-218.

²⁴ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 18.

²⁵ Eestis on seadusandja selle probleemi lahendamiseks näinud ette, et maksekäsu kiirmenetlust ei kohaldata kõrvalnõuetele, mis ületavad põhinõuet vastavalt TsMS § 481 lg 2¹.

²⁶ G. E. Kodek, W. H. Rechberger (eds), p 20.

täitedokument.²⁷ See tähendab, et menetlusökonoomia seisukohalt pole vahet, kas tegemist on ühe- või mitmeastmelise menetlusega, kui eeldada, et võlgnik nõuet vaidlustada ei kavatse. Üldjuhul on võlgnikul võimalik menetlus kaks korda vaidlustada riikides, kus on kasutusel mittetõendipõhine mudel (sh Eestis). Selline süsteem peaks tagama võlgniku õiguste parema kaitse olukorras, kus kohus väljastab maksekäsu asjale sisulist hinnangut andmata.²⁸

Maksekäsu kiirmenetluse efektiivsus seisneb ühest küljest ka selles, et võrreldes tavamenetlusega, on kohtukulud maksekäsu kiirmenetluses oluliselt väiksemad. Esiteks seetõttu, et üldjuhul pole maksekäsu kiirmenetluse avalduse esitamisel vaja kasutada esindaja abi, mistõttu on võimalik õigusabikuludelt kokku hoida. Teiseks on ka maksekäsu kiirmenetluse avalduselt makstav riigilõiv tavamenetlusega võrreldes väiksem. RLS²⁹ § 57 lg 6 alusel tuleb maksekäsu kiirmenetluse avalduselt tasuda riigilõivu 3 protsenti põhinõudelt, kuid mitte alla 47,93 euro ja mitte üle 1278,23. Seega näiteks hagimenetluses kuuluks 3000 euroselt nõudelt riigilõivuna tasumisele 479,33 eurot, samas kui maksekäsu kiirmenetluses tuleb 3000 eurose nõude pealt tasuda vaid 90 eurot riigilõivu.

Maksekäsu kiirmenetluse avaldus vaadatakse Eestis läbi hagita menetluses. TsMS § 5 lg 3 sätestab hagita menetluse aluspõhimõtte – hagita asjas selgitab kohus ise asjaolud ja kogub selleks vajalikud tõendid, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. Seega on hagita menetlusele iseloomulik, et kohus rakendab uurimispõhimõtet ning kogub ise aktiivselt tõendeid. Riigikohus on märkinud, et hagita menetluses on kohtu aktiivne roll ette nähtud menetlusosaliste kaitseks.³⁰ Samas ei ole maksekäsu kiirmenetlus traditsiooniline hagita menetlus selles mõttes, et kohus uurimisprintsiipi rakendaks.³¹ Maksekäsu kiirmenetlusele on omane formaliseeritud olemus³² ja fakt, et selles ei tuvastata asjaolusid.³³ See tähendab sisuliselt seda, et menetluses lähtutakse esitatud dokumentatsiooni vormilisest küljest ning sisulisi hinnanguid ei anta. Formaliseerituse printsiipt ei toeta kuidagi kohtu aktiivsust ega uurimisprintsiipt. Kui kohtule edastatakse formaalsetele nõuetele vastav maksekäsu kiirmenetluse avaldus, on kohus kohustatud selle avalduse alusel väljastama

²⁷ Samas näiteks Itaalias, kus on kasutusel tõendipõhine maksekäsu menetlus (*decreto ingiuntivo*), võib väljastatud kohtumäärus koheselt täidetavaks muutuda, isegi juhul, kui võlgnik esitab vastuväite. Seda juhul, kui nõude aluseks on tšekk või notariaalne akt või kui mittejõustamine võib võlausaldaja huve tõsiselt kahjustada. Seega on avaldajal teatud asjaolude alusel võimalik kohtult avalduse alusel saada täitedokument, kuid see on pigem erandiks kui reeglilik. Vt: D. La Cognata *et al.* The International Comparative Legal Guide to: Litigation & Dispute Resolution 2010. A practical cross-border insight into litigation & dispute resolution. London: Global Legal Group Ltd 2010, p 181.

²⁸ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 18.

²⁹ Riigilõivuseadus. – RT I 2010, 21, 107...RT I, 02.03.2012.

³⁰ RKTko 3-2-3-2-04.

³¹ E. Kergandberg *et al.*, lk 358.

³² V. Kõve. Aegumise peatamine hagi esitamise või muu menetlustoimingu tegemisega kohtus või kohtuväliselt. Juridica VII/2010, lk 526.

³³ T. Tampuu. Tsiviilasja menetluse peatamine teise menetluse tõttu. Juridica II/2010, lk 103.

makseettepaneku, ilma et tal oleks õigust kontrollida avalduse aluseks oleva nõude õiguspärasust. Formaliseeritus avalduse õigsuse eeldusena võib tähendada võimalust, et võlgnikule väljastatud makseettepanek on pahatahtlik ega põhine reaalsel alusel. Selline põhimõte lähtub menetlusökonomiast. Seetõttu ongi võlgnikule ette nähtud võimalus nõudele vastuväide esitada, mille järel hakkab kohus nõude õigsust kontrollima juba tavamenetluses.

1.2. Maksekäsu kiirmenetluses kaitstavad huvid

1.2.1. Maksekäsu kiirmenetluses esitatavad nõuded

Enamikus Euroopa riikides (Austria, Belgia, Saksamaa, Kreeka, Luksemburg, Portugal, Hispaania), kus maksekäsumenetlus kasutusel on, võib kiirmenetlust kasutada vaid rahaliste nõuete puhul. Samas mõningais riikides võib maksekäsu menetluses avalduse aluseks olla mõnest muust kohustusest tulenev nõue. Nõuete liigid küll riigiti erinevad, kuid reeglina võivad nendeks olla vallasja üleandmine või asendamine ning vara tagastamine. Näiteks Rootsis võib taolises lihtmenetluses nõude aluseks olla muuhulgas ka veel vallasasja üleandmine, kohustuse täitmine, töölepingu täitmine ning valdusesse sisenemise keelamine. Prantsusmaal võib maksekäsu menetluses nõude aluseks olla lepingust tulenev mitterahaline kohustus, kui üks lepingupool ei ole lepinguga seotud läbi majandus- või kutsetegevuse.³⁴ Itaalias võib lisaks rahalisele kohustusele nõuda ka vallasasja üleandmist või vallasasja asendamist.³⁵

TsMS eelnõu seletuskirja kohaselt on maksekäsu kiirmenetluse puhul tegemist hagimenetlust ennetava menetlusega täitedokumendi saamiseks kindla rahasumma maksmisele suunatud nõuete puhul.³⁶ Seega peab maksekäsu kiirmenetluse raames esitatud nõude puhul olema tegemist kindla rahasumma maksmise kohustusega. Antud juhul võib tõusetada küsimus, mida mõeldakse praktikas mõiste „kindel rahasumma“ all? Kas siin mõeldakse vaid selliseid summasid, mis tulenevad otseselt lepingulisest soorituskohustusest (täitmisnõuded nagu müügihinna, üüri või teenuse eest tasumise nõue) ja muust määratletud alusest (korterikommunaalkulud), või mõeldakse selle all igasuguseid rahasummasid, mille tasumise kohustus võib tuleneda mõne spetsiifilise õiguskaitsevahendi kasutamisest (tagasitäitmisnõue,

³⁴ Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 19.

³⁵ C. Campell (ed). International Civil Procedure (2007) II. Yorkhill Law Publishing 2007, p 86.

³⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu 208 SE I. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/-sarosbin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>. 27.02.2012.

kahju hüvitamise nõue). Maksekäsu kiirmenetluse eesmärk on pigem selgete, lihtsate nõuete menetlemine. Samas on antud võlgnikule võimalus nõue vaidlustada, mis tähendab, et nõude ebaselguse korral võlgniku poolt vastuväite esitamisega on maksekäsu kiirmenetlus välistatud igal juhul. Kui võtta tõlgendamisel aluseks Euroopa maksekäsumenetluse eesmärgid, mille puhul kasutatakse väljendit „vaidlustamata rahalised nõuded“, siis võib ka siseriikliku maksekäsu kiirmenetluse aluseks pidada lepingulisest soorituskohustusest tulenevaid nõudeid. Samas ei tähenda „vaidlustamata rahaline nõue“ ilmingimata sama, mida „kindel rahasumma“.³⁷ Õiguskirjanduses³⁸ on väljendatud seisukohta, et maksekäsu kiirmenetlust võib kasutada erinevate rahasummade sissenõudmiseks ehk mitte vaid lepingulisest soorituskohustusest tulenevate nõuete puhul. Piisab sellest, kui avaldaja on summa määratlenud, see nähtub avalduses kirjeldatud asjaoludest, tuleneb selgest alusest ja selle suurus ei sõltu kohtu diskretsioonist. M. Vutt on oma analüüsis käsitlenud tagasinõudega seonduvat, tuues praktikast näite, kuidas töövõtulepingu alusel tehtud töö oli tellija arvates puudustega ning viimane nõudis maksekäsu kiirmenetluses puudusega töö eest makstud raha tagasi. Sellisel juhul allub nõue maksekäsumenetlusele, kui avaldaja on lepingust kehtivalt taganenud või hinda alandanud (esitanud vastava avalduse ning teine pool ei ole mõistliku aja jooksul nõutud summat tasunud). Teiseks peab avaldaja ka ise olema täitnud tagasitäitmisvõlasuhtest tuleneva kohustuse.³⁹ Seega ei tuleks mõistet „kindel rahasumma“ kitsendada, vaid maksekäsu kiirmenetluse instituuti peaks kasutada saama ka muude õiguskaitsevahendite, näiteks tagasitäitmise korral. Seda eeldusel, et tegemist on lepingulise suhtega. Lepinguvälised nõuded siia alla ei kuulu. Samas ei ole välistatud, et pooltel ongi vaidlus selle üle, kas leping eksisteerib või mitte, kuid tulenevalt formaliseeritusest ei saa kohus täiendavaid selgitusi nõuda. Praktikast lahenebki olukord, kui võlgnik esitab vastuväite. Kui mitte, siis pole ju tegelikult vahet, mis viisil õigusrahu saavutatakse ning võlausaldaja oma nõude rahuldatud saab.

TsMS § 481 on sätestatud ka muud maksekäsu kiirmenetluse eeldused. Esiteks peab avaldaja ja võlgniku vahel olema eraõiguslik suhe. Seega ei ole võlausaldajal võimalik oma huve maksekäsu kiirmenetluses kaitsta juhul, kui kohustus tuleneb poolte vahel kehtinud avalik-õiguslikust suhtest. Teiseks peab poolte vahel üldjuhul esinema lepinguline suhe. Samas erandina võib nõue tuleneda lepinguvälisest suhtest, kui on sõlmitud tasumiseks kohustav kokkulepe (nt võlatunnistus), või kui nõue tuleneb liikluskindlustusseadusest. Samuti on

³⁷ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 5.

³⁸ T. Rauscher *et al.* (Hrsg). Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. 3. Auflage. München: C.H. Beck 2007, § 688, Rn 5.

³⁹ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 5-6.

erandiks korteriomanike ühisusest või korteriühistu ja korteriomanike vahelistest suhetest tulenevad nõuded.

TsMS sätestab, et maksekäsu kiirmenetluses saab avalduse esitada lisaks eraõigussuhtest tuleneva kindla rahasumma maksmise nõudele ka alaealise lapse elatise nõudes (TsMS § 491 lg 1). Praktikas on osutunud probleemiks juhud, kui üks lapsevanematest annab lapse nimel sisse maksekäsu kiirmenetluse avalduse elatise saamiseks teiselt vanemalt, kuid mõlemad vanemad elavad koos ühises majapidamises. Avaldus on esitatud peale ühist tüli või lootusetusest saada teiselt vanemalt materiaalist abi pere toetamiseks. Kuna maksekäsu menetluses (nagu ka hagimenetluses) ei ole vaja avalduse esitamisel elatise saamiseks tasuda riigilõivu (RLS § 22 lg 1 p 2), võidakse seda teha üsna kergekäeliselt. Ilmneda võib probleem, kuidas menetlusedokumentid adressaadile kätte toimetada, sest dokumentide vastuvõtjaks ei tohi olla isik, kellega adressaadil on huvide konflikt (antud juhul avaldaja), ent mis võib osutuda üsna tõenäoliseks, kui menetluse pooled jagavad ühist majapidamist. Sellisel juhul ei peeta menetlusedokumenti kättetoimetatuks⁴⁰, sest mitte menetluse poolel, vaid kohtul lasub vastavalt TsMS § 306 lõikele 3 kohustus menetlusedokumentid adressaadile kätte toimetada. Teisalt ei ole harvad juhud, kui teatud hetkel otsustab avaldaja avalduse tagasi võtta, tuues põhjuseks leppimise teise vanemaga. Selleks ajaks on aga kohus raisanud väärtuslikku aega nõude menetlemisele.

1.2.2. Maksekäsu kiirmenetluses esitatava nõude suurus

Maksekäsu kiirmenetluse rakendusala võib lisaks nõuete määratlemisele piirata ka ülempiiri seadmisega nõude suurusele. Mõningais riikides, sealhulgas Austrias ja Hispaanias on maksekäsu kiirmenetlus lubatud vaid teatud suurusega nõuete puhul. Näiteks Hispaanias on nõude maksimaalne summa võrdlemisi suur – 30 000 eurot.⁴¹ Samas teistes riikides (nt Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Rootsi) puudub ülempiir üldse.⁴² Eesti maksekäsu kiirmenetluses esitatavatele nõuetele on kehtestatud ülempiir, mis on 6400 eurot (TsMS § 481 lg 2²). Elatisenõuded ei tohi ületada 200 eurot kuus (TsMS § 491 lg 2).

Lahendamaks küsimust sellise nõude piirmäära mõttekuse üle, tuleks esmalt arutleda maksekäsumenetluse eesmärkide üle. Antud menetluse eesmärgiks on võimaldada võlausaldajale kiiresti, efektiivselt ja ilma liigsete kuludeta täitedokument lihtsa ja selge

⁴⁰ TsMS § 324 sätestab, et dokumenti ei loeta kättetoimetatuks selle kättetoimetamisel saaja asemel isikule, kes osaleb kohtumenetluses saaja vastaspoolena.

⁴¹ C. Crifò, p 247.

⁴² Green Paper on a European Order for Payment Procedure, p 21.

rahalise nõude puhuks, mida võlgnik eeldatavasti vaidlustada ei soovi. Sellise nõude iseloom ei ole seotud nõude suurusega – selge ja lihtsa rahalise nõudega võib tegemist olla ka juhul, kui nõue iseenesest on suurem kui seaduses sätestatud piirmäär. Ainus õigustus sellisele piirangule võib seisneda katses kaitsta võlgnikku olukorras, kus tema õigusi võidakse maksekäsumenetluses pöördumatult kahjustada. Samas kui võlgnik otsustab passiivseks jääda tavamenetluses, siis peadiks menetlus tagaseljaotsusega ning ei saa väita, et võlgniku õigused oleksid siis rohkem kaitstud. Olenemata nõude suurusest on võlgnikul võimalus nõue maksekäsumenetluses vaidlustada ja mitte passiivseks jääda nagu ka tavamenetluse puhul. Seega ei ole nõude piirmäära seadmine võlgniku õiguste suuremale kaitsele tuginedes õigustatud.

Põhjusel, et maksekäsu kiirmenetluses esitatavatele nõuetele on seatud piirmäär, on praktikas esile kerkinud probleem nõude osadeks jagamisel. Võib arutleda, kas on õigustatud nõude osadeks jagamine juhul, kui nõude suurus ületab seaduses sätestatud piirmäära. Avaldaja on huvitatud täitedokumendi saamisest võimalikult väikese aja- ja rahakuluga, seetõttu võib eeldada, et ta soovib oma rahalise, vaidlustamata nõude esitada pigem maksekäsu kiirmenetluses kui tavamenetluses. Siinkohal võib tuua ühe näite: võlausaldajal on võlgniku vastu nõue suuruses 10 000 eurot. Tavamenetluses tuleks nõudelt tasuda riigilõivu 1118,45 eurot.⁴³ Samas kui poolitada nõue kaheks ja esitada see kahe avalduse alusel maksekäsu kiirmenetluses suuruses 5000 eurot nõue, tuleks riigilõivu tasuda 150 eurot pluss 150 eurot – kokku 300 eurot (RLS § 57 lg 6). Avaldaja maksaks seega maksekäsu menetluses ligi neli korda väiksemat riigilõivu, mistõttu võib mõista tema huvi esitada nõue just maksekäsu kiirmenetluses.

Paljudes kontinentaalõigussüsteemiga riikides ei eksisteeri nõude jagamist keelustavat regulatsiooni. Nõude jagamise kontseptsiooni on eelkõige käsitletud common-law õigussüsteemiga riikides.⁴⁴ Esiti tähendab see olukorda, kus menetlusosaline jagab tervikliku, ühest alusest tuleneva nõude mitmeks erinevaks osaks ning esitab teise poole vastu samast alusest tulenevalt mitu erinevat nõuet. Kohtud sellist nõude jagamist ei soosi, viidates kostja seadmist ebaõiglasse olukorda, mil viimane on sunnitud end korduvalt kaitsma nõuete eest, mis peaks olema esitatud ühes kohtuasjas. Nõuete jagamise vastane regulatsioon on näiteks

⁴³ Vastavalt RLS lisale 1.

⁴⁴ M. J. Waggoner. Fifty Years of *Bernhard v. Bank of America* is Enough: Collateral Estoppel Should Require Mutuality but Res Judicata Should Not. 12/2 Review of Litigation, 1993, p 391.

USA-s loodud põhimõttel, et kohtuprotsess peab olema lõplik ning kedagi ei tohi tarbetult koormata arvukate kohtuasjadega.⁴⁵

Uurimaks, kas nõuete jagamine on lubatud TsMS kohaselt, tuleb vaadata, mida on Riigikohus leidnud hagide samasuse kohta. TsMS § 477 lg 1 sätestab, et hagita asja vaatab kohus läbi hagimenetluse sätete kohaselt, arvestades hagita menetluse kohta sätestatud erisusi, seega on asjakohane analüüsida ka kohtupraktikat, kus käsitletakse hagide samasust.

Riigikohtusse jõudis kohtuasi⁴⁶, mille asjaolude kohaselt esitas hageja 2004. aastal kohtusse hagi, paludes kostjalt välja mõista 500 000 krooni põhivõlga. Võlatunnistuse alusel võlgnes kostja hagejale 3 000 000 krooni. 2008. aastal esitas hageja samast võlatunnistusest tuleneva uue nõude, paludes kostjalt välja mõista seni väljanõudmata põhivõla suuruses 500 000 krooni. Ringkonnakohus leidis, et seda nõuet ei saa esitada, põhjendades, et põhivõla nõue on ühtne hagi, millega saab vaid üks kord kohtusse pöörduda. Riigikohus aga ütles, et olukord, kus hageja esitab sama tehingu alusel kõigepealt hagi võlanõude osaliseks rahuldamiseks ning seejärel nõuab järgmises menetluses ülejäänud summat, ei ole käsitletav kohtule sama hagi esitamisenä. Hagejale peab jääma õigus määrata, kas ta esitab kohtule hagi kogu rahalise nõude rahuldamiseks ühekorraga või ositi. Kui hageja pole eelmises menetluses kirjalikult väljendanud, et ta soovib ülejäänud põhivõla nõudest loobuda, ei saa seda järgmises menetluses järeldada. Seega võib väita, et hagide samasuse tuvastamisel on oluline võrrelda hageja esitatud nõudeid eelkõige hageja eesmärgi kaudu, samuti kõrvutada nõude aluseks olevaid asjaolusid.⁴⁷ Antud kaasuse puhul ilmnis, et hagejal on õigus oma nõue jagada.

TsMS § 481 lg 2² sätestab aga, et maksekäsu kiirmenetlust ei toimu nõuete puhul, mille summa ületab piirmäära 6400 eurot (sh kõrvalnõuded) ning kohus peaks jätma maksekäsu kiirmenetluse avalduse rahuldamata vastavalt TsMS § 483 lg 2 p 1-le. Seaduse eesmärk piirmäära sisseseadmisel kas võlgniku õiguste kaitseesmärgist või millestki muust lähtuvalt on olnud see, et maksekäsu kiirmenetluses ei tohi menetleda nõudeid, mis ületavad koos kõrvalnõuetega sätestatud piirmäära, vastasel korral ei oleks piirmäära seadusesse lisatud. Kui avaldaja jagab oma sisuliselt tervikliku, samadel faktilistel asjaoludel põhineva nõude osadeks eesmärgiga, et ta saaks nõude esitada maksekäsu kiirmenetluses, vältimaks kõrgemat riigilõivu ning õigusabikulusid, siis on tegemist seaduse eesmärgist möödaminekuga. Seega ei saa siin arvestada Riigikohtu seisukohaga, et hagejale peab jääma õigus otsustada, kas esitada

⁴⁵ C. H. Dunn. Exceptions Exist to Claim-Splitting Rule. Chicago Daily Law Bulletin 27/01/2010. Arvutivõrgus: <http://www.cliffordlaw.com/news/attorneys-articles/exceptions-exist-to-claim-splitting-rule>, 31.03.2012.

⁴⁶ RKTKo 3-2-1-30-10.

⁴⁷ M. Vutt. Hagi ese ja alus tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond, 2010, lk 37.

oma rahaline nõue korraga või ositi, sest arvestama peab hagita menetluse kohta sätestatud erisusi.

Samas on maksekäsu menetluses kohtul keeruline tuvastada, kas avaldaja on oma nõude eelnevalt jaganud ning selle mitme avalduse alusel kohtule menetleda andnud. Kohtul on õigus kontrollida vaid avalduse vastavust formaalsetele nõuetele ning kui asjaoludest ei selgu, et nõue põhineb näiteks lepingul, mille alusel on juba varem kohtule taotlus esitatud, peab kohus asja menetlusse võtma. Oletame aga, et avaldaja poolitab nõude osadeks ja esitab need kahe avalduse alusel samal ajal maksekäsu kiirmenetluses ja võlgnik vaidlustab mõlemad nõuded ning tsiviilasjad edastatakse hagimenetlusse. Kõigi eelduste kohaselt menetleb kohus neid asju menetlusökonomiast lähtuvalt ikkagi ühe menetluse raames.⁴⁸ Seega ei ole õigustatud ka sellise nõude poolitamine ja samaaegne esitamine maksekäsu kiirmenetluses. Samas praktikas on probleemiks see, et erinevad maksekäsuasjad lähevad hagimenetlusse üle erineval ajal, mistõttu on hagit erinevas menetlusstaadiumis. Sellisel juhul ei pruugi kohtuasjade liitmine olla mõttekas.

Muidugi jääb võlgnikule võimalus esitada vastuväide ka juhul, kui ta leiab, et tema vastu on samal alusel juba varem nõue esitatud. Samuti on avaldaja kohustatud taotlusel kinnitama, et ta on andmed esitanud ausalt oma parimate teadmiste kohaselt ja on teadlik, et tahtlik valeandmete esitamine kohtule võib kaasa tuua kriminaalvastutuse (TsMS § 482 lg 1 p 6¹).⁴⁹

1.3. Võlausaldaja huvid versus võlgniku õigused

Maksekäsu kiirmenetluses põrkuvad paratamatult võlausaldaja huvid võlgniku omadega. Nagu ka eelnevalt märgitud, on võlausaldaja huvi võimalikult kiiresti ja väheste kuludega saada kohtult nõude sissenõudmiseks vajalik täitedokument. Võlgniku huvi võib siikohal olla võla tasumisega viivitamine või nõude vaidlustamine. Samas ei tohiks ära unustada võlgniku õiguseid antud menetluses. Menetluse formaalset iseloomu arvestades on asjakohane arutleda, kas võlgnik on antud menetluses kindlasti nõrgemas positsioonis ja millistest aspektidest lähtuvalt seda hinnata.

⁴⁸ TsMS § 374 sätestab, et kui kohtu menetluses on ühel ajal mitu üheliigilist hagi, milles on muuhulgas samad pooled, võib kohus liita hagit ühte menetlusse, kui nõuded on õiguslikult omavahel seotud või need nõuded oleks võinud esitada ühes hagimenetluses ja nende ühine menetlemine võimaldab nende kiiremat lahendamist või lihtsustab nende menetlemist. Selliselt on võimalik tagada TsMS §-s 2 sätestatud tsiviilkohtumenetluse ülesanne lahendada tsiviilasi õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega.

⁴⁹ Kriminaalvastutus on sätestatud KarS § 280 lõikes 1, mis ütleb, et ametiasutusele valeandmete esitamise eest, kui see on toime pandud ametliku dokumendi või muu hüve või tulu saamiseks, karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Vt: Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 29.12.2011, 190.

1.3.1. Ühilduvus EIÕK artikliga 6

Esiteks võib maksekäsu kiirmenetluse puhul kõne alla tulla selle ühilduvus Euroopa inimõiguste konventsiooni⁵⁰ artikliga 6, mis sätestab õiguse õiglasele kohtumenetlusele. Üldine põhiõigus õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele annab igapäevase õiguse ausale menetlusele. Õigus ausale menetlusele koosneb omakorda mitmest alamtagatisest, mille hulka kuuluvad eelkõige menetluse poolte menetlusliku võrdsuse põhimõte, õigus kohtulahendi põhjendusele, samuti õigus võistlevale protsessile. Menetluse poolte protsessuaalse võrdsuse põhimõte eeldab, et menetluse pooltel on ühtviisi mõistlik võimalus esitada oma seisukohti ja neid kinnitavaid tõendeid. Teisisõnu – olla ära kuulatud.⁵¹ Protsessiosalisi tuleb kohelda kogu kohtupidamise käigus viisil, mis kindlustaks neile võrdsed protsessuaalsed võimalused – see tähendab, et peavad olema olema asja olemusega sobivad protseduurilised garantiid.⁵² Peamiseks protseduuriliseks garantiiks võiks pidada võlgniku võimalust olla teadlik tema vastu algatatud menetlusest. Seetõttu on eriti oluline, et kohus kindlustaks menetlusedokumentide kätetoimetamise võlgnikule. Igaüks, kes osaleb protsessis, peab saama võimaluse esitada kohtule asja tingimustel, mis ei paneks teda halvemasse olukorda, kui on tema oponendil. See nõue hõlmab muuhulgas võimalust vastu väita teise poole argumentidele.⁵³

Täitmaks EIÕK artikli 6 eesmärki, on piisav, kui võlgnik saab oma kaitseõigust teostada läbi selle, et tal on võimalus maksekäsule esitada vastuväide. Õigus olla ära kuulatud eeldab, et on olemas võimalus ära kuulamisõiguse teostamiseks. See ei tähenda, et pooled peavad vastavat menetlusõigust tingimata kasutama. Paljudes riikides (sh Eestis) ongi kasutusel tagaseljaotsuse ja lihtmenetluse regulatsioonid juhuks, kui vastustaja on teadlikult loobunud oma kaitseõiguse teostamisest. Maksekäsu kiirmenetlus tugineb põhimõttele, et vastustaja tegevusetus välistab tema edasise õiguse end kaitsta.⁵⁴

Maksekäsu kiirmenetluse ühilduvuses Inimõiguste konventsiooni artikliga 6 ei saa kahelda, kui kõnealuses menetluses väljastatakse täitedokument alles pärast vastuväite esitamise tähtaja möödumist. Samas üheastmelise menetluse puhul muutub otsus sissenõutavaks peale vastuväite esitamise tähtaja möödumist ilma, et kohtul oleks vaja väljastada selleks eraldi

⁵⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34...RT II 2010, 14, 54.

⁵¹ M. Ernits. PõhiSK § 15/2.1.5. - E.-J. Truuväli *et al.* (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2. trükk. Tallinn: Juura 2008, lk 169.

⁵² A. Grotian (tõlk. S. Soomets). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 91. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531>, 11.03.2012.

⁵³ U. Lõhmus. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Iuridicum 2003, lk 172.

⁵⁴ G. E. Kodek, W. H. Rechberger (eds), p 18.

dokument. See tähendab, et otsus, mis viib täitemenetluse algatamiseni, väljastatakse enne kui võlgnikul avaneb võimalus seda vaidlustada. Õigust olla ära kuulatud ei pea alati võimaldama enne otsuse väljastamist. Seega võib ka üheastmelises menetluses väljastatud otsust pidada kooskõlas olevaks Inimõiguste konventsiooni artikliga 6, sest võlgnikul säilib siiski võimalus igal juhul vastuväide esitada ja õigus olla ära kuulatud. Täitemenetlust saab algatada vaid peale vastuväite esitamise tähtaja möödumist. Täitemenetluse peatamiseks ei pea võlgnik tegema muud, kui esitama tähtaegselt kohtule põhistamata vastuväite.⁵⁵ Seega ei saa väita, et võlgniku õigust olla ära kuulatud oleks maksekäsu kiirmenetluses kuidagi rikutud, arvestades, et võlgniku protsessuaalseid õigusi ei ole rikutud ning ta on menetlusest teadlik. Tuleb aga arvesse võtta ka seda, et võlgnikul on õigus tahtmise korral menetluses passiivseks jääda.

1.3.2. Heade kommete vastased nõuded

Üheks aspektiks, millest lähtuvalt võiks analüüsida võlgnike õiguste kaitset maksekäsu kiirmenetluses, on heade kommete vastaste nõuete esitamine selles menetluses. Võib kahelda, kas kõik nõuded, mis maksekäsu kiirmenetluses esitatakse, lähtuvad hea usu põhimõttest. Kohustus käituda tsiviilõiguste kasutamisel ja tsiviilkohustuste täitmisel heas usus ja kooskõlas heade kommetega on ühed tähtsaimad konstitutsioonilisi väärtusi väljendavad eraõiguse põhimõtted. Hea usu põhimõtte eeldab, et isikud käituksid teineteisega suheldes heas tahtes, ausalt ja õiglaselt. Selle konstitutsioonilise põhimõtte tsiviilõigusesse sätestamise eesmärgiks on kindlustada, et majanduslikud suhted lähtuksid sellistest printsiipidest nagu ausus, õiglus, kord ja mõistlikkus.⁵⁶ Muidugi kui lepingu õiguslik pool näeb ette lepingu rikkumise korral tekkiva vaidluse lahendamise õiglaselt, siis ei ole tarvis tugineda hea usu põhimõttele.⁵⁷

Otsustamise põhiraskus jääb kohtunikule, kes peab iga juhtumi puhul kontrollima, kas lepingupooled on läinud üle lubatavuse piiride. Kohtud peavad iga juhtumi puhul täpsustama eetilise käitumise ja avaliku korra kontseptsiooni ning formuleerima konkreetse kriteeriumi, mis just selle juhtumi puhul annab põhjuse arvata tehing heade kommete või avaliku korra vastaseks.⁵⁸ Lepingu vastavust headele kommetele saab tuvastada läbi üldise hinnangu andmise, võttes peale lepingu sisu arvesse ka muid olulisi asjaolusid nagu lepinguga

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ I. Kull. Principle of Good Faith and Constitutional Values in Contract Law. *Juridica International* VII/2002, pp 142-143.

⁵⁷ P. Schlechtriem. Good Faith in German Law and in International Uniform Laws, Rome 1997. Arvutivõrgus: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/slechtriem16.html>, 02.04.2012.

⁵⁸ M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühi tehingud. *Juridica* III/2005, lk 200.

kaasnevaid tagajärgi, poolte enda arusaamist lepingust ja selle eesmärkidest ehk lepingupoolte käitumist lepingu sõlmimisel.⁵⁹

Üks murekohti muuhulgas maksekäsu kiirmenetluses on liigkasuvõtjalikest laenulepingutest tulenevad nõuded. Eesti SMS-laenude praktikas on üheks probleemiks kujunenud asjaolu, et lepingu intressid ja muud kulud on tarbija suhtes ebamõistlikult suured. Lepinguga kaasnevad ebamõistlikult suured kulud kaasnevad tihti ka teiste tarbijakrediidilepingutega. Taoliste lepingutega kaasnevate kulude (krediidi kulukuse määra⁶⁰) all tuleb silmas pidada eelkõige tasu laenu kasutamise eest ehk intressi ja võimalikke kõrvalkulusid.⁶¹ Sellised lepingud võivad osutada võlgniku jaoks äärmiselt koormavaks ning seeläbi tekitada ületamatuid sotsiaalseid probleeme. Tarbijakrediidilepingute puhul on tarbijast võlgniku kaitseks ette nähtud mitmeid kaitsemeetmeid, mis piiravad poolte kokkuleppevabadust tarbija huvides.⁶² Üheks selliseks on ka TsÜS-i 2009. aastal sisseviidud muudatus, mille kohaselt eeldatakse, et tarbijat ebamõistlikult koormavad laenulepingud on tühised, kui krediidiandja vastupidist ei tõenda (TsÜS § 86 lg 1-3).⁶³ Seega jääb tarbijast võlgnikule võimalus, et kohus tunnistab sellise tehingu tühiseks.

Samas tuleb meeles pidada, et tsiviilõigust iseloomustab privaatautonomia põhimõte, mis väljendub lepinguvabaduses. Lepinguvabadus tähendab, et isikul on vaba voli otsustamaks kas, kellega ja millistel tingimustel ta lepingu sõlmib.⁶⁴ Tuginedes põhiseaduse § 32 lõikele 2, on Riigikohus leidnud, et laenuandjal on endal õigus otsustada, millise intressiga ta laenu annab ning kohus ei tohi sekkuda isikute vabasse majandustegevusse ega kontrollida ilma seaduses sätestatud aluseta hinna suurust.⁶⁵ Eesti senine kohtupraktika ei ole täielikult välistanud võimalust pidada liigkasuvõtlikku lepingut heade kommetega vastuolus olevaks,

⁵⁹ B. S. Markesinis, W. Lorenz, G. Dannemann. The German Law of Obligations. Vol 1: The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997, p 182.

⁶⁰ Krediidi kulukuse määra mõiste on sätestatud VÕS §-s 406 lõikes 1.

⁶¹ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart. Laenusaja õiguste kaitse SMS-laenu lepingute puhul. Juridica I/2010, lk 46.

⁶² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.04.2008. a. direktiiv nr. 2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid. – ELT L 133/66, 22.05.2008, lk 1-27; VÕS 22. peatüki 2. jagu. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487...RT I, 08.07.2011, 21. Neist tuleneb, et krediidiandjal lasub teavitamiskohustus, et tarbija saaks teha kaalutletud ja mõistliku otsuse, kas ta antud krediitoodet ikka vajab ja soovib. Samuti peab krediidiandja järgima vastutustundliku laenamise põhimõtet.

⁶³ Nimelt tuleneb TsÜS § 86 lg 3, et laenuandja peab tarbijakrediidilepingu puhul tõendama, et pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus ei olnud heade kommete vastaselt tasakaalust väljas ning et ta ei teadnud ega pidanudki teadma, et teine pool tegi tehingu tulenevalt oma erakorralisest vajadusest, sõltuvussuhtest, kogenumatusest või muust sellisest asjaolust.

⁶⁴ I. Kull, p 144.

⁶⁵ RKTko 3-2-1-108-02.

kuid on rõhutanud, et liigkasuvõtlikkuse hindamisel tuleb arvestada kogumis kõiki lepingu sõlmimise ja täitmise olulisi asjaolusid.⁶⁶

Võimalus tunnistada liigkasuvõtjalikud laenulepingud heade kommete vastaseks⁶⁷ ja seega tühiseks ei anna tulemust juhul, kui laenuandja kasutab oma nõude maksmapanekuks maksekäsu kiirmenetlust ja laenuvõtja ei esita makseettepanekule õigeaegselt vastuväidet.⁶⁸ Kui hagimenetluses peab kohus ise tehingu tühisuse alusele tuginedes tühisuse tuvastama⁶⁹, siis tühisuse hindamise ja sellele reageerimise võimalused formaliseeritud menetluses on ebaselged. Pigem võib eeldada, et praktikas ei hinda kohus maksekäsu kiirmenetluses tehingu võimalikku tühisust ja formaalses menetluses on seda menetlejalt ka keeruline nõuda,⁷⁰ sest kohus peabki kontrollima vaid nõude formaalseid eeldusi. Nimelt kui avaldaja esitab oma nõude maksekäsu kiirmenetluses ning võlgnik sellele vastuväidet ei esita, siis võib laenuandja oma nõude saada rahuldatud selliselt, et ta ei pea ümber lükkama TsÜS § 86 lg 3 sätestatud eeldusi, sest selles menetluses ei pea kohus omal algatusel lepingu kehtivust kontrollima. Samas on Eesti õiguspraktikas üheks olulisemaks probleemiks tarbijate vähene teadlikkus ning äärmine passiivsus oma õiguste kaitsmisel. Sageli ei ilmu võlgnikud kohtusse, ei esita oma seisukohti, ei taotle viiviste ja leppetrahvide vähendamist.⁷¹ Seetõttu võib eeldada, et võlgnikud ei ole oma õiguste kaitsmisel aktiivsed ka maksekäsu kiirmenetluses. Võib ette kujutada situatsiooni, kus võlgnik saab makseettepaneku ebamõistlikult suure nõudega, kuid otsustab seda mitte vaidlustada, sest üleüldiselt tunnistab võlgnevust. Samas ei ole see isik teadlik õiguskaitsevahenditest, mis aitaksid võlgnevust vähendada. Suurema kulu vältimiseks ei lähe isik ka õigusnõustaja juurde, sest teinekord osutuvad õigusabikulud suuremaks kui eeldatav kasu. Teiseks ei ole vähekindlustatud isikud ehk teadlikud ka sellest, et paljude omavalitsuste juures tegutsevad võlanõustamiskabinetid, kust on võimalik tasuta saada õigusabi. Ühest küljest tulekski võlgnike teadlikkust õiguskaitsevahenditest suurendada, teisalt oleks lahenduseks välistada heade kommetega vastuolus olevad nõuded sootuks. Selle probleemi lahendamiseks on näiteks Saksamaa tsiviilprotsessiseadustikku lisatud säte, mille kohaselt ei kohaldata maksekäsu kiirmenetlust tarbijakrediidilepingust tulenevatele nõuetele,

⁶⁶ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart, lk 46. Vt: RKTko 3-2-1-80-02, esmalt on sellele Riigikohus viidanud lahendis RKTko 3-2-1-76-01, kus tõi välja, et lepingu heade kommete vastasus tuleb kindlaks teha koguhinnangu andmise teel, kusjuures arvesse tuleb võtta nii lepingu sisu kui ka lepingu sõlmimise asjaolusid, poolte ettekujutusi, ajendeid ja eesmärgi.

⁶⁷ Näiteks Saksamaal peetakse heade kommete vastaseks intressi, mis ületab kaks korda keskmist turuintressi. Vt: H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn: Juura, 1998, lk 202.

⁶⁸ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart, lk 49.

⁶⁹ P. Varul. Tühine tehing. Juridica I/2011, lk 35.

⁷⁰ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 6.

⁷¹ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart., lk 49.

kui selle lepinguline intress ületab baasintressimäära 12% võrra.⁷² Sellise piirangu eesmärgiks on vältida olukorda, kus maksekäsu kiirmenetluses üritab avaldaja saada lihtsustatud korras täitedokumendi nõudele, mis on vastuolus heade kommetega ning seega tühine.⁷³

Analoogse põhimõtte võiks kasutusele võtta ka Eestis. Nimelt sätestab TsÜS § 86 lõike 3 teine lause, et tarbijakrediidilepingute puhul eeldatakse, et pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas (mis omakorda võib tähendada tehingu tühisust) muu hulgas juhul, kui tarbija poolt tasumisele kuuluva krediidi kulukuse määr ületab enam kui kolm korda krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediidiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määra. Seega võiks TsMS-i maksekäsu kiirmenetlust käsitlevasse ossa lisada punkti, mille kohaselt ei kohaldataks maksekäsu kiirmenetlust, kui krediidi kulukuse määr ületab seda keskmist tarbimislaenude kulukuse määra rohkem kui kolmekordselt.⁷⁴ See eeldaks muidugi maksekäsu kiirmenetluse avalduste kontrollimise süsteemi muutmist. Näiteks Saksamaal kasutusel olev elektrooniline süsteem on võimeline muuhulgas kindlaks tegema ega intressi suurus ületa seaduses sätestatud 12 protsendi piiri. Kui see nii juhtub olema, siis süsteem makseettepanekut ei väljasta.⁷⁵ Samas ei ole kasu sellest, kui avaldaja lihtsalt märgib avaldusele krediidi kulukuse määra – süsteem peab olema võimeline kindlaks tegema, kas kulukuse määr vastab avaldusel märgitule, võttes arvesse kõiki nõudega seotud andmeid. Pole mõeldav, et selle töö teeks ära ametnik, sest iga avalduse käsitsi kontrollimine võtaks liialt aega ning kiirmenetlus kaotaks oma mõtte. Taolise süsteemi kasutuselevõtt aitaks ära hoida heade kommete vastaste nõuete esitamise maksekäsu kiirmenetluses ning samuti võimalike hilisemate vaidluste tekkimise nende pinnalt. Ühest küljest oleks see meede, mille abil lahendada kiiralaenude võtmisega tekkinud probleeme vastavalt ühiskonna õiglustundele ja sotsiaalsetele vajadustele.⁷⁶

⁷² Ibid. Vt ka: C. G. Paulus. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002, lk 172.

⁷³ O. Jauernig. Zivilprozessrecht. 29. Auflage. München: C.H. Beck 2007, S 285; T. Rauscher *et al.* (Hrsg). Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. 3. Auflage. München: C.H. Beck 2007, § 688, Rn 9.

⁷⁴ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart, lk 49.

⁷⁵ J. Barber, G. Šijanski. The german order for payment procedure (*Mahnverfahren*). The German Law Archive 2006. Arvutivõrgus: <http://www.iuscomp.org/gla/literature/sijanski.htm>, 20.02.2012.

⁷⁶ 2009. aastal TsÜS-i muudatuste sisseseadmise üheks eesmärgiks oligi lahendada olukord, kus võlgnikud jäid hätta krediidiasutuste väljastatud ebamõistlikult suure krediidikulukusega laenude tagasimaksmisega, et seeläbi vähendada kiiralaenuturu arenguga tekkinud sotsiaalseid probleeme. Seetõttu täiendati TsÜS § 86. Vt: Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu 365 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=-en_vaade&op=ems&eid=420369, 12.03.2012.

Laenuandja seisukohalt on kehtivat regulatsiooni kritiseerinud õiguskantsler Indrek Teder, kes on analüüsinud TsÜS § 86 põhiseaduspärasust⁷⁷ ning leidnud, et TsÜS § 86 lõiked 2-4 oma koostoimes riivavad ülemääraselt kiir-laene pakkuvate ettevõtjate põhiõigusi. Nimelt loovad mainitud sätted olukorra, kus laenuandja, kes peale kõigi VÕS-i järgsete teavitamis- ja muude kohustuste täitmist on andnud tarbijale turuhinnaga krediiti, ei saa arvestada, et sõlmitud leping on kehtiv ja täidetav – selline leping on TsÜS-i § 86 regulatsiooni tõttu eelduslikult hoopis tühine. Kui ettevõtja siiski soovib esitada lepingut mittetäitva tarbija vastu hagimenetluses nõude, peab ta arvestama eelnevalt mainitud tõendamiskohustuste ja üksnes seadusejärgse intressi saamise võimalusega. Indrek Teder leiab, et selline olukord on ettevõtlusvabadusõigust ülemääraselt riivav ja põhiseadusega vastuolus. Ettevõtja, vältimaks ebakindlust tarbijakrediidilepingute kehtivuse osas ja kaitsmaks end võimaliku riski eest saada antud krediidilt üksnes TsÜS § 86 lg 4 järgset seaduslikku miinimumintressi, võib kaaluda krediidi andmist selliselt, et vastastikuste kohustuste väärtus ei oleks heade kommete vastaselt tasakaalust väljas, seda isegi siis, kui selline krediidi kasutamise tasu ei võimalda ettevõtjal krediiditoote tingimusi arvestades mõistlikku kasu teenida. Kui ettevõtja on sunnitud sellisel viisil käituma, et tagada lepingute püsimise kindlus, siis on sellega tema tegevusvabadust ja tulu teenimise võimalusi selgelt ebasoodsalt mõjutatud. Pikemas perspektiivis võib see sundida ettevõtjat lõpetama vastavate toodete pakumise.

Indrek Teder-i seisukohaga ei saa päris nõustuda, sest kokkuleppevabadust võib siiski piirata tarbija kaitseks, et tehing ei kujuneks ettevõtja poole kaldu. Seadusandja peab tagama lepingupoolte võrdsuse, kuid tarbijat ei saa pidada majandus- ja kutsetegevuses tegutseva ettevõtjaga võrdseks. Tarbija on võrreldes ettevõtjaga nõrgemas positsioonis, mis puudutab nii tarbija võimet pidada läbirääkimisi kui ka tema teavitatuse taset. Tarbija puhul on tegemist füüsilise isikuga, kes tegutseb eravajaduste rahuldamisest lähtuvalt, kuid ettevõtja eesmärgiks on siiski teenida tulu. Ettevõtja puhul võib eeldada, et tal on suuremad majanduslikud võimalused, et oma eesmärgini jõuda. Seega võib mõista seadusandja püüdlusi tarbija huvide kaitsel. Arvestades tarbijate kui füüsiliste isikute vähest teadlikkust ja võimalusi enda kaitsmisel, tuleb pidada seadusandja taolisi meetmeid mõistlikuks. Tarbijat ebamõistlikult koormavatest tehingutest tuleneda võivate ulatuslike ühiskondlike probleemide tekkimise vältimist tuleb pidada antud juhul olulisemaks kui lepinguvabaduse põhimõtet.

⁷⁷ Vt: I. Teder. Õiguskantsleri 19.01.2011. a. märgukiri nr. 6-1/091076/1100273 Justiitsminister Rein Lang-ile. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_justiitsministri_eriümile_kiir-laenude_intressimaarad.pdf, 07.04.2012.

1.3.3. Tsiviilkohtumenetlusteovõime kontroll

Üheks praktikas esinevaks probleemiks on olukord, kus võlausaldaja esitab nõude isiku vastu, kellel võib olla piiratud teovõime. Küsimus tõusetub juhul, kui maksekäsu kiirmenetluse avaldust lahendaval kohtunikuabil⁷⁸ tekib kahtlus poole tsiviilkohtumenetlusteovõimes, kuid isikule pole eestkostet seatud. Riigikohus on oma lahendis nr. 3-2-2-1-09⁷⁹ asunud seisukohale, et kui maksekäsu kiirmenetluses asja menetleval kohtunikuabil tekib kahtlus maksekäsu kiirmenetluse poole tsiviilkohtumenetlusteovõimes, peab ta andma maksekäsu kiirmenetluse üle kohtunikule. Nimelt sätestab TsMS § 204 lg 1, et kohus peab muuhulgas kontrollima menetlusosalise tsiviilkohtumenetlusteovõime olemasolu ega tohi selle puudumisel lubada isikul menetluses osaleda. Kui kohtul on kahtlus füüsilisest isikust menetlusosalise tsiviilkohtumenetlusteovõimes, võib ta TsMS § 204 lg 2 järgi nõuda isikult arsti arvamuse esitamist või korraldada ekspertiisi. Kui isik sellest keeldub või kui esitatud dokumendid ei kõrvalda kohtu kahtlust, algatab kohus menetlusosalisele eestkostja määramise menetluse. Samas ei võimalda TsMS määrata kohtunikuabil ekspertiise ega algatada menetlusosalisele eestkostja määramise menetlust. Seda võib teha vaid kohtunik. TsMS § 595 lg 2 p 3 aga sätestab, et registriasjas peab kohtunikuabi määruse või kande tegemise andma pädevale kohtunikule, kui avalduse läbivaatamisel ilmnevad õiguslikud raskused. Eelnevast lähtudes on Riigikohus jõudnud järeldusele, et viimati mainitud sätet tuleb analoogia korras kohaldada ka maksekäsu kiirmenetluses. Seega kui kohtunikuabil tekib kahtlus maksekäsu kiirmenetluse poole tsiviilkohtumenetlusteovõimes, peabki ta menetluse kohtunikule üle andma.

Riigikohus on oma otsuses nr. 3-2-1-141-07⁸⁰ osutanud, et tsiviilkohtumenetlusteovõime kontroll ja piiratud teovõimega isikule eestkostja määramiseks menetluse algamine on vajalik seetõttu, et tsiviilkohtumenetlusteovõimetu isiku osalemine õiguskäibes ja ka kohtumenetluses on piiratud. Sellise isiku õigusi ja huve peab õiguskäibes kaitsma kohtu poolt määratud eestkostja, kes on PKS⁸¹ § 98 lg 1 järgi piiratud teovõimega isiku seaduslik esindaja.

Teisalt on kohus oma lahendis nr. 2-10-56035⁸² selgitanud, et kui tsiviilkohtumenetlusteovõime kaotus on ajutise iseloomuga ja olukord ei eelda eestkoste seadmise vajadust, tuleb

⁷⁸ TsMS § 459² järgi võib maksekäsu kiirmenetlust korraldada lisaks kohtunikule ja kohtunikuabi ning praktikas see nii ongi.

⁷⁹ RKTKm 3-2-2-1-09.

⁸⁰ RKTSO 3-2-1-141-07.

⁸¹ Enne 01.07.2010. a. kehtinud vana Perekonnaseaduse järgi. Vt: Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326.

⁸² HMKm 2-10-56035.

maksekäsu kiirmenetluse avaldus jätta rahuldamata. Antud tsiviilasja puhul oli tekkinud olukord, kus võlgniku suhtes kohaldati kolmekuulist psühhiaatrilist sundravi. Maksekäsu kiirmenetluse avaldust lahendanud kohtunikuabil tekkis õigustatud kahtlus isiku tsiviilkohtumenetlusteovõimes ning viidates ülalmainitud Riigikohtu lahendile nr. 3-2-1-141-07 andis kohtunikuabi menetluse üle lahendamiseks pädevale kohtunikule. Maakohus tagastas aga avalduse kohtunikuabile, selgitades, et kuna TsMS § 483 lg 1¹ kohaselt ei kohaldata maksekäsu kiirmenetlusele TsMS-s menetluse peatumise kohta sätestatud, siis langeb ära võimalus menetluse peatamiseks kuni selle ajani, mil võlgniku ravi on lõppenud ning tema suhtes oleks alust uuesti arutada eestkoste seadmise vajaduse üle. Nimelt sätestab TsMS § 354 lg 1, et kui pool kaotab tsiviilkohtumenetlusteovõime või kui tema seaduslik esindaja sureb või seadusliku esindaja esindusõigus lõpeb, ilma et pool oleks muutunud teovõimeliseks, peatub menetlus. TsMS § 483 lg 2 p 4 kohaselt aga jätab kohus maksekäsu kiirmenetluse avalduse määrusega rahuldamata, kui ilmnevad TsMS-s sätestatud menetluse peatumise alused. Antud juhul hindas kohus, et võlgnik oli oma tsiviilkohtumenetlusteovõime kaotanud sundravi kohaldamise ajaks, kuid ei pidanud vajalikuks algatada menetlust isikule eestkostja määramiseks. Samas ei määranud kohus selle kindlakstegemiseks ekspertiisi ega nähtu ka arsti arvamuse küsimist.

Lähtudes maksekäsu kiirmenetluse formaliseeritud olemusest, tuleks antud olukorras asuda seisukohale, et kui menetluse käigus tekib mingigi vajadus esitada tõendeid või täiendavaid seisukohti, millele kohtunikuabil ei ole õigust hinnangut anda, tuleks avaldus jätta rahuldamata. Erinorm ütleb, et kui maksekäsu kiirmenetluses ilmnevad tsiviilkohtumenetluses sätestatud peatumise alused, tuleb avaldus jätta rahuldamata (TsMS § 483 lg 2 p 4). Üheks peatumise aluseks on TsMS § 354 lg 1 kohaselt tsiviilkohtumenetlusteovõime kaotamine ja esindaja puudumine tsiviilkohtumenetlusteovõimetul isikul. Seega tuleks antud juhul lähtuda erinormist ja jätta maksekäsu kiirmenetluse avaldus rahuldamata.

D. Proshin on oma magistritöös toonud välja, et TsMS §-st 204, kust tuleneb muuhulgas menetlusosalise tsiviilkohtumenetlusteovõime kontrolli kohustus, on tuletatav uurimisprintsiipt.⁸³ Uurimisprintsiiptist tuleneb kohtu kohustus omal algatusel teha kindlaks tõesed asjaolud.⁸⁴ Olgugi, et uurimisprintsiipt on iseloomulik pigem halduskohtumenetlusele ja kriminaalmenetlusele kui tsiviilkohtumentlusele, võib seda põhimõtet siiski ka viimasele omistada. Samas on Saksa tsiviilkohtumenetluses leiduva analoogse sätte analüüsimisel

⁸³ D. Proshin. Ex officio põhimõtte eelmenetluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2009 (käsikiri Tartu Ülikooli Iuridicum teabekeskuses), lk 21.

⁸⁴ S. Geeroms. Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis. Oxford: Oxford University Press, 2004, p 28.

rõhutatud, et tegu ei ole uurimisprintsipi rakendamisega tsiviilkohtumenetluses, sest tsiviilkohtumenetlusteovõime kontrolli vajadus tekib kohtul vaid esitatud asjaolude põhjal tekkinud kahtluse korral.⁸⁵ Olenemata, kas antud juhul on tegemist uurimisprintsipi rakendamisega või mitte, ei lähe maksekäsumenetluse olemusega kokku asjaolude hindamine.

Maksekäsu kiirmenetluse olemus eeldab avalduse kiiret, tõrgeteta lahendust. Kui menetlus eeldab menetlustoimingute tegemisel kohtu aktiivsust tõendite kogumisel, läheb see maksekäsu kiirmenetluse rakendusala välja, sest lisatoimingute tegemine pikendab põhjendamatu maksekäsu kiirmenetluse pikkust. Menetlusosalise tsiviilkohtumenetlusteovõime kontroll ei tähenda tingimata nõude aluseks olevate asjaolude kontrollimist, kuid see võib kõne alla tulla näiteks juhul, kui võlgnikul võis piiratud teovõime esineda juba nõude aluseks oleva tehingu tegemise ajal. Seega tuleks igasuguse tsiviilkohtumenetlusteovõime olemasolu kahtluse korral maksekäsu kiirmenetlus lõpetada, sest nii rikutakse kõige vähem menetluspoolte õigusi. Tulenevalt TsMS § 483 lg 5 ei piira avalduse rahuldamata jätmise avaldaja õigust esitada nõue hagimenetluses.

1.3.4. Maksekäsu kiirmenetlus vs Euroopa maksekäsk piiriüleste juhtumite puhul

Juhul, kui võlausaldajal on vajadus panna oma vaidlustamata nõue maksma muus riigis, on tal selleks mitmeid võimalusi. Piiriüleste nõuete puhul võib Euroopa Liidus ühe alternatiivina kasutada Euroopa maksekäsumenetlust. Regulatsioon ei asenda ega ühtlusta olemasolevaid mehhanisme vaidlustamata nõuete sissenõudmiseks siseriikliku õiguse alusel, seega võib juhul, kui võlgniku alaline elu- või asukoht või peamine elukoht on teises riigis, kasutada nõude maksmapaneku ka näiteks siseriiklikku maksekäsu kiirmenetlust. Järgnevalt juhiksin tähelepanu mõningatele mainitud regulatsioonide puudustele, mis võivad võlgniku huve kahjustada.

1.3.4.1. Maksekäsu kiirmenetluse kohaldamine piiriüleste juhtumite korral

Esiteks võiks juhtida tähelepanu siseriikliku maksekäsu kiirmenetluse kasutamise problemaatikale piiriüleste juhtumite puhul. Oletame, et Eestis resideerival võlausaldajal on nõue alaliselt Soomes elava võlgniku vastu. Võlausaldaja otsustab nõude maksmapaneku

⁸⁵ H.-J. Musielak. Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz, 5. Auflage. München: C.H. Beck, 2007, § 56.

kasutada Eesti maksekäsmenetlust. Kui avalduse formaalsed nõuded on täidetud, väljastab kohus maksettepaneku, mis saadetakse võlgniku Soome aadressile. Võlgnik võtab dokumendid vastu, vastuväidet ei esita ning kohus väljastab maksekäsu. Võlausaldajal on nüüd võimalik nõude tunnustamiseks taotleda kohtulahendi teinud maakohult täitekorralduse väljastamist⁸⁶ Euroopa täitekorraldusena Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr. 805/2004⁸⁷ (Euroopa täitekorralduse määrus) alusel.⁸⁸ Euroopa täitekorraldus lubab kohtulahendite ja ametlike dokumentide vaba ringlust kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides ilma vahemenetluseta ehk siis puudub vajadus täitmiseotsuse järele liikmesriigis, milles kohtulahendi täitmist taotletakse.⁸⁹ Euroopa täitekorralduse määrust saab kohaldada vaidlustamata,⁹⁰ rahaliste⁹¹ nõuete puhul, mille alusel tehtud kohtulahend peab olema tehtud tsiviilasjas,⁹² seega hõlmab see ka maksekäsu kiirmenetluses tehtud maksekäsu määrust.

Samas peab arvestama, et juhul, kui tsiviilasjas toimunud menetlus ei vasta Euroopa täitekorralduse määrmuses kehtestatud nõuetele, võib kohus täitekorralduse tõendi väljastamisest keelduda. Euroopa täitekorralduse määrus seab piiriüleste vaidluste (võlgniku elukoht ei ole Eestis) kohta kindlad reeglid, mida tuleb täitekorralduse tõendi väljastamise eelduste kontrollimisel jälgida. Kohtualluvuse rikkumine tarbijalepingute puhul on üks enim levinud põhjustest, miks maakohud vastava tõendi väljastamisest keelduvad. Kui võlgnikuks on tarbija, siis tarbija kahjuks tehtud kohtulahendit võib üldise reegli kohaselt kinnitada Euroopa täitekorraldusena ainult juhul, kui otsus tehti tarbija alalise elukoha liikmesriigis. Eeltoodud piirang ei kohaldu, kui võlgnikust tarbija on hagi õigeks võtnud või asjas on sõlmitud kompromiss, mille kohus on määrusega kinnitanud. Samas omab võlgnikust tarbija alaline elukoht tähtsust siis, kui võlgnik ei ole menetluses vastuväidet esitanud ja kohus on teinud asjas näiteks maksekäsu määruse.⁹³

⁸⁶ TsMS § 619¹ lg 1.

⁸⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004. a. määrus (EÜ) nr. 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. – ELT L 143, 30.04.2004, lk 15-39.

⁸⁸ Juhul, kui maksekäsu kiirmenetluses esitatud nõude puhul on tegemist elatisnõudega, kohaldub selle alusel tehtud kohtulahenditele nõukogu 18.12.2009. a määrus (EÜ) nr. 4/2009, kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. – ELT L 7, 10.01.2009, lk 1-79, mis asendab ülalpidamiskohustuste küsimustes Euroopa täitekorralduse määrust. Nimetatud määrust käesolevas töös eraldi ei analüüsita.

⁸⁹ Praktiline juhend Euroopa täitekorralduse määruse kohaldamise kohta. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusasjades, lk 7. Arvutivõrgus: <http://ec.europa.eu/civiljustice/>, 27.02.2012.

⁹⁰ Euroopa täitekorralduse määruse art 1, art 3 lg 1. Nõue on muuhulgas vaidlustamata juhul, kui võlgnik ei ole päritoluriigi seaduse oluliste menetlustingimustega kooskõlas olevat vastuväidet esitanud.

⁹¹ Euroopa täitekorralduse määruse art 4 lg 2.

⁹² Euroopa täitekorralduse määruse art 2.

⁹³ M. Kaur. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal? Juridica II/2012, lk 124.

Kohtualluvuse kindlakstegemisel tuleb kohaldada Brüsseli I määrust.⁹⁴ Seega juhul, kui tarbijast võlgniku vastu on hagi esitatud Eesti kohtule, kuid võlgniku alaliseks elukohaks ei ole Eesti, peab Eesti kohus kohaldama selle teise liikmesriigi seadusi, et teha kindlaks, kas poole alaline elukoht on selles teises liikmesriigis. Kui näiteks kostja elab Eesti rahvastikuregistri andmete alusel Soomes ning tsiviilasja toimikust nähtuvalt on kostjale menetlusedokumendid kätte toimetatud Soomes või siis tema pere liikmele Eestis,⁹⁵ siis tuleb kohtul Euroopa täitekorralduse tõendi väljastamisel kontrollida, kas Soome seaduste kohaselt saab võlgniku alaliseks elukohaks olla Soome. Kui võlgniku alaliseks elukohaks on Soome seaduste järgi Soome ja võlgnik ei ole menetluses vastuväidet esitanud, siis ei saa Eesti kohus sellise kohtulahendi kohta täitekorralduse tõendit väljastada.⁹⁶

Praktikas aga esineb näiteks maksekäsu kiirmenetluses olukordi, kus maksekäsk, mille aluseks on tarbijalepingust tulenev nõue, väljastatakse isikule, kelle alaline elukoht ei ole Eestis. Põhjus võib peituda näiteks selles, et maksekäsu kiirmenetluse avaldusel kirjeldatud asjaoludest ei tulene nõude aluseks oleva lepingu olemust, sest eraisikust võlgnik ei pruukinud tehingut teha oma eraelulise vajaduse rahuldamiseks. Samas ei saa kohtualluvuse kontrolli maksekäsu kiirmenetluse formaalset olemust arvestades eeldada. Lisaks sätestab TsMS § 484 lg 2 p 6, et võlgnikule antakse teavet, millisesse kohtusse asi vastuväite korral menetleda antakse ning et see kohus võib kontrollida, kas hagi talle allub. See tähendab, et kui võlgnikul tekibki vastuväiteid, siis kohtualluvuse küsimuse lahendab kohus, kuhu menetlus üle antakse. Samas jääb võlausaldajale risk, et valesti esitatud avalduse alusel ei pruugi ta välisriigis täitmiseks vajalikku täitekorralduse tõendit saada.

Teiseks võib esineda olukord, kus võlausaldajale ei ole teada, et tarbijast võlgnik on oma elukohta vahetanud ja teise liikmesriiki kolinud. Euroopa Kohus on väljendanud seisukohta, et sellises olukorras, kus tarbija loobub oma elukohast enne lepinguliste kohustuste rikkumise tõttu tema vastu hagi esitamist, allub nimetatud hagi nõukogu määruse (EÜ) nr. 44/2001 alusel liikmesriigi kohtule, kus asub tarbija viimane teadaolev alaline elukoht, kui see kohus ei suuda sama määruse artikli 59 kohaselt teha kindlaks kostja tegelikku elukohta ning puuduvad tõendid, mis võimaldaksid järeldada, et kostja tegelik alaline elukoht asub väljaspool liidu territooriumi. Selle määrusega ei ole vastuolus liikmesriigi siseriikliku

⁹⁴ Nõukogu määrus nr. 44/2001, 22. detsember 2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 12, 16.01.2011, lk 1-23, art 59.

⁹⁵ Antud juhul on silmas peetud olukorda, kus võlgnik võib olla küll Eestiga seotud, näiteks on ta on Eesti kodanik, ning tema sugulased elavad Eestis, kuid tema ise alaliselt enam Eestis ei ela.

⁹⁶ M. Kaur, lk 124. Vt ka: Nõukogu määrus nr. 44/2001, art 16 p 2. Samuti on Euroopa Kohus osundanud, et tarbijalepingu tüüptingimus, mis määrab erandliku kohtualluvuse selliselt, et asja lahendamine kuulub kohtu alluvusse, mille tööpiirkonnas asub müüja või teenuste osutaja asukoht, on tarbijat kahjustav ja seetõttu tühine. Vt: EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo Editorial SA jt*.

menetlusõiguse sätte kohaldamine, mis selleks, et vältida kohtuliku arutamise mittevõimaldamist, võimaldab läbi viia menetluse isiku suhtes, kelle alaline elukoht ei ole teada ja kes selles menetluses ei osale, kui vaidlust menetlev kohus tagab enne otsuse tegemist, et kostja leidmiseks on tehtud kõik järelepärimised, mida nõuavad hoolsuse ja heausksuse põhimõtted.⁹⁷ Seega võib maksekäsu kiirmenetluse avalduse esitada kohtule ka juhul, kui tarbija viimane teadaolev elukoht oli Eestis.

Euroopa täitekorralduse määruses on sätestatud miinimumstandardid vaidlustamata nõuete menetluse korral. Seega kui maksekäsu kiirmenetluses on väljastatud maksekäsk (võlgnik pole nõuet vaidlustanud), peavad olema täidetud Euroopa täitekorralduse määruse III peatükis sätestatud miinimumstandardid. Kõige olulisemat rolli mängib miinimumstandardite puhul menetlusedokumentide kättetoimetamine. Menetlusedokumentide kättetoimetamisele kehtestatud nõuded peavad tagama, et võlgnik on teadlik tema suhtes algatatud menetlusest ja tehtavast kohtulahendist. Maksekäsu kiirmenetluses on nõutavad andmed ära toodud makseettepanekus.⁹⁸ Nimetatud dokument sisaldab Euroopa täitekorralduse määruses nõutavaid andmeid ning nende menetlusedokumentide kättetoimetamisega on täidetud Euroopa täitekorralduse määruse artiklites 16 ja 17 sätestatud kohustus anda võlgnikule nõude kohta asjakohast teavet, millised on nõude vaidlustamiseks tehtavad vajalikud menetlustoimingud ja vaidlustamata jätmise tagajärjed.⁹⁹ Siiski tekib küsimus võlgnikule edastatud teabe arusaadavusest juhul, kui maksekäsu kiirmenetluses väljastatud eestikeelsed menetlusedokumendid edastatakse soomlasest võlgnikule tema kodumaal Soomes ning võlgnik eesti keelest aru ei saa. Kuidas on sellisel juhul tagatud nõue anda võlgnikule nõude kohta asjakohast teavet? Selleks, et võlgniku õigusliku ärakuulamise õigus oleks tagatud, peab ta saama teabe, mida tal on vaja otsustamiseks, kas ja mil viisil ta ennast nõude vastu kaitseb.

Võlgnikule teises Euroopa Liidu liikmesriigis menetlusedokumentide kättetoimetamisel tuleb aluseks võtta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr. 1393/2007,¹⁰⁰ kus on sätestatud muuhulgas riikideülese kohtudokumentide kättetoimetamise nõuded. Nimetatud määruse artikkel 4 punkt 1 sätestab, et kohtudokumendid edastatakse adressaadile liikmesriikide pädevate asutuste vahendusel. Dokumentidele lisatakse ka ka adressaatliikmesriigi keeles olevad taotlused dokumentide kättetoimetamise soovi kohta.

⁹⁷ EK 17.11.2011, C-327/10, *Hypoteční banka a.s.*, eelotsusetaotlus.

⁹⁸ TsMS § 482 ja § 484 sätestatud andmed, eelkõige nõude alus, vaidlustamise tingimused ning mittevaidlustamise tagajärjed.

⁹⁹ M. Kaur, lk 125.

¹⁰⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2007. a. määrus (EÜ) nr. 1393/2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr. 1348/2000. – ELT L 324, 10.12.2007, lk 79-120.

Samas ütleb artikkel 14, et igal liikmesriigil on õigus toimetada kohtudokumentid postiteenuseid kasutades teises liikmesriigis elavale isikule otse kätte tähtkirjaga, mis antakse üle vastuvõtuteatise või muu võrdväärse dokumendi vastu, mis teenib kindlasti menetlusökoonoomia eesmärki ja on asjakohane juhul, kui on teada, et teises liikmesriigis elav isik on võimeline dokumentide sisust aru saama. Kui kohtudokumentid on teises liikmesriigis elavale võlgnikule kättetoimetatud tähtkirjaga postiteenuse vahendusel ning kui selle isiku emakeeleks on muu keel, kui päritoluliikmesriigist saadetakse dokumendid, ning ta ei ole võimeline nende dokumentide sisust aru saama, võib juhtuda, et võlgniku kaitseõigust on riivatud. Artiklist 8 p-st 1 tuleneb aga adressaadi õigus keelduda dokumendi vastuvõtmisest, kui see ei ole talle arusaadavas keeles või adressaatriigi ametlikus keeles, ja tagastada dokumendi vastuvõtvale asutusele¹⁰¹ ühe nädala jooksul ning paluda kohtudokumentidele tõlget.¹⁰² Seda õigust saab võlgnik kasutada juhul, kui teda on teavitatud õigusest keelduda nende dokumentide vastuvõtmisest. Tähtkirjaga otse saadetud dokumentidel aga selline viide puudub. Võlgnik pruugib seetõttu tema vastu esitatud nõudest teada saada alles siis, kui nõuet täitma hakatakse. Seega tuleb võlgniku ärakuulamisõigust pidada olulisemaks kui menetlusökoonoomiat ning dokumentide kättetoimetamisel välisriigis elavale teist keelt kõnelevale isikule eelistada edastamist läbi adressaatriigi pädeva asutuse, mida praktikas siiski alati ei tehta. Praktikas aga kasutatakse sellistel puhkudel ka võimalust edastada menetlusedokumentid isikule elektrooniliselt e-posti teel, millele on võimalik lisada kaaskiri nõude sisu ja võlgniku menetlusõiguste kohta.

Võlausaldajale jääb juhul, kui kohus keeldub kohtulahendi Euroopa täitekorraldusena kinnitامast, kohtulahendi tunnustamist ja täidetavaks tunnistamist taotleda Brüsseli I määruse alusel, sest Euroopa täitekorralduse määrus ei mõjuta võimalust taotleda kohtulahendite või ametlike dokumentide tunnustamist ning täidetavaks tinnistamist kooskõlas Brüssel I määrusega vastavalt Euroopa täitekorralduse määruse artiklile 27.¹⁰³

¹⁰¹ Vastuvõtva asutuse all peetakse silmas liikmesriigi poolt määratud asutust või isikut, kes on pädev teisest liikmesriigist edastatud kohtu- ja kohtuväliseid dokumente vastu võtma. Määruse (EÜ) nr. 1393/2007 art 2 p 2. Nendeks asutusteks on üldjuhul liikmesriigi kohtud.

¹⁰² Euroopa Kohus on analüüsinud enne määrust (EÜ) nr. 1393/2007 kehtinud nõukogu määruse (EÜ) nr. 1348/2000, 29.05.2000, tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuvälise dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta, artiklit 8, ning osundanud, et et juhul, kui adressaat keeldub dokumenti vastu võtmast põhjusel, et see ei ole koostatud taotluse saanud liikmesriigi ühes ametlikus keeles või selles edastava liikmesriigi keeles, millest adressaat aru saab, võib selle puuduse kõrvaldada, saates määruises ette nähtud viisil ja võimalikult kiiresti dokumendi tõlke. See tähendab, et kui dokumendil puudub algselt tõlge, ei peaks see automaatselt kaasa tooma menetluse lõpetamist. Vt: EK 08.11.2005, C-443/03, *Leffler*, eelotsusetaotlus.

¹⁰³ M. Kaur, lk 122.

1.3.4.2. *Euroopa maksekäsumenetluse kohaldamine*

Juhul, kui võlgnik elab teises liikmesriigis, on võlausaldajal võimalik oma nõude maksmapanekuks kasutada ühe võimalusena Euroopa maksekäsumenetlust. Selle menetluse eeliseks siseriikliku maksekäsu kiirmenetluse ees on, et selles menetluses esitatavatele nõuetele ei ole seatud ülempiiri – tegemist peab olema vaid rahalise nõudega, mis tuleb selgest alusest.¹⁰⁴ Seega kui võlausaldaja nõue on suurem kui näiteks maksekäsu kiirmenetluses sätestatud 6400 eurot ning võlgniku asukohaks on muu liikmesriik kui Eesti, on võlausaldajal võimalik nõue maksta panna just Euroopa maksekäsu menetluses.

Suurimaks eeliseks on selle menetluse puhul aga asjaolu, et Euroopa maksekäsk muutub täidetavaks, kui võlgnik pole teatud tähtaja jooksul nõudele vastuväidet esitanud ning päritoluliikmesriigis täidetavaks muutunud Euroopa maksekäsku tunnustatakse ja täidetakse teises liikmesriigis ilma vajaduseta täidetavust tõendada.¹⁰⁵ See tähendab, et võlausaldaja ei pea nõude maksmapanekuks kulutama aega kohtulahendi tunnustamise vahemenetlustele teises liikmesriigis.

Euroopa maksekäsumenetluse regulatsiooni puhul tuleb arvestada ka mõningate puudustega, eelkõige mis puudutab menetlusedokumentide edastamist võlgnikule. Nimelt puudub antud menetluse puhul ühtne menetlusedokumentide kättetoimetamise regulatsioon ning seda viiakse läbi siseriikliku õiguse kohaselt. Euroopa maksekäsumenetluse määruse artiklites 13-15 on kehtestatud miinimumstandardid dokumentide kättetoimetamisele võlgnikule. Antud regulatsioonist tuleneb, et dokumendid võib isikule kättetoimetada kas isiklikult allkirja vastu või ka lihtsalt teate jätmisega või dokumentide postitamisega võlgniku postkasti. Selline ulatuslik menetlusedokumentide kättetoimetamise meetodite valik võib praktikas tõstatada probleeme ega ole menetluse üleliidulist iseloomu arvestades kuigi efektiivne, sest võimaldab siseriikliku õiguse kohaselt kasutada kõikvõimalikke dokumentide kättetoimetamise meetodeid.¹⁰⁶ Menetlusedokumentide kättetoimetamise meetodite puhul puudub hierarhiline alluvus, mis tähendab, et kohus võib dokumendid juhul, kui siseriiklik õigus seda võimaldab, kätte toimetada selliselt, et puudub tõend, kas võlgnik on dokumendid reaalselt kätte

¹⁰⁴ P. McEleavy. (ed). Current Developments. Private International Law. Facilitating Cross-Border Debt Recovery – The European Payment Order and Small Claims Regulation. International and Comparative Law Quarterly / Volume 57 / Issue 02, p 455.

¹⁰⁵ Euroopa maksekäsumenetluse määruse (EÜ) nr. 1896/2006 art 19.

¹⁰⁶ X. E. Kramer. Enhancing Enforcement in the European Union. The European Order for Payment Procedure and Its Implementation in the Member States, Particularly in Germany, the Netherlands, and England. Enforcement and Enforceability. Tradition and Reform, Antwerp- Oxford-Portland: Intersentia 2010, p 25.

saanud.¹⁰⁷ See omakorda võib tähendada võlgniku kaitseõiguse riivet, sest viimane ei pruugi olla teadlik tema vastu algatatud menetlusest.

¹⁰⁷ C. Crifò, p 132.

II. MAKSEKÄSU KIIRMENETLUSE EFEKTIIVSUST KAJASTAV UURING

2.1. Uuringu eesmärk

Käesolev peatükk käsitleb autori poolt läbiviidud maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust kajastavat empiirilist uuringut. Uuring on vajalik selgitamaks maksekäsu kiirmenetluse kitsaskohti ja arutlemaks maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust mõjutavate tegurite üle.

Maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust kajastava empiirilise uuringu eesmärkideks on esiteks saada ülevaade maksekäsu kiirmenetluses esitatavatest nõuetest. Uuringust tuleneb, kes on peamised maksekäsu kiirmenetluse avaldusi esitavad võlausaldajad ning kelle vastu nõuded esitatakse. Samuti uuritakse, kui suured on menetluses esitatavad nõuded ning millise osa neist moodustavad kõrvalnõuded. Kuna TsMS § 481 lg 2¹ sätestab, et maksekäsu kiirmenetlust ei kohaldata kõrvalnõuetele ulatuses, mis ületab põhinõuet, siis kajastab antud uuring ka intresside ja viivisemäärade suurusi. Käesoleva töö esimese peatüki alapunktis 1.3.2. käsitleti muuhulgas liigkasuvõtjalike nõuete esitamise võimalust maksekäsu kiirmenetluses. Uuring peaks andma vastuse küsimusele, millises ulatuses taolisi nõudeid maksekäsu kiirmenetluses üldse esitatakse.

Teiseks proovib uuring anda vastuse küsimusele maksekäsu kiirmenetluse efektiivsusest. Nimelt kui paljudel juhtudel saab võlausaldaja täitedokumendi ja kas järgitud on mõistlikku menetlustähtaega? Uuringust tuleneb ka, kui aktiivsed on võlgnikud maksekäsu kiirmenetluses esitatud nõuete vaidlustamisel. Samas ei käsitle uuring vaidlustamise aluseid ega menetluste lõpplahendusi maksekäsumenetluse üleminekul hagimenetluses (kas kohus teeb näiteks tagaseljaotsuse või vähendab maksekäsumenetluses esitatud nõude suurust).

Samuti püütakse selgitada maksekäsu kiirmenetluse venimise põhjuseid. Varasemalt on väljendatud seisukohta, et maksekäsu kiirmenetluse sujuva kulgemise oluliseks takistuseks võib olla menetlusedokumentide kättetoimetamine.¹⁰⁸ Analüüs püüab seletada, kas see arvamus vastab tõele. Analüüs vaatleb ka, kas menetluses järgitakse TsMS-s maksekäsu kiirmenetlusele kohalduvaid menetluse tähtaegu ning kas menetlustähtaegadest mitte kinnipidamine pikendab oluliselt maksekäsu kiirmenetluses oleva avalduse lahendamist.

¹⁰⁸ M. Lillsaar, M. Vutt. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond 2011, lk 12.

2.2. Uuringu metoodika

Uuringu läbiviimisel kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ehk statistilist andmeanalüüsi. Uuringu läbiviimisel oli vajalik moodustada võimalikult suur valim, et adekvaatselt hinnata informatsiooni uuringu peamiste eesmärkide kohta. Just kvantitatiivne meetod annab kõige objektiivsema ülevaate uuritavast probleemist ja võimaldab uurimistulemusi arvuliselt mõõta.

Autor lähtub uuringu läbiviimisel kahest peamisest hüpoteesist:

- 3) Maksekäsu kiirmenetluses esitatavate nõuete näol on peamiselt tegemist tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuetega.
- 4) Võlausaldajal on maksekäsu kiirmenetluses võimalik mõistliku aja jooksul saada kohtult täitedokument.

Andmete töötlemiseks koostati tabelarvutusprogrammis Excel erinevate uuringuks vajaminevate näitajatega tabel, mis võimaldab uuringu eesmärkidest lähtuvaid olulisi aritmeetilisi keskmisi ja korrelatsioone leida. Uuringu karakteristikad võib jaotada järgmistesse blokkidesse:

- 1) Kes on avaldajad ning mis liiki nõudega on tegu – antud blokis käsitletakse selliseid nimetajaid nagu avaldajad, avalduse ja nõude liik, põhi- ja kõrvalnõuded, intressi- ja viivisemäärad;
- 2) Kes on võlgnikud – blokist nähtub, kes on võlgnikud, kas esineb võlgnike paljusust;
- 3) Kas ja millisel viisil on menetlusedokumentid võlgnikule kätte toimetatud – blokist nähtub, kas isikule on dokumendid kätte toimetatud tähitult või e-postiga, kui välisriiki, siis kas välisriigi kohtu kaudu;
- 4) Mitmel juhul on võlausaldaja saanud täitedokumendi – blokist ilmneb muuhulgas, kas menetlus on vaidlustatud või läinud lõpetamisele;
- 5) Mis on menetluse lõpetamise põhjused – blokist selgub, kas põhjuseks on tasumine, avalduse läbi vaatamata jätmine, rahuldamata jätmine kättetoimetamise võimatuse tõttu, kehtiv kohtulahend;
- 6) Milline on keskmine menetluse pikkus – blokist nähtub, kui palju võtab aega täitedokumendi saamine avalduse esitamisest, kui kiiresti väljastatakse makseettepanek, samuti selgub keskmine dokumentide kättetoimetamise aeg.

Uuringu valimi moodustavad 189 maksekäsu kiirmenetluse avaldust ajavahemikust 05.07.2011-12.07.2011. a., mis on autori hinnangul piisav hulk andmaks adekvaatset informatsiooni maksekäsu kiirmenetluses esitatavate nõuete ning menetluse efektiivsuse kohta. Avaldused hõlmavad nii tavalisi võlanõudeid kui ka elatise nõudeid. Avalduste analüüsimisel kasutati riigi infosüsteemi kuuluvat andmekogu kohtute infosüsteem (KIS). Uurimuse läbiviimine on kooskõlastatud Pärnu Maakohtu maksekäsuosakonnaga. Uurimuse tulemused ei kajasta mingilgi moel uuringu aluseks olnud tsiviilasjade menetlusosaliste isikuandmeid.

Menetluste kohta käivaid andmeid analüüsiti ajavahemikul 19.03.2012-23.03.2012. a. ehk ligikaudu kaheksa kuud peale avalduste sisseandmist võlausaldajate poolt. Maksekäsu kiirmenetluste avalduste lahendamise keskmiseks menetlusajaks 2010. aastal oli 140 päeva, kusjuures 80-90% asjadest lahendati 120 päevaga.¹⁰⁹ Riigikohtu esimees on tõdenud, et üle kuue kuu pikkune menetlusaeg ei ole kiirmenetlusele kohane, sest peaks olema kindlasti lühem kui üldises menetluses lahendatud asjade keskmine menetlusaeg.¹¹⁰ Keskmine arvestuslik menetlusaeg tsiviilasjades üldmenetluses oli 2010. aastal 197 päeva.¹¹¹ Lähtudes eeltoodust pidas autor mõistlikuks analüüsida maksekäsu kiirmenetluse avalduste lahendusi peale kuue kuu möödumist alates avalduste sisseandmisest võlausaldajate poolt, arvestades siiski asjaoluga, et analüüs tuleb teostada piisava ajavaruga, olemaks kindel, et valimi moodustanud menetlustest enamik oma lahenduse on leidnud.

Uuringus analüüsiti kohtuinfosüsteemist tsiviilasjade kohta saadaolevaid andmeid. Eelkõige olid vaatluse menetluse tähtajad, menetlusdokumentide väljastamise kuupäevad, menetlusdokumentide kättetoimetamise kuupäevad. Avalduste sisulise poole pealt olid vaatluse all avalduse liik, avaldaja ja võlgniku olemus ning võlanõude olemus ja suurus. Uuringu viis autor läbi iseseisvalt.

2.3. Analüüsi tulemused

2.3.1. Avaldajaid ja nõudeid puudutavad näitajad

Uuringu esimene osa käsitleb avaldajaid ning esitatavaid nõudeid. Eelkõige sooviti välja selgitada, kes on peamised avaldajad, millistest kohustustest tulenevaid nõudeid peamiselt

¹⁰⁹ Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015, lk 8-10. Arvutivõrgus: www.just.ee.

¹¹⁰ Riigikohtu esimehe 2009. a ettekanne Riigikogule. Ülevaade 2008. a kohtustatistikast. Esimese ja teise astme kohtute statistilised menetlusandmed, lk 3. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/868/Riigikohtu%20esimehe%20ettekande%20lisad%2004_06_2009.pdf.

¹¹¹ Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015, lk 10.

maksekäsu kiirmenetluses esitatakse ning kui suured on esitatavad nõuded. Lisaks sooviti teada saada, kui kõrged on esitatavate nõuete intressi- ja viivisemäärad. Need andmed iseenesest ei näita, milline oli võlgnikuga sõlmitud krediidilepingust tulenev krediidi kulukuse määr, kuid annab siiski aimu, millised kohustused võlgnik endale on võtnud.

1. Avalduse liik
2. Avaldaja
3. Võla suurus/põhinõue
4. Võla suurus/kõrvalnõue
5. Intress aastas (%)
6. Viivisemäär päevas (%)

1. Avalduse liiki analüüsides oli eesmärgiks teada saada, millistest kohustustest tulenevad maksekäsu kiirmenetluses esitatavad nõuded. Uuringust ilmnes, et ligikaudu 92% juhtudest oli tegemist kasutuslepingutest tulenevate nõuetega (174 avaldust). Neist umbes 94% juhtudest oli tegu krediidilepingust tulenevate nõuetega (165 avaldust). Krediidilepingutest tulenevaid nõudeid oli kokku umbes 87% kogu analüüsitud avaldustest. Teenuse osutamisest tulenevate kohustuste täitmata jätmisega oli tegemist 5,3% kogu avaldustest (10 avaldust). Võõrandamislepingutest tulenevaid nõudeid oli 1,6% (3 avaldust). Elatise avaldusi oli 2 ehk umbes 1%. Uuringust ilmneb, et enamus nõuete näol on tegemist krediidilepingust tulenevate nõuetega.

2. Analüüsi eesmärgiks oli ka teada saada, kes on peamised avaldajad, kes maksekäsu kiirmenetluses nõudeid esitavad. Uuringust selgus, et 97,4% avaldajatest olid juriidilised isikud (184) avaldust ning vaid 2,6% avaldajatest olid füüsilised isikud (5 avaldust). Kaks avaldust oli esitatud elatise nõudes ning kolm tulenesid muust alusest. Valdav enamus avaldajatest olid juriidilised isikud, mis tähendab, et füüsilised isikud ei ole varmad nõudeid maksekäsu kiirmenetluses esitama.

Umbes kolmandik avaldajatest olid avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Siinkohal tuleb mainida, et viimaste puhul oli eranditult kõigi puhul tegu riigiga, keda esindas Haridus- ja Teadusministeerium õppelaenuvõlgnevustest tulenevate nõuete puhul. Ligikaudu pooled avaldajatest olid laenu pakkuvad krediidiettevõtted (47,6%). Inkassoettevõtete poolt esitatud avaldusi oli kokku kümme, mis moodustas 5,3% valimist. Korteriühistute ja haldusettevõtete poolt esitatud avaldusi oli 7, mis moodustas valimist 3,7%. Ülejäänud avaldajate hulgas olid

esindatud näiteks õigus-, reklaami-, transpordi-, ehitus-, side- ja valveteenust pakkuvad ettevõtted. Samuti olid esindatud autorendi, kütusemüügi ja põllumajandusega tegelevad ettevõtted. Nende esindatus valimis oli marginaalne, jäädes 0,5-1,6% vahele. Uuring ei kajasta avaldaja esindajaid. See tähendab, et avaldajana on märgitud üks isik, kuid avalduse võis sisse anda avaldajaga esinduslepingu sõlminud muu isik. Näiteks võib avaldajana märgitud olla võlgnikule laenu andnud ettevõtte, kuid maksekäsu kiirmenetluse avalduse on sisse andnud hoopis võlgade sissenõudmisega tegelev inkassoettevõtte.

3. Võla suurus põhinõude puhul varieerub 20-st eurost kuni maksimaalselt lubatava 6400 euron. Kuni 200-euroseid nõudeid oli 18% valimist (34 avaldust). 200- kuni 600-eurosed nõuded moodustasid 20,6% esitatud nõuetest (39 avaldust). Edasi kuni 1000-euroseid nõudeid esines 15,3% kogu valimist (29 avaldust) ning 1000st kuni 2000-euroseid nõudeid 26% (49 avaldust). Edasi kuni 3000-euroseid nõudeid esines umbes 13% (25 avaldust). Üle 3000-euroseid nõudeid oli võrreldes teistega oluliselt vähem – umbes 7% (13 avaldust). Valimi keskmine põhinõue jäi 1200 euro kanti – 1195 eurot. Keskmine võlanõue koos kõrvalnõuetega oli 1346, 72 eurot. Seega on maksekäsu kiirmenetluses esitatavad nõuded suhteliselt väikesed võrreldes maksimaalselt lubatava 6400 euroga.

4. Üle 90 protsendi avaldajaist kasutas võimalust nõuda võlgnikult lisaks põhivõlgnevusele ka kõrvalnõudeid. Kõrvalnõudeid elatise nõude puhul ei ole võimalik esitada, seetõttu neid ka analüüsis ei arvestata. Keskmine kõrvalnõude suurus oli 350 eurot. Ära mainimist väärib see, et vaid alla kahekümne protsendi nõuetest, mille puhul kõrvalnõudeid ei esitatud, olid seotud krediitdilepingutest tulenevate kohustustega, ning üle kaheksakümne protsendi oli neid avaldusi, mis seotud erinevate teenustega. See näitab, et laenuandjad on varmamad intressi- ja viivisenõudeid esitama.

5. Intressi nõuti 135 avalduse puhul, mis moodustab üle 70 protsendi avaldustest. Keskmine intressi suurus oli 17,4 protsenti aastas. Ligi 50 protsenti moodustasid nõuded, mille puhul oli intressimääraks viis protsenti või alla selle (minimaalne 3%). Samasse suurusjärku jäid ka avaldused, mille puhul nõuti keskmist või suuremat intressi. Selliste avalduste puhul oli ligi 97-l protsendil juhtudest tegu krediitdilepingutest tulenevate nõuetega. Kõige suurem intressimäär aga oli 229,95 protsenti põhinõudelt aastas.

6. Viivist nõuti 103 avalduse puhul, mis moodustab umbes 55 protsenti kogu hulgast. Keskmine viivisemäär oli 1,11 protsenti põhinõudelt päevas ehk üle 400 protsendi aastas. Sellist viivisemäära võib pidada liigkasuvõtjalikuks. Kõige väiksem nõutud viivisemäär oli 0,0037 protsenti päevas ning kõige suurem 90,023 protsenti päevas. Pooltel juhtudel, mil viivist nõuti, jäi viivisemäär alla 0,068 protsendi päevas, mis on ligikaudu 25 protsenti

põhinõudelt aastas. Vaid umbes kümme protsenti avaldustest, mille puhul nõuti ka viivist, olid seotud muu kui krediidilepingust tuleneva kohustusega.

2.3.2. Võlgnikke puudutavad näitajad

Uuringu teine osa käsitleb võlgnikega seotud näitajaid. Uuringust selgub, kes on peamised võlgnikud, kelle vastu maksekäsu kiirmenetluses nõuded esitatakse. Eelkõige oli eesmärgiks teada saada, kas võlgnike seas leidub ka neid, kes ei ole Eestiga seotud (nt välismaine ettevõtte). Samuti, kas nõue on esitatud ühe või mitme võlgniku vastu ja milline on nende vastutus.

1. Kas tegemist füüsilisest või juriidilisest isikust võlgnikuga
2. Kas tegemist Eesti või välisriigi võlgnikuga
3. Avaldus ühe või mitme võlgniku vastu; solidaar- või ainuisikuline vastutus

1. Uuringust nähtus, et enamik avaldusi oli esitatud füüsiliste isikute vastu – ligikaudu 96 protsenti kõikidest nõuetest (181 avaldust). Juriidiliste isikute vastu esitati 8 avaldust, mis moodustab vaid 4 protsenti kogu valimist. See näitab, et enamasti satuvad kohustuste täitmisega raskustesse just eraisikud. Praktikast on teada ka tõsiasi, et enamasti esitatakse maksekäsu kiirmenetluses nõuded selliste ettevõtete vastu, kes reaalselt ei pruugi eksisteerida. Nendeks on näiteks varifirmad, kes registreeritud samale aadressile ja kelle esindajateks on märgitud mõne välisriigi kodanikud ning kellega avalduse esitanud isikutel pole võimalik kontakti saada. Usaldusväärsed ettevõtted, kes on tasumisega viivitusse sattunud, püüavad tulevase koostöö säilitamiseks pigem eraviisiliselt partneritega kokkuleppe saavutada ning seetõttu sellised nõuded enamasti maksekäsu kiirmenetluses ei kajastu. Keerulisemad juhtumid lahendatakse aga hagimenetluses. Juriidiliste isikute vastu ei esitatud ühtegi krediidilepingust tulenevat nõuet.

2. Uuringu valimist sada protsenti moodustasid avaldused, mis olid seotud Eestiga või eestimaalastega. Uuringust ei kajastu mitte ühtegi võlgnikku, kes oleks seotud näiteks välismaise ettevõttega. Seega ei kajasta uuring juhtumeid, mil dokumendid on tarvis edastada Eestiga mitteseotud isikutele. Samas ei tähenda see, et dokumente ei olnud tarvis edastada Eestis elavatele muulastele. Seetõttu võib siiski üles kerkida probleem, et need isikud ei pruugi dokumentide sisust aru saada ning kvantitatiivse uurimismeetodi puhul on võimatu

kindlaks teha, kas Eestis elavate muulaste mitteamusaamine menetlusedokumentide sisust võib olla üheks põhjuseks, miks ühte või teist nõuet pole vaidlustatud, kuid seda võib eeldada.

3. Uuringust nähtub, et ligikaudu 66% juhtudest esitati avaldus ühe võlgniku vastu ja umbes 34% juhtudest esitati nõue rohkem kui ühe võlgniku vastu. Uuringust selgub ka, et kõikide nõuete puhul, mil avaldus esitati mitme võlgniku vastu, oli tegemist solidaarvastutusel põhineva kohustusega (umbes 34%). Samuti tulenes analüüsist, et avaldajaks kõikide viimatimainitud avalduste puhul oli riik Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu. Antud nõuete puhul oli tegemist kohustustega, mille õppelaenuvõlgnikud olid jätanud pankade ees täitmata ning mida riik nüüd käendajana regressi korras neilt isikutelt sisse on hakanud nõudma. Asjaolu, et selliste nõuete hulk moodustab ligi kolmandiku kogu nõuetest näitab, et õppelaenu käendamise puhul on tegemist riiki üsnagi koormava tegevusega. Ülikooli astunud isikud võtavad kergekäeliselt laenu suutmata seda hiljem tagasi maksta. Isegi juhul, kui õppelaenuvõlgnikul on pangaga sõlmitud kokkulepe laenu tagasimaksmiseks graafiku alusel, siis osamakse tasumata jätmisel pöördub pank esimesel võimalusel riigi kui käendaja poole, kes omakorda kogu võlgnevuse pangale koheaselt tasub. Riigi ülesanne on nüüd võlgnikuga kontakteeruda ja saavutada kokkulepe tasumise osas, mis teinekord võib osutuda üsna keeruliseks. Maksekäsu kiirmenetluse praktikast on teada mitmeid juhtumeid, kus isik on jätanud oma õppelaenuvõlgnevusest tulenevad kohustused täitmata ning asunud elama välismaale. Samal ajal ei ole kättesaadavad ka võlgnikule käendajaks olnud isikud, kes tihti peale on olnud võlgniku juhututtavad mitte pereliikmed. See omakorda tekitab probleeme võla sissenõudmisel ja venitab oluliselt menetluse pikkust maksekäsu kiirmenetluses. Avalduste kontrollimine mitme võlgniku vastu esitatud nõuete puhul võtab kohtul mitu korda kauem aega ja koormab seetõttu kohut.

2.3.3. Dokumentide kättetoimetamist puudutavad näitajad

Uuringu kolmas osa käsitleb menetlusedokumentide kättetoimetamise viisi – kas isikule edastati menetlusedokumendid tähtselt, e-postiga või kasutati selleks kohtutäituri abi. Samuti selgub, kas dokumente oli tarvis edastada välisriiki ning kui jah, siis kas selleks kasutati välisriigi pädeva ametiasutuse abi. Kuna avalduste seas oli palju solidaarvõlgnike vastu suunatud nõudeid, siis 189 avalduse peale oli kokku 329 võlgnikku, kellele tuli dokumendid kätte toimetada.

Valimist 27 (ligikaudu 15% kõikidest avaldustest) avalduse puhul ei õnnestunud kohtul üldse menetlusedokumente võlgnikele kätte toimetada. See võis tähendada olukorda, kus avaldus

jäeti tervenist rahuldamata või võttis avaldaja avalduse tagasi. Küll aga esines selliseid mitme võlgnikuga avaldusi, mille puhul osale õnnestus dokumendid kätte toimetada, kuid osale mitte. See ei mõjuta kuidagi täitedokumendi saamist, sest kui ka vaid ühele solidaarvõlgnikest suudetakse dokumendid kätte toimetada ja isik nõuet ei vaidlusta, saab võlausaldaja selle isiku suhtes nõuet tõendava täitedokumendi.

Uuringust ilmnes, et kohtutäituri abi kasutati 8-l juhul, mis on umbes 4% kõikide avalduste hulgast või kui arvestada kogu võlgnike hulka, siis ligikaudu 2-l protsendil juhtudest. Kohtutäituril oli seisuga 23.03.2012 õnnestunud dokumendid võlgnikule kätte toimetada viiel juhul kaheksast ning ühel juhul menetlus seisis, sest kohtutäituril oli dokumentide kättetoimetamine pooleli. Suurem osa kohtutäituri menetluses olnud makseettepanekutest on kohtutäituril siiski õnnestunud võlgnikule kätte toimetada. Seda võib seletada asjaoluga, et tihti on võlgnik kohtutäituri vahendusel edastatavaid dokumente varmam vastu võtma juba suuremast aukartusest viimase vastu. Võlausaldajate vähest huvi võimaluse vastu toimetada dokumendid võlgnikule kohtutäituri abil võib selgitada asjaoluga, et kohus ise on dokumentide kättetoimetamisel produktiivne. Samuti pelgavad avaldajad kohtutäituri abi kasutamist seetõttu, et see tõstab menetluse kulu, sest kohtutäituri tasu pole võimalik võlgnikult maksekäsu kiirmenetluses välja nõuda.

Menetlusedokumendid toimetati välismaal elavale võlgnikule kümnel korral juhtudest. Kogu võlgnike hulka arvestades moodustab see vaid kolm protsenti. See tähendab, et suurem enamus menetlusedokumente toimetati kätte Eestis. Kümnest just kahel korral toimetati dokumendid võlgnikule välisriigi pädeva ametiasutuse kaudu ning kahel korral tähitult. Ülejäänud kuuel juhul kasutati dokumentide kättetoimetamiseks e-posti. Dokumentide kättetoimetamine elektrooniliselt on kõige tõhusam, sest esiteks lühendab oluliselt menetluse pikkust, sest tavapostiteenust kasutades kuluks dokumentide toimetamisel teise riiki oluliselt kauem aega. Aeganõudvam on menetlusedokumentide kättetoimetamine ka juhul, kui kasutakse välisriigi pädeva ametiasutuse abi. Näiteks võib tuua menetluse, kus ühele võlgnikule loeti e-posti teel saadetud dokumendid kättetoimetatuks nelja päevaga, kuid samas menetluses kulus teisele isikule dokumentide kättetoimetamiseks välisriigi kohtu kaudu ligemale kolm kuud. Samuti on e-posti teel dokumentide saatmise puhul eeliseks asjaolu, et kui võlgniku näol on tegemist isikuga, kes ei saa eesti keelest aru, saab kirjale lisada võõrkeelsed selgitused nõude sisu ja vaidlustamise võimaluste kohta. Seetõttu võib mõista, miks kohus eelistab sellisel juhul dokumentide kättetoimetamist elektrooniliselt.

Üldse edastati menetlusedokumentid elektrooniliselt¹¹² 12-l korral juhtudest. Kui arvestada kogu võlgnike hulka, siis moodustab see vaid ligikaudu 4 protsenti. Seda on koguhulka arvestades vähe, kuid põhjuseks võib olla asjaolu, et kohtule pole teada võlgniku reaalne e-posti aadress ning üldjuhul see ka ametlikes registrites veel ei kajastu. Üldjuhul on kohtul võimalik dokumente e-posti teel edastada kokkuleppel võlgnikuga. Samas tuleb arvestada, et dokumentide edastamisel e-posti teel ei saa kohus neid enne kättetoimetatuks lugeda, kui võlgnik on saatnud kohtule sellekohase kinnituse, sest vastasel korral ei suuda kohus tõendada, et võlgnik on dokumendid ka reaalselt kätte saanud.

2.3.4. Menetluse lõpptulemust puudutavad näitajad

Käesolevast osast selgub, kui tulemuslik on maksekäsu kiirmenetlus ehk kui mitmel juhul on võlausaldaja saanud täitedokumendi. Muuhulgas nähtub, millistel põhjustel ei ole kohus täitedokumenti väljastanud – kas nõue on vaidlustatud või läinud lõpetamisele.

Kogu valimist oli maksekäsk seisuga 23.03.2012 väljastatud 123-l juhul kõikidest avaldustest, mis moodustas 65 protsenti valimist. Maksekäsk on jäänud väljastamata 66-l juhul, mis on umbes kolmandik kogu avaldustest. Maksekäsku ei väljastatud erinevatel põhjustel. Üle poole juhtudest läks menetlus lõpetamisele (35 avaldust). Kogu valimist moodustab see ligikaudu 20 protsenti. 12-l protsendil juhtudel läks menetlus vastuväite esitamise tõttu hagimenetlusse (8 avaldust). Suur osa neist avaldustest aga seisab – 35 protsenti, mis moodustab kogu avalduste hulgast üle kümnendiku (12 protsenti). Neil juhtudel, kui menetlus uuringu läbiviimise ajal seisis, jääb võlausaldajale siiski võimalus täitedokument saada, kuid mitte mõistliku menetlusaja jooksul. 80-l protsendil juhtudel, mil menetlus seisis, oli tegemist avaldustega, mis olid esitatud rohkem kui ühe võlgniku vastu. Enamasti oli tegemist juhtudega, mil kõikidele menetlusosalistele polnud suudetud menetlusedokumente kätte toimetada ja seetõttu järgmist menetluse etappi mitte rakendada. Need menetlused moodustavad üle kuue protsendi kogu valimist. See näitab, et avaldused, mis on esitatud enam kui ühe võlgniku vastu, pikendavad menetlust.

Kogu valimi lõikes esitati vastuväited 30 avalduse puhul, mis on umbes 16 protsenti kõikidest avaldustest. Neist vaid üks läks avaldaja soovil lõpetamisele. Nõue saadeti edasi menetlemiseks tavamenetlusse kolmeteistkümnel juhul, kuid neist kolmandiku avalduste

¹¹² Elektrooniline kättetoimetamine hõlmab tegelikult nii menetlusedokumentide kättetoimetamist võlgniku e-posti aadressile kui ka e-toimiku infosüsteemi vahendusel (§ TsMS § 314 lg 1). Uuringust ei ilmnenud juhtusid, kus dokumendid oleks võlgnikule kättetoimetatud infosüsteemi vahendusel.

puhul sai avaldaja siiski ka maksekäsu. Nimelt kui avaldus on esitatud näiteks kahe võlgniku vastu ja neist üks vaidlustab nõude, siis võlausaldaja saab täitedokumendi võlgniku suhtes, kes nõuet otsustas mitte vaidlustada. Seega on võlausaldaja saavutanud maksekäsu kiirmenetluses eesmärgi saada nõuet tunnustav täitedokument. Võlausaldajal on nüüd võimalus minna teise võlgniku vastu hagimenetlusse või tema suhtes menetlusest loobuda. See tähendab, et võlausaldaja saab nõude täitmisele pöörduda vaid isiku suhtes, kelle vastu tal on maksekäsk. Vaid kaheksal juhul vastuväite esitamise puhkudest läks asi täielikult menetlemiseks hagimenetlusse. See moodustab vaid umbes neli protsenti kõikidest avaldustest. Pooltel juhtudel, kui vastuväide esitati, menetlus seisab, sest tegemist oli avaldustega, mis esitatud mitme võlgniku vastu ning kõigile menetlusosalistele polnud dokumente kätte toimetatud.

2.3.5. Menetluse lõpetamise põhjused

Käesolev osa käsitleb menetluse lõpetamise põhjuseid maksekäsu kiirmenetluses. Menetlus võib lõppeda mitmel erineval põhjusel. Nendeks on tasumine (TsMS § 488¹), menetluse lõpetamine juhul, kui samas asjas on poolte vahel varem jõustunud kohtulahend (TsMS § 428 lg 2) ning avalduse rahuldamata jätmise¹¹³ menetlusdokumentide kättetoimetamise võimatuse tõttu (TsMS § 483 lg 2 p 3)¹¹⁴. Samuti on avaldajal õigus paluda avaldus läbi vaatamata jätta (TsMS § 423 lg 1 p 8).

Nagu eelmisest blokist selgus, läks kogu valimist lõpetamisele umbes kakskümmend protsenti kõikidest menetlustest. Samas kuuel juhul tsiviilasjadest läks menetlus lõpetamisele vaid osa suhtes võlgnikest, mis tähendab, et võlausaldaja sai menetluses siiski maksekäsu.

Võttes aluseks tsiviilasjad, mille suhtes läks menetlus täielikult lõpetamisele (35 avaldust), siis neist kolmandiku moodustasid avaldused, mis lõpetati põhjusel, et võlgnik tasus võlgnevuse. See tähendab, et võlausaldaja saavutas oma eesmärgi saada nõue rahuldatud. Kogu valimist moodustasid taolised tsiviilasjad umbes 6 protsenti. Praktikas otsustavad võlgnikud tihtipeale esimesel võimalusel, kuuldes, et nende vastu on menetlust alustatud, võlgnevuse tasuda. Seda võib seletada hirmuga karistuse ees. Teinekord saavad võlgnikud nõude olemasolust aga teada just kohtu vahendusel, väites, et võlausaldaja pole neid sellest

¹¹³ Avalduse rahuldamata jätmisega lõpeb küll antud menetlus, kuid samas ei piira see avaldaja õigust pöörduda sama nõudega võlgniku vastu uuesti maksekäsu kiirmenetluses või hagimenetluses. Vt: TsMS § 483 lg 5.

¹¹⁴ Teisi TsMS §-s 483 sätestatud avalduse rahuldamata alused uuringus ei kajastu, sest uuringu valimi moodustanud avalduste puhul olid kõigil täidetud formaalsed eeldused, samuti ei esinenud menetluse peatumise põhjuseid.

teavitanud ja võlgnikule teadaolevalt on võlgnevus tasutud. See võib tuleneda ka asjaolust, et võlausaldaja on küll võlgnikule saatnud meeldetuletusteatise temale teadaolevale võlgniku aadressile, kuid viimane võib olla vahepeal kolinud, ilma et oleks sellest võlausaldajat teavitanud. Massavaldajad eelkõige annavad avaldusi sisse ilma eelnevalt võlgnikuga kontakteerumata. Üldjuhul õnnestub just kohtul võlgnikuga ühendust saada ja teda nõude olemasolust teavitada. Selleks ajaks, kui võlausaldaja jõuab kohut nõude tasumisest teavitada, on menetlus läbinud juba mitmeid etappe kuni menetluskokumentide kättetoimetamiseni välja. Kohut koormaks oluliselt vähem lahendus, kui võlausaldaja prooviks nõude tasumise osas enne avalduse esitamist võlgnikuga kokkuleppele saada.

Teine kolmandik lõpetamisele läinud tsiviilasjadest lõppes kohtu poolt avalduse rahuldamata jätmisega menetluskokumentide kättetoimetamise võimatuse tõttu. See moodustab üsna marginaalse osa kogu valimist – ligemale kuus protsenti. Kümnel juhul menetluse lõppemise juhtudest oli tegemist avalduse läbi vaatamata jätmisega. See moodustab umbes viis protsenti kogu valimist. Üldjuhul palub avaldaja avalduse läbi vaatamata jätta juhul, kui kohus pole suutnud vaatamata mõistlikele pingutustele leida andmeid, mis võimaldaksid menetluskokumentid võlgnikule kätte toimetada. Selliste juhtudega on eelkõige tegemist siis, kui kohus näeb, et varasemates menetlustes sama isiku vastu ei ole suudetud võlgnikku leida või on teada, et võlgnik resideerub välismaal, kuid täpsem elukoht on teadmata. Menetlusökoonoomiast lähtudes teavitab kohus sellistel puhkudel avaldajat ning avaldus jäetakse läbi vaatamata. Samuti on avaldajal siis õigus tasutud riigilõiv tagasi taotleda vastavalt TsMS §-le 150 lõikele 3 ning RLS §-le 15.

Avalduste seas oli ka üks selline, mille puhul kohus lõpetas menetluse, kuna samade poolte vahel oli samal alusel juba jõustunud kohtulahend. Nimelt oli tegemist elatisenõude avaldusega, mille lapse seaduslik esindaja esitas seetõttu, et lapsevanem polnud täitnud juba varem kohtu poolt kinnitatud kompromissi maksta lapsele teatud suuruses igakuist elatist. Seega oli seaduslikul esindajal olemas kehtiv täitedokument, millega täitemenetlust oleks saanud alustada.

Menetluste puhul, mil võlausaldaja sai küll täitedokumendi, kuid mitte kõigi võlgnike suhtes, esines menetluse lõpetamise erinevaid aluseid. Kolmel juhul jättis kohus avalduse antud võlgniku suhtes rahuldamata ning kahel juhul jättis avalduse läbi vaatamata. Ühel juhul lõpetati menetlus ühe võlgniku suhtes tasumisega ehk võlgnik tasus osaliselt võlanõude ja avaldaja otsustas tema suhtes nõude rahuldatuks lugeda.

2.3.6. Näitajad, mis puudutavad menetluse pikkust

Käesolev blokk käsitleb näitajaid, mis puudutavad menetluse pikkust. Analüüsist nähtub, kui palju võtab aega täitedokumendi saamine avalduse esitamisest ning kui palju kulub aega avalduse esitamisest makseettepaneku koostamiseni. Samuti selgub keskmine dokumentide kättetoimetamise aeg.

Analüüsist selgus, et alates hetkest, kui võlausaldaja esitas maksekäsu kiirmenetluse avalduse kuni ajani, mil kohus väljastas võlgnikule makseettepaneku, kulus keskmiselt 23,5 päeva. Mediaanpikkuseks oli 20 päeva, mis tähendab, et pooled makseettepanekud väljastati kahekümne päevase perioodi jooksul ning pooled pikema perioodi jooksul. Kõige vähem kulus makseettepaneku väljastamiseks kuus päeva ning kõige kauem kulus selleks 107 päeva. Põhjus, miks makseettepaneku väljastamine venib, peitub eelkõige selles, avaldaja ei pea kohtu poolt määratud täiendavatest tähtaegadest kinni. Juhul, kui võlgnikke on avaldusele märgitud rohkem kui üks, peab kohus kindlaks tegema kõigi nende elu- või asukohad. Kui selgub, et kasvõi ühele võlgnikule pole võimalik menetlusdokumente välja saata, annab kohus avaldajale võimaluse antud isiku suhtes avaldus läbi vaatamata jätta või esitada võlgniku kohta kohtule täiendavaid andmeid. Leidub avaldajaid, kes neist tähtaegadest kinni ei pea, mistõttu hakkab menetlus venima. Kuna maksekäsu kiirmenetluses esitatavate avalduste arv on väga suur (suurusjärgus 50 000 menetlust aastas)¹¹⁵, ei saa välistada juhtumeid, mil kohtul jääb avalduse lahendamine kahe silma vahele ning alles järelkontrolli käigus suudab kohus tuvastada lahendamata avaldused, kui avalduse esitaja ise menetluse vastu huvi ei tunne.

Menetluse pikkust mõjutab kindlasti ka kohtu suur töökoormus maksekäsu kiirmenetluse avalduste lahendamisel, mistõttu ei suuda kohus seaduses sätestatud tähtaja¹¹⁶ jooksul kõikidele võlgnikele makseettepanekut koostada. Seda eelkõige menetluste puhul, kus võlgnikke on rohkem kui üks, mille tõttu võtab avalduse kontrollimine kohtul kauem aega. Arvestades, et selliste menetluste hulk moodustas valimist umbes kolmandiku, võib eeldada, et just mitme võlgniku vastu esitatud menetlused pikendavad makseettepaneku koostamist.

Uuringust tulenes, et makseettepaneku koostamisest kuni maksekäsu koostamiseni kulus kohtul keskmiselt 70 päeva. Mediaanpikkuseks oli 34,5 päeva ehk poolte menetluste puhul koostati maksekäsk 34,5 päeva jooksul alates makseettepaneku koostamisest ning poolte menetluste puhul koostati maksekäsk pikema perioodi jooksul. Kõige vähem kulus

¹¹⁵ 2010. aastal lahendas Pärnu Maakohtu maksekäsuosakond 49116 maksekäsuasja. Vt: I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2010. a kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium. Justiitshalduspoliitika osakond. Õigusloome ja arenduse talitus, 2011, lk 20.

¹¹⁶ Vastavalt TsMS §-le 483 lg 1 lahendab kohus maksekäsu kiirmenetluse avalduse selle saamisest alates seitsme päeva jooksul.

makseettepaneku koostamisest kuni maksekäsu väljastamiseni 23 päeva ning kõige enam 223 päeva. Eelnevast saab välja lugeda, kui kiiresti toimetatakse makseettepanek võlgnikule. Siinkohal tuleb arvestada vastuväite esitamise tähtaega, mis eestisisese kättetoimetamise puhul on 15 päeva ning välisriiki kättetoimetamise puhul 30 päeva (TsMS § 485 lg 1). Eestisisese kättetoimetamise puhul suudetakse menetluskohandused võlgnikule kätte toimetada umbes kümne päevaga, mida võib pidada mõistlikuks.

Kättetoimetamist pikendavad menetlused, kus võlgnikule õnnestub kohandused edastada alles kolmandal-neljandal korral, kuid sellised menetlused moodustavad valimist vaid ligikaudu 15 protsenti. Samuti on probleemiks olukord mitme võlgnikuga menetluste puhul, mil näiteks kahele on õnnestunud menetluskohandused kätte toimetada, kuid ühele mitte. Kohus ei saa väljastada maksekäsku enne, kui kõikidele võlgnikele on makseettepanekud kätte toimetatud või avaldaja on võtnud seisukoha, et isiku suhtes, kellele pole suudetud kohandused edastada, võib menetluse lõpetada. Kogu valimist moodustasid ligi neljandiku need avaldused, mille puhul makseettepaneku koostamisest kuni maksekäsu koostamiseni kulus rohkem kui 100 päeva. Pooled neist olid avaldused, mis esitatud rohkem kui ühe võlgniku vastu ning pooled neist avaldused, mis esitatud ühe võlgniku vastu, kuid mille suhtes koostatud makseettepanekut polnud võlgnikule ühel või teisel põhjusel suudetud kätte toimetada.

Menetluskohanduste kättetoimetamine võlgnikule venis ka eranditult kõigi nende menetluste puhul, mil kohanduste kättetoimetamine tehti kohtutäituri ülesandeks (sada päeva või enam). Seda võib seletada asjaoluga, et kohtutäituri kaudu proovitakse kohandused edastada alles siis, kui kohtul ei ole see õnnestunud. Samuti on kohtutäituritel pikad järjekorrad, mistõttu võtab neil kohanduste kättetoimetamine kauem aega.¹¹⁷

Avalduse esitamisest kuni maksekäsu koostamiseni kulus kohtul keskmiselt 91 päeva ehk kolm kuud. Mediaanpikkuseks oli 55 päeva, mis tähendab, et pooled avaldused lahendati 55 päeva jooksul alates ajast, mil avaldaja esitas kohtule võlgniku vastu nõude, ning pooled avaldused pikema aja jooksul. Antud menetluse pikkust võib pidada mõistlikuks. Minimaalselt kulus avalduse esitamisest kuni maksekäsu koostamiseni 37 päeva ning kõige rohkem 251 päeva. Menetluse pikkust mõjutavad enim menetluskohanduste kättetoimetamise võimatus, mitme võlgniku vastu suunatud avaldused ning ka kohtutäituri kasutamine kohanduste kättetoimetamisel võlgnikule.

¹¹⁷ Ära märkimist väärib asjaolu, et vastavalt TsMS § 315 lõikele 9, on kohtutäituri sisuliselt 60 päeva aega menetluskohanduste kättetoimetamiseks võlgnikule. Kohtul on õigus määrata ka lühem tähtaeg, kuid kohtutäituri suure töökoormuse tõttu ei ole see mõistlik. Samas tundub kahekuuline tähtaeg kohanduste kättetoimetamiseks maksekäsu kiirmenetluses ebamõistlikult pikk.

2.3.7. Tähelepanekud uuringu tulemuste kohta

Käesolevas alapunktis toob autor punktidenä välja tähelepanekud uuringus analüüsitud näitajate kohta:

- Enamus maksekäsu kiirmenetluses esitatavatest nõuetest põhinevad krediidilepingutest tulenevatel kohustustel (87%). Kui arvestada, et juriidiliste isikute vastu ei esitatud mitte ühtegi krediidilepingust tulenevat nõuet, võib eeldada, et kõigi krediidilepingutest tulenevate nõuete puhul on tegemist tarbijakrediidilepingutest tulenevate kohustustega.
- Keskmine nõude suurus maksekäsu kiirmenetluses jääb alla 1350 euro, mis on oluliselt väiksem võrreldes menetluses maksimaalselt lubatud 6400 euroga. See näitab, et suuremaid nõudeid üldjuhul maksekäsumenetluses ei esitata.
- Keskmine intress maksekäsu kiirmenetluses esitatavalt nõudelt jääb suurusjärku 18 protsenti aastas ning keskmine viivisemäär 1,11 protsenti põhinõudelt päevas ehk üle 400 protsenti aastas. Vastavalt TsÜS § 86 lõikele 3 eeldatakse tarbijakrediidilepingute puhul, et pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas muu hulgas, kui tarbija poolt tasumisele kuuluva krediidi kulukuse määr ületab krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediidiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määra enam kui kolm korda. Eesti Panga viimati avaldatud eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määr on 31,65% ja vähemalt ajavahemikus aprill 2011 kuni aprill 2012 on see jäänud 30 protsenti lähedusse.¹¹⁸ Seega on väljastatavate laenude kulukuse määrale kehtestatud Eestis ülempiir, mis jääb kuskile 90 protsenti lähedusse. Kuigi vastav näitaja sisaldab peale laenu intressimäära ka lepingutasusid ja muid tasusid, mida laenuvõtja laenuandjale tasuma peab, annab intressimäär siiski aimu kujunevast krediidi kulukuse määrast. See otseselt aga ei viita, et kulukuse määr võiks kujuneda heade kommetega vastuolus olevaks. Riigikohus on osundanud, et kuigi seadus ei sätesta viivise suuruse kokkuleppele piiranguid, ei ole võlausaldaja õigused oma lepingujärgse leppetrahvinõude sissenõudmisel siiski piiramatud. Üldisest hea usu põhimõttest tuleneb võlausaldajale kohustus oma õigusi mitte kuritarvitada. Samuti on kolleegium arvamisel, et rahalise kohustuse täitmisega viivitamisel tuleb põhivõlast suuremat viivisenõuet põhjendada võlausaldajal, kui võlgnik nõuab viivise

¹¹⁸ Eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määr. Arvutivõrgus: <http://statistika.eestipank.ee-/?lng=et#listMenu/981/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/979>, 26.04.2012.

vähendamist ja viivist on arvestatud rohkem kui seadusjärgses suuruses. Sel juhul peab võlausaldaja tõendama kahju olemasolu suuremas ulatuses.¹¹⁹ Kuigi „ebamõistlik“ viivisemäär on määratlemata õigusmõiste ning oleneb üldjuhul kohtu diskretsioonist, siis võiks 400-protsendilist viivise suurust pidada ebamõistlikuks.

- Üle 90% avaldustest esitati füüsiliste isikute vastu juriidiliste isikute poolt (97,4%). Uuring ei kajastanud avaldusi välismaiste võlgnike vastu, seega võib eeldada, et nende osa eesti maksekäsu kiirmenetluses on marginaalne.
- Kolmandik avaldustest esitati enam kui ühe võlgniku vastu. Kõigi selliste nõuete puhul oli tegemist solidaarvastutusel põhineva kohustusega õppelaenulepingust tuleneva võlgnevuse tasumiseks. Need menetlused koormavad kohut, sest avalduste läbivaatamisele kulub kauem aega.
- Maksekäsk oli seisuga 23.03.2012 väljastatud 65-l protsendil juhtudest. Kuuel protsendil juhtudest läks menetlus lõpetamisele võlgnevuse tasumise tõttu, mis tähendab, et võlausaldaja saavutas oma laiema eesmärgi nõue realiseerida. Seega võlausaldaja saavutas oma eesmärgi 71-l protsendil juhtudest. Vastavalt 2011. aasta I poolaasta kohtustatistikale¹²⁰ väljastati maksekäsk umbes 70-l protsendil juhtudest ning 2010. aastal¹²¹ väljastati maksekäsk umbes 65-l protsendil juhtudest, seega on uuringu andmed võrreldavad kohtustatistikaga.
- Seisuga 23.03.2012 seisis 12 protsenti menetlustest. 80-l protsendil juhtudel, mil menetlus seisis, oli tegemist avaldustega, mis olid esitatud rohkem kui ühe võlgniku vastu ning menetlus seisis põhjusel, et kõikidele menetlusosalistele polnud suudetud menetlusedokumente kätte toimetada ja seetõttu järgmist menetluse etappi mitte rakendada. Seega avaldused, mis on esitatud enam kui ühe võlgniku vastu, pikendavad menetlust.
- Hagimenetlusse oli seisuga 23.02.2012 läinud 4% menetlustest. Võrdluseks – 2010. aastal läks hagimenetlusse 8,7% menetlustest¹²² ning 2011. aasta esimesel poolaastal oli hagimenetlusse läinud umbes 7% menetlustest¹²³. Seega on hagimenetlusse läinud menetluste hulk veidi vähenenud võrreldes eelnevate perioodidega.

¹¹⁹ RKTko 3-2-1-66-05.

¹²⁰ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2011. a I poolaasta kokkuvõte, lk 19.

¹²¹ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2010. a kokkuvõte, lk 20.

¹²² Ibid.

¹²³ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2011. a I poolaasta kokkuvõte, lk 19.

- Kuuel protsendil juhtudest jättis kohus avalduse rahuldamata menetlusedokumentide kättetoimetamise võimatuse tõttu. Samas seisab kuus protsenti avaldustest, mille puhul pole suudetud menetlusedokumente võlgnikule kätte toimetada. Seega kättetoimetamisega on raskusi ligikaudu kümnendikul juhtudest. See tähendab, et menetlusedokumentide kättetoimetamine on üldjoontes olnud efektiivne.
- Piiriülest kättetoimetamist tuli ette vaid kolmel protsendil juhtudest. See tähendab, et enamik menetlusedokumente toimetatakse adressaadile Eesti riigi piires.
- Alates päevast, mil võlausaldaja esitas võlgniku vastu avalduse kuni makseettepaneku koostamiseni kulus keskmiselt 23,5 päeva. TsMS § 483 lõikest 1 tuleneb, et kohus peab maksekäsu kiirmenetluse avalduse lahendamise seitsme päeva jooksul alates avalduse saamisest. Uuring näitas, et realselt lahendab kohus avalduse ligemale kolm korda pikema aja jooksul ja seda eelkõige menetluste tõttu, mis on esitatud mitme võlgniku vastu korraga.
- Avalduse esitamisest kuni maksekäsu koostamiseni kulus keskmiselt 91 päeva. 2011. aastal oli arvestuslik keskmine menetluse pikkus vastavalt Justiitministeeriumi 2013-2016. aasta arengukava¹²⁴ andmetele 95 päeva, seega selles osas ühtivad käesoleva uuringu tulemused Justiitministeeriumi statistikaga.
- Menetlust pikendavad avaldused, mille puhul toimetatakse võlgnikule menetlusedokumendid kätte kolmandal-neljandal korral, samuti menetlused, mis on esitatud mitme võlgniku vastu. Lisaks pikendab menetluse pikkust kohtu suur töökoormus avalduste lahendamisel, mistõttu kohus ei suuda järgida seaduses sätestatud tähtaega makseettepaneku koostamisel.

2.4. Maksekäsumenetluse efektiivsust mõjutavad tegurid

2.4.1. Menetluse aeg maksekäsu kiirmenetluses

Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklist 6 tuleneb muuhulgas õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul. Ühe komponendina kaitseb viidatud säte ka mõistliku menetlusaja põhimõtet ja riik, olles ühtaegu nii õigustatud kui ka kohustatud looma toimiva kohtusüsteemi, peab seisma hea, et kohtumenetluse kestus ei oleks ebamõistlikult pikk.¹²⁵

¹²⁴ Justiitministeeriumi arengukava 2013-2016, lk 16. Arvutivõrgus: www.just.ee.

¹²⁵ M. Lillsaar, M. Vutt. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses, lk 3.

Arvestades maksekäsu kiirmenetluse iseloomu ja seda, et antud menetlus on loodud menetlusökoonoomia põhimõtet silmas pidades, on menetluse kestuse hindamine maksekäsumenetluse puhul väga oluline. Lähtub ju võlausaldaja menetluse liiki valides sellest, kui kiiresti on tal võimalik oma eesmärk saavutada ja nõue maksma panna.

Kui võtta vaatluse alla maksekäsu kiirmenetlus ja mõistlik menetlusaeg selles, tuleks mõistlikkuse hindamisel arvesse võtta, kui kiiresti on võlausaldajal võimalik saada nõuet tunnustav täitedokument ehk mis aja jooksul alates avalduse esitamisest võlgniku vastu väljastab kohus maksekäsu. Teatavasti kuulub maksekäsk täitmisele sõltumata selle kättetoimetamisest võlgnikule (TsMS § 489 lg 7).

Nagu eelnevalt mainitud, peaks maksekäsumenetluse pikkus jääma kuue kuu sisse ega tohiks ületada üldises menetluses lahendatud asjade keskmist menetlusaega.¹²⁶ Arvestades, et üldmenetluses lahendatakse tsiviilasjad keskmiselt ligikaudu 200 päeva jooksul¹²⁷ ning et uuringuandmete põhjal oli keskmine maksekäsukiirmenetluse kestus lahendatud asjade puhul kolm kuud, võib menetluse kestust pidada igati mõistlikuks. Ka Justiitsministeeriumi arengukava¹²⁸ kohaselt plaanitakse 80-90% maksekäsuasjadest 2012. aastal lahendada 90 päeva ehk kolme kuu jooksul.

Ent mis saab neist maksekäsuasjadest, mille menetlemine võtab oluliselt kauem aega kui on keskmine menetlusaeg? Mis on need põhjused, mistõttu menetlus venima hakkab ning avaldajale täitedokumendi saamisel probleeme tekitama?

Probleem tekibki siis, kui menetluse kestust ja maksekäsu kiirmenetluses ka lõppeesmärgi saavutamist hakkavad varjutama erinevad menetluse pikenemise põhjused. Tsiviilkohtumenetluse viivituse põhjuste uurimisel eristatakse menetluslikke ja mittemenetluslikke faktoreid.¹²⁹ Menetluslike faktorite alla võib paigutada muuhulgas garantii, mille seadusandja on menetlusele andnud, kuid mis praktikas ei pruugi töötada.¹³⁰ Näiteks seadus näeb ette teatud menetlustähtaja, mida kohus praktikas ei suuda järgida. Mittemenetluslike faktorite hulka kuuluvad muuhulgas kohtu organisatoorne ülesehitus ja sellele eraldatavad vahendid ning menetlusosaliste käitumine.¹³¹ Järgnevalt käsitletaksegi neid menetluse pikkust mõjutavaid faktoreid autori poolt läbi viidud uuringu valguses.

¹²⁶ Vt viide 108.

¹²⁷ Vt viide 109.

¹²⁸ Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015, lk 10.

¹²⁹ C. H. van Rhee (ed). In *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010, p 7.

¹³⁰ C. H. van Rhee (ed). *The Law's Delay: Essays on Undue Delay in Civil Litigation*. Antwerpen/Oxford/New York: Intersentia 2004, p 11.

¹³¹ Ibid, lk 6.

2.4.2. Menetluslikud faktorid

Menetluslikuks faktoriks saab eelkõige pidada seadusandja poolt menetlusele seatud garantiid, mida kohus peab täitma. Samas ei pruugi see praktikas ettenähtud moel rakenduda. Näiteks sätestab TsMS-i § 483 lg 1, et kohus lahendab maksekäsu kiirmenetluse avalduse seitsme päeva jooksul alates avalduse saamisest ehk sisuliselt tähendab see, et kohtul on aega viis tööpäeva väljastamiseks makseettepanek, seda eeldusel, et täidetud on kõik avalduse formaalsed eeldused.

Kui toetuda käesoleva töö raames läbiviidud uuringu tulemustele, mille põhjal on keskmine menetluse kestus avalduse sisseandmise hetkest kuni makseettepaneku koostamiseni 23,5 päeva, siis nähtub, et seaduses sätestatud seitsme päeva reeglit ei suuda kohus mitte kuidagi rakendada. Avalduse lahendamiseks kulub üle kolme korra enam aega kui seaduses sätestatud menetlustähtaeg ette näeb.

Uuringutulemuste põhjal võib öelda, et üheks põhjuseks, miks kohtul kulub avalduse kontrollimisele kauem aega, on võlgnike paljususe avaldusel, sest selliste avalduste hulk moodustas valimist märkimisväärse osa – ühe kolmandiku. Juhul, kui avaldus on esitatud kolme või viie võlgniku vastu, kulub kohtul kolm kuni viis korda rohkem aega menetluse kontrollimisele ja see põhjustab menetluse kestuse pikenemist.

Teisalt võib menetlustähtajast mitte kinni pidamist selgitada avaldajapoolse käitumisega. Oletame, et avaldus on esitatud kolme võlgniku vastu, kellest ühe puhul pole kohus suutnud tuvastada isegi isiku võimalikku elukohta. Kohtule on teada, et avaldusele märgitud aadressil võlgnik kindlasti ei ela. Kohus ei saa makseettepanekut koostada enne, kui avaldaja on esitanud olukorra kohta oma seisukoha. Kohus teeb nüüd avaldajale järelepärimise, milles selgitab olukorda ja annab võimaluse esitada täiendavaid andmeid või jätta avaldus läbivaatamata. Selleks ongi aga tarvis avaldajapoolset seisukohta ja kohus annab selleks võlausaldajale tähtaja. Ent teinekord võib tekkida olukord, kus avaldaja erinevatest põhjustest tingituna tähtaegselt järelepärimisele ei vasta või palub täiendavat tähtaega. Seetõttu hakkab menetlus venima. Samas ei olegi loogiline, kui seaduse järgi on kohtul avalduse lahendamiseks seitse päeva (ehk viis tööpäeva), et selle aja vältel jõuaks kohus veel lisaks avalduse kontrollimisele avaldajale järelepärimise teha, võlausaldaja kohtule lisaandmeid esitada ning kohus seejärel veel makseettepaneku koostada. Kohtule esitatavate avalduste hulk on selleks liialt suur.

Ka seadusandja on mõistnud sellise menetlustähtaja ebamõistlikust ja näinud ette TsMS-i sisseviidavad muudatused ning selgitanud seda eelnõu seletuskirjas järgnevalt:

„Maksekäsu keskuse tööprotsess on jaotatud etappideks ning enne maksettepaneku tegemist läbib iga avaldus mitu menetlusetappi: riigilõivu kontrollimine, avalduse andmete ja menetlusosaliste andmete, sealhulgas sidevahendi andmete kontroll ja parandamine. Samuti parandatakse avaldustes esinevaid vigu. Arvestades, et maksekäsu kiirmenetluse avaldusi lahendavale Pärnu Maakohtu maksekäsuosakonnale laekub sadu avaldusi päevas – avaldusi on võimalik avaliku e-toimiku ja X-tee kaudu esitada ööpäev läbi ja X-tee kaudu ka kümneid avaldusi korraga – on menetluse paremaks ja õigemaks läbiviimiseks vaja sätestada avalduse lahendamiseks senisest pikem tähtaeg. Loodava regulatsiooniga sätestatakse maksekäsu kiirmenetluse avalduse lahendamise tähtajaks kümme tööpäeva avalduse saamisest,“¹³² pidades silmas TsMS § 483 lõiget 1. See tähendab, et kohtul oleks aega kaks nädalat avalduse lahendamiseks, mis aitaks antud probleemi leevendada.

Samuti näeb seadusandja eelnõus ette, et maksekäsu kiirmenetlust ei rakendatakse nõuete puhul, mis on esitatud mitme võlgniku vastu, kui nõuded tulenevad erinevast alusest. Käesoleva töö raames läbiviidud uuring küll ei kajastanud mitme võlgniku vastu esitatud nõudeid, kus vastutus tuleb erinevast alusest, kuid analoogia korras saab siiski võrrelda tekkivaid kitsaskohti. Seadusandja põhjendab seda probleemide tekkimisega muuhulgas maksettepanekute kättetoimetamisel ja maksekäsuosakonna põhjendamatu koormamisega. Üldjuhul on selliste avalduste puhul tegemist võlgnikega, kes teineteist ei tunne, seega raskendab see veelgi isikute elukoha kindlakstegemist ja neile menetlusdokumentide kättetoimetamist.¹³³ Erandlikud ei ole kusjuures ka juhtumid, mil nõue on küll esitatud põhivõlgniku ja tema käendajate vastu, kuid avalduse kontrollimisel ilmneb siiski, et käendajateks olid juhututtavad. Seega on dokumentide kättetoimetamine raskendatud ka solidaarvõlgnike vastu esitatud avalduste puhul, sest kui kohtul õnnestub kontakti saada ühe võlgnikuga, siis ei pruugi ta osata anda informatsiooni teiste solidaarvõlgnike kohta, et nende elukohta kindlaks teha.

Viidatud eelnõu seletuskirjas on selgitatud, et elektroonilise maksekäsu kiirmenetluse olemusega ei sobi kokku võimalus, kus üks avaldaja esitab ühes avalduses erineval alusel nõuded mitme võlgniku vastu. Samas ei ole mõeldav sellise võimaluse kasutamise keelamine solidaarvõlgnikest isikute vastu, sest nõue tuleneb ühest alusest ja võlausaldajal on õigus valida, kelle vastu ta nõude esitab, soovi korral kasvõi kõigi vastu ühiselt.¹³⁴ Seega jääb probleem solidaarvõlgnikest ka peale seadusemuudatust kehtima.

¹³²Riigilõivuseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee, 05.04.2012.

¹³³Ibid, TsMS § 481 lõike 2 muutmine.

¹³⁴VÕS § 65 lg 1.

2.4.3. Mittemenetluslikud faktorid

Menetluse pikkust mõjutavaks teguriks on kindlasti menetlusosaliste käitumine. Näiteid selle kohta, kuidas menetlusosalised võivad kohtumenetlust takistada on mitmeid, kuid maksekäsu kiirmenetluses väärib esiletoomist olukord, mil menetlusosaline ei pea kinni kohtu antud tähtajast.¹³⁵ Nagu tegelikult juba eelnevas alapeatükis mainitud, võib üheks menetluse sujuvat kulgemist takistavaks faktoriks olla avaldajate käitumine juhul, kui viimane ei pea kohtu antud tähtajast kinni. Samuti kui avaldaja palub ise kohtult täiendavat tähtaega oma seisukoha esitamiseks.

Kohtu poolt antud tähtajast mittekinnipidamise küsimus võib maksekäsu kiirmenetluses esile kerkida juhul, kui taotluse esitaja puhul on tegemist nn. massavaldajaga, kes esitab korraga kümneid kui mitte sadu maksekäsu kiirmenetluse avaldusi. Kohtu poolt eeldatakse kõigi nende avalduste tähtaegset lahendamist, kuid sageli esineb olukordi, mil just avaldaja on see, kes ei suuda hallata kõiki tsiviilasju, milles ta menetlusosaliseks on. Põhjus võib peituda suures töökoormuses – ettevõttel, kes on võlausaldajaks väga paljudes tsiviilasjades, ei pruugi olla piisavalt tööjõudu nende kõigiga tegelemiseks. Seetõttu esindabki võlausaldajat kümnetes või sadades maksekäsu kiirmenetluses olevates tsiviilasjades üks ja sama isik, kellel tekib raskusi kohtu antud tähtaegadest kinnipidamisel. Samas ei saa avaldaja suure töökoormusega õigustada kohtu töö raskendamist ning menetluse venitamist.

Vastavalt TsMS § 45 lg 4 näeb kohtule ette võimaluse menetlusosalist või tema esindajat trahvida, kui see isik on pahatahtlikult takistanud asja õiget, kiiret ja võimalikult väikeste kuludega menetlemist või jätnud korduvalt täitmata kohtu korralduse. See tähendab, et kohtul on võimalus omapoolsete sanktsioonide kohaldamisega avaldajate käitumist ohjes hoida.

Maksekäsu kiirmenetluse puhul ei ole teada, et kohus aktiivselt sanktsioneerimise võimalust kasutaks. Pigem tuleb kohus avaldajale vastu, andes viimasele täiendavaid tähtaegu oma seisukohtade esitamiseks kohut huvitavates küsimustes. Samas võiks kohus jõulisemalt keelduda täiendavate tähtaegade andmisest, et menetluse kulgu kiirendada.¹³⁶ Lõppkokkuvõttes on ju võlausaldaja huvides, et menetlus võimalikult kiiresti lõpplahendini jõuaks.

Praktikas, kui kohtule on näiteks teada, et võlgnik kindlasti kohtule teadaoleval aadressil ei ole ning varasemalt ei ole isikuga teatud põhjustel kontakti saanud ega temale dokumente

¹³⁵ F. Edel. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007, p 52.

¹³⁶ Ibid, p 55.

suudetud kätte toimetada, siis juhul, kui avaldaja oma seisukohta kohtule tähtaegselt ei esita (eeldusel, et avaldaja on varasemates menetlustes korduvalt samamoodi käitunud), saadab kohus võlgnikule menetluskõigused ühe korra välja. Seejärel, kui tähtis kiri on kohtusse tagasi jõudnud, väljastab lihtsalt rahuldamata jätmise määruse. Samas tähendab see kohtule siiski lisamenetlustoiminguid ning koormab maksekäsuosakonna tööd. Sellest tulenevalt võiks kohus siiski tihedamalt kasutada võimalust korduvalt kohtu tööd takistavaid avaldajaid sanktsioneerida.

Samas ollakse seisukohal, et menetlusosalised vastutavad viivituse eest ainult siis, kui nad on käitunud pahauskelt.¹³⁷ Kui avaldaja puhul võiks siiski eeldada, et menetluse sujuv kulgemine on tema huvides, siis sama ei saa alati öelda teise menetlusosalise – võlgniku kohta.

Käesoleva töö raames läbiviidud uuringust tulenes, et kuigi üldjoontes on maksekäsumenetlus efektiivne, on siiski menetluskõiguste kättetoimetamisega raskusi kuskil kümnendikul juhtudest, mis tekitavad viivitust maksekäsumenetluses. Probleemidele seoses menetluskõiguste kättetoimetamisega on viidanud ka mitmed läbiviidud küsitlused.¹³⁸ Kohtu suutmatust toimetada võlgnikule menetluskõiguste kätte võib põhjendada näiteks just viimase pahatahtlikkusega ehk sooviga mitte dokumente vastu võtta.

Loomulikult ei tohiks võlgniku puhul kohe pahauskust eeldada, kui kohus pole suutnud talle menetluskõiguste esimesel paaril korral või mitte üldse kätte toimetada. Põhjus võib peituda selles, et kohtu käsutuses pole lihtsalt ajakohaseid võlgniku kohta käivaid andmeid. Maksekäsu kiirmenetluse praktikas tuleb sageli ette olukordi, kus võlausaldaja teeb maksekäsumenetluses avalduse paari aasta vanuse võla sissenõudmiseks, püüdmata ise esmalt võlgnikuga kontakti saada. Kohtule edastab avaldaja temale võlgniku kohta teadaolevad andmed, mis aga ei pruugi enam ajakohased olla. Juhul, kui kohtul ei õnnestu võlgnikuga ühendust saada, peab viimane otsustama, kas saata menetluskõigused isikule välja avaldaja antud aadressile (eeldades, et isik elab antud aadressil) või kulutama aega selgitamiseks välja võlgniku tegelik elu- või asukoht, kontakteerudes selleks võlgniku pereliikmetega või tehes erinevaid järelepärimisi. Kõik see kulutab aga põhjuseta kohtu aega.

¹³⁷ M. Lillsaar, M. Vutt. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses, lk 4.

¹³⁸ A. Jürgenson, *et. al.* Ettevõtetele pakutavate avalike teenuste tõhususe uuring. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 40. Arvutivõrgus: www.riigikantselei.ee/.../Avalike_teenuste_uuringu_lopparuanne.pdf, 13.02.2012. Samuti on RLS jt seaduste muutmise eelnõu 206 SE seletuskirjas viidatud Riigikohtu 2008. aastal eri õigusalaal töötavate isikute hulgas läbiviidud küsitlusele kohtukorralduslike probleemide kohta, millest ilmnes, et üheks peamiseks tsiviilkohtumenetluse ebaefektiivsuse põhjuseks on menetluskõiguste kättetoimetamine, millega esineb väga palju probleeme ja mis põhjustab menetluse venimist.

Ühest küljest ei saa kohus maksekäsu kiirmenetluses suhtuda ükskõiksele menetlusdokumentide kättetoimetamise võlgnikule, edastades menetlusdokumendid vaid avaldaja antud aadressile. Lihtne on jätta maksekäsu kiirmenetluse avaldus hiljem menetlusdokumentide kättetoimetamise võimatuse tõttu rahuldumata, viidates, et avaldaja ei ole ise hoolsuskohustust täitnud tagamaks võlgniku kohta adekvaatsed andmed. Kohus peab mõtlema ka menetluse efektiivsusele, sest vastasel korral kaotaks maksekäsumenetluse instituut oma mõtte. Ka Riigikohus on sedastanud, et kui kohtule ei ole teada kostja elukoht, peab viimane tegema lisatoiminguid, et leida isiku elukoha kohta andmeid. Selleks tuleb küsida avaldajalt täiendavaid andmeid võlgniku kohta või tegema erinevatele registritele või ametiasutustele järelepäringuid, samuti tuleb teha päringuid isiku tööandjale või isikule, kes on teinud võlgnikule väljamakseid.¹³⁹

Isik, kes kohtu poole pöördub, peab tegema maksimaalseid jõupingutusi kostja leidmiseks. Samas võib olla avaldaja oma hoolsuskohustuse täitnud, omandades võlgniku kohta õiged andmed, kuid leidub võlgnikke, kelle soov ongi olla mittekättesaadav, esitades nii enda kohta ebaõiged andmeid. Põhjuseid võivad peituda selles, et võlgnik on sattunud suurtesse majandusraskustesse või on võlgniku sooviks lihtsat pahatahtlikkusest oma kohustusi mitte täita.¹⁴⁰

Võlgnike halva kättesaadavuse põhjused võivad olla sotsiaalmajanduslikud, mis on otseses seoses inimeste õigusteadvusega ja ettekujutusega sellest, millised on nende õigused ja kohustused, kas ja millises ulatuses nad peavad neile võetud kohustusi täitma ning kas nende kohustuseks on muu hulgas olla vajadusel kättesaadav selleks, et klaarida ära vaidlused teiste ühiskonnaliikmetega. Ühelt poolt võib olla sellistel puhkudel tegemist tõsiste sotsiaalsete probleemidega silmitsi seisvate isikutega, kes soovivadki olla mittekättesaadavad põhjusel, et nende majanduslik olukord on niivõrd halb, et nende ettekujutuste kohaselt kaasnevad kohtumenetlusega tagajärjed, mille tulemuseks võib olla nende nii öelda ühiskonnast väljaarvamine. Teisalt on kindlasti ka isikuid, kellel puudub vastutustunne ning keda iseloomustab vähene õiguskuulekus ning kes pagevad pigem välismaale, kui et seisavad silmitsi kohustustega kodumaal.¹⁴¹

Kuidas aga peaks seadusandja sellistel puhkudel reageerima? Ühelt poolt peaks riik kuidagi leevendama nende inimeste olukorda, kes on erinevate finantsteenuste tarbimise tõttu sattunud äärmiselt raskesse majanduslikku olukorda. Teisalt peab hea seisma võlausaldajate huvide eest, kellel peab samuti säilima huvi ettevõtluseks.

¹³⁹ RKTkm 3-2-2-7-09.

¹⁴⁰ M. Lillsaar, M. Vutt. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses, lk 13.

¹⁴¹ Ibid.

Nagu ka juba varasemalt mainitud, on seadusandja püüdnud majanduslikesse raskustesse sattunud või sattuda võivate isikute huve kaitsta abinõuga, mis tunnistab liigkasuvõtjalikud krediidilepingud heade kommetega vastuolus olevaks ning sellest tulenevalt tühiseks, viies selleks TsÜS-i muudatuse.¹⁴² Iseasi, kas sellise muudatuse tõttu on võlgnikud just maksekäsu kiirmenetluses kättesaadavamad. Seadusemuudatus *per se* ei muuda isikut teda puudutavatest õigustest teadlikumaks. Pigem on tarvis laiaulatuslikku riigipoolset teavitustööd, et võlgnikud hakkaksid oma probleemide eest põgenemisel tõenäolisemalt nendega tegelema. Maksekäsu kiirmenetluse avaldustel esitatavaid nõudeid vaadates tundub, et võlausaldajad kasutavad enese õigusi mittetundvaid võlgnikke pigem ära, esitades nende vastu kohati utoopilistena tunduvaid võlanõudeid. Võib eeldada, et võlanõuded ja nendest tulenevate kohustuste täitmine tasakaalustub siis, kui võlausaldajad ja võlgnikud saavutavad teadlikkuse osas võrdse positsiooni. Mida enam on võlgnikud teadlikud oma õigustest, seda vähem esitavad võlausaldajad nende vastu heade kommete vastaseid nõudeid.

Samal ajal ei saa lõputult kaitsta enese eest mitte vastutada tahtvaid võlgnikke, vaid peab arvestama võlausaldajate huvidega. Leidub kindlasti ka neid võlgnikke, kes on väga hästi teadlikud neid puudutavatest õigustest ning kes menetluslikele puudustele viidates püüavad maksekäsu kiirmenetluse avaldusi vaidlustada.

Võlgniku õigus kohasele menetlusedokumentide kättetoimetamisele, mis teavitavad viimast tema vastu algatatud menetlusest, on oluline osa üldisemast kaitseõiguse printsiibist. See eeldab menetlusosalise õiglast teavitamist tema vastu algatatud menetlustoimingutest ning on üks tsiviilkohtumenetluse fundamentaalseid printsiipe.¹⁴³ Eelneva valguses püüavad mõned võlgnikud kohtule maksekäsu kiirmenetluse avaldust vaidlustades (määruskaebust esitades) kohtule väita, et nende õigusi on menetlusedokumentide kättetoimetamisel rikutud.

TsMS § 489¹ lg 2 punkt 1 annab võlgnikule õiguse esitada määruskaebus, kui makseettepanek toimetati võlgnikule kätte muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega ja võlgniku süüta ei toimetatud seda kätte õigel ajal ning seetõttu ei olnud võlgnikul võimalik esitada õigeaks ajaks vastuväidet. Antud säte võib olla aluseks võlgnikupoolseks pahatahtlikuks käitumiseks. Põhirõhk peaks nimetud sätte puhul olema sõnapaaril „võlgniku süüta“. Praktikas võibki tekkida küsimus, millist olukorda võib pidada selliseks, kus isiklik allkirja vastu kättetoimetamine osutub võimatuks võlgniku süül. Kindlasti on olemas võlgniku süü või mitte süü usutavus asjaolude dokumenteeritusest. Tegelikult peaks TsMS § 489¹ lg 2 punkti 1

¹⁴² Vt lähemalt käesoleva töö I ptk alapunkti 1.3.2. Heade kommete vastased nõuded, lk 20.

¹⁴³ E. Burg, J. A. Pontier. EU Principles on Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters according to the case law of the European Court of Justice. The Hague: T.M.C.Asser Press, 2004, p 47.

vaatama koosmõjus sama lõike punktiga 2 (võlgnik ei saanud temast sõltumatu mõjuva põhjuse tõttu esitada vastuväidet), sest mõlemal juhul on normi eesmärgiks anda võlgnikule võimalus nõue vaidlustada seetõttu, et isik ei saanud õigel ajal esitada vastuväidet temast sõltumatu mõjuva põhjuse tõttu. Normide eesmärgiks on tagada võlgnikule samasugused õigused nagu tagaseljaotsuse peale kaja esitamise korral ja võimaldada menetlus taastada juhul, kui võlgnik ei saanud makseettepanekule mõjuval põhjusel vastata.¹⁴⁴

Näiteks olukorras, kus maksekäsuosakonna töötaja on võlgnikuga kokku leppinud, kuhu menetlusedokumentid isikule saata tuleb, olles teda ühtlasi ka menetlusest teavitanud, ei tohiks võlgnik hiljem väita, et temale ei toimetatud menetlusedokumente õigeaegselt isiklikult kätte ning et ta üldse antud aadressil ei elagi. Seda juhul, kui dokumendid edastati võlniku pereliikmele. Paraku tuleb sellist võlgnikupoolset pahatahtlikku käitumist praktikas ette ja just põhjusel, et viimane üritab menetlusest kõrvale hoiduda. Samas kui võlgnik suudab ära tõendada, et ta ei saanud vastuväidet esitada siiski temast sõltumatu mõjuva põhjuse tõttu, ei tohiks kohus selles motiivis kahelda. Näiteks on ringkonnakohus märkinud, et isegi juhul, kui menetlusedokumendi saajat ei saada tema eluruumis kätte, loetakse dokument saajale kättetoimetatuks temaga eluruumis elavale või perekonda teenivale vähemalt 14-aastasele isikule vastavalt TsMS §-le 322 lõikele 1. See aga ei tähenda, et maksekäsku ei saaks TsMS § 489¹ lg 2 punkt 1 alusel tühistada, kui võlgnik suudab tõendada, et dokumendid vastu võtnud isik ei edastanud saajale neid õigeaegselt.¹⁴⁵ Võlniku süüs ei tohiks aga kahelda juhul, kui võlgnik on kohtuga kokku leppinud, et dokumendid toimetatakse kätte võlniku antud aadressile ja mis perioodil neid oodata võib.¹⁴⁶ Ilmselt on isikul siis keeruline kohtule põhjendada, miks talle dokumente õigeaegselt üle ei antud. Ent praktikas esineb võlgnikupoolseid põhjendusi, et ta viibis samal ajal üldse välislähetuses ning seetõttu polnud võimalik dokumente kätte saada. Samas oli isik menetlusest teadlik ning sellisel juhul võiks kohus pigem pikendada vastuväite esitamise tähtaega kolmekümnele päevale nagu seda näeb ette TsMS § 485 lg 1 (makseettepaneku välismaal kättetoimetamise korral võib selle vaidlustada 30 päeva jooksul alates dokumentide kättetoimetamisest alates). Selleks tuleb võlgnikul kohut aga eelnevalt oma äraolekust teavitada.

Pahatahtlike võlgnike käitumist ennetava meetmena on seadusandja TsMS-i muutvas eelnõus näinud ette, et maksekäsumenetlus läheb automaatselt üle hagimenetluseks, kui maksekäsumenetluses menetlusedokumentide kättetoimetamine ebaõnnestub. Maksekäsu

¹⁴⁴ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 12.

¹⁴⁵ TlnRnKm 2-08-16469.

¹⁴⁶ Ka ringkonnakohus on leidnud, et kui on tõendatud, et võlgnik oli teadlik makseettepanekust, kuid talle ei toimetatud neid kätte isiklikult allkirja vastu, siis ei ole alust maksekäsu tühistamiseks. Vt. TlnRnKm 2-08-26263.

kiirmenetluse üleminekul hagimenetluseks võib toimetada hagiavalduse kohe kätte avalikult, kui makseettepaneku koostanud kohus on makseettepanekut võlgnikule kätte toimetades täitnud TsMS-i § 317 lõike 1 punktis 1 sätestatud avaliku kättetoimetamise eeldused. Muudatuse kohaselt ei pea kohus enam kohtu tehtud perspektiivituid tegevusi hagiavalduse kättetoimetamisel dubleerivalt läbi viima.¹⁴⁷ Võib eeldada, et plaanitav muudatus distsiplineerib ka mitte nii õiguskuulekaid võlgnikke, kes vältimaks vastavasisulise teate sattumist avalikku veebikeskkonda, otsustavad dokumendid pigem vastu võtta.

Kättetoimetamise probleemi aitaks lahendada olukord, kus isikutele tehakse kohustuslikuks avaldada riigile kas elukoha- või kontaktaadress, millest isik on riigile kättesaadav. See hõlbustaks oluliselt mitte ainult maksekäsuosakonna, vaid ka kõigi teiste riigiasutuste tööd. RRS¹⁴⁸ küll sätestab isikute kohustuse hoolitseda oma elukoha aadressi õigsuse eest (RRS § 39¹), kuid samas puudub kontrollimehhanism, mille alusel andmete õigsus tagatakse.

Üheks viisiks, kuidas maksekäsumenetlust efektiivsemaks muuta, on menetlusedokumentide kättetoimetamine e-posti vahendusel. Käesoleva töö raames läbiviidud uuringust tulenes, et maksekäsu kiirmenetluses ei kasuta kohus veel väga aktiivselt elektroonilise kättetoimetamise võimalust – kõikidest võlgnikele edastatavatest menetlusedokumentidest kasutati elektroonilist dokumentide kättetoimetamist vaid neljal protsendil juhtudest. Ühest küljest on elektrooniline menetlusedokumentide kättetoimetamine kiireim ja odavaim dokumentide edastamise viis. Teisalt jääb võlgnikule võimalus pahatahtlikuks käitumiseks ning menetluse venitamiseks.

Nimelt on võlgnikul kohustus juhul, kui talle on menetlusedokumendid edastatud e-posti vahendusel, saata kohtule kinnitus nende kättesaamise kohta vastavalt TsMS § 314 lõikele 5. Vastasel korral ei saa kohus menetlusedokumente kättetoimetatuks lugeda. Kohus teavitab sellest ka võlgnikku ning praktikas esineb sageli olukordi, kus võlgnik vastavasisulist kinnitust kohtule vaatamata korduvatele meeldetuletustele ei saada ning dokumendid jäävad kättetoimetatuks lugemata.

Samas ütleb TsMS § 134 lg 6, et kinnitus dokumentide kättesaamise kohta tuleb kohtule saata viivitamata ning seda kohustust rikkunud menetlusosalist või tema esindajat võib kohus trahvida. Praktikas seda aga ei rakendata. Nimetatud võimalusele on viidanud ka Riigikohus oma lahendis nr. 3-2-1-81-10.¹⁴⁹ Antud kaasuse puhul oli tegemist olukorraga, kus menetlusosaline oli ise kohtule oma e-posti aadressi avaldanud ning kohus oli isikule ka varem samale aadressile menetlusedokumente edastanud, mille kättesaamist oli isik ka

¹⁴⁷ Eelnõu 206 SE. Seletuskiri. Nimetatud muudatus hõlmab nii avalikku kättetoimetamist puudutava TsMS-i sätte § 317 lõike 1² lisamist TsMS-i kui ka TsMS § 486 lõike 1 muutmist.

¹⁴⁸ Rahvastikuregistri seadus. – RT I 2000, 50, 317... RT I, 09.12.2010, 6.

¹⁴⁹ RKTKm 3-2-1-81-10.

kinnitanud. Seega kui kohus on menetlusosalisele teatud e-postiaadressile dokumente kätte toimetanud ka varasemalt, on kohtul õigus eeldada, et isik on saanud dokumendi kätte ning jätnud kinnituse saatmata. Sellest tulenevalt on täidetud koosseis trahvimiseks. Siiski säilib menetlusosalisel võimalus tõendada, et ta ei saanud dokumente kätte näiteks tehnilistel põhjustel. Samas osundas kohus asjaolulule, et kohtul on õigus menetlusosalist trahvida juhul, kui teda on hoiatatud trahvimise võimalusest kinnituse saatmata jätmise korral vastavalt TsMS § 46 lõikele 2. Tegemist on menetlusosalisi kaitsva reegluga ning tagab, et ka isikule, kellel ei ole juriidilisi erialateadmisi, on tagatud teave võimaliku avalikõigusliku koormise kohta tsiviilkohtumenetluses. Hoiatamiskohustus ei ole kohut koormav ning samuti annab olulisi juhiseid menetlusosalistele. Praktikas sisaldab e-kirja teel saadetavatele menetlusedokumentidele lisatud kaaskiri olulist teavet võlgnikule tema õiguste ja kohustuste tõttu. Kahjuks tuleb liiga sageli ette olukordi, kus võlgnik seda teavet isegi ei loe ning kuna reaalselt mingit tagajärge kinnituse saatmata jätmisele ei järgne, on probleem jätkuvalt päevakorral. Seetõttu leiab autor, et kohus võiks praktikas rakendada trahvide määramist menetlusosalistele, kes elektrooniliselt saadetud kohtukirjadele ei reageeri ka vaatamata korduvatele meeldetuletustele.

Üheks menetluse pikkust mõjutavaks teguriks on kohtu organisatoorse ülesehitusega seotud probleemid. Maksekäsu kiirmenetlust aitaks efektiivsemaks muuta maksekäsuosakonna tööjaotuse ümberkorraldamine. Ühest küljest aitab menetluse tõhusamaks muutumisele kaasa suurem personali osakaal, teisalt aga ei pruugi see lahendada tööjõuga seotud probleeme. Maksekäsuosakonna töö kiirmenetluse avalduste lahendamisel on jaotatud etappideks, kus kõigi etappide töökoormus ei ole võrdne. See tähendab, et üks osa töötajaist on oluliselt enam rakendatud kui teised. Seetõttu võiks lahenduseks olla osakonnasisene roteerumine, mis tooks kaasa töö efektiivistumise ning kõikide osakonnatöötajate võrdse rakendamise tööle.

KOKKUVÕTE

Maksekäsu kiirmenetluse instituut võeti paljudes Mandri-Euroopa õiguskultuuriga riikides kasutusele põhjusel, et vältida kohtu koormamist nõuetega, milles puudus sisuline vaidlusküsimus. Nimelt oli tegemist nõuetega, mida võlgnik ei soovinud vaidlustada, vaid lihtsalt ühel või teisel põhjusel ei soovinud või ei saanud tasuda. Võlausaldajal oli aga tarvis saada nõuet tunnustav täitedokument.

Maksetega hilinemine mõjutab oluliselt võlausaldaja majanduslikku võimekust. Võlausaldaja huvi on võimalikult väikese aja- ja finantskuluga saada võlgnevuse sissenõudmiseks vajalik täitedokument. Seetõttu on oluline garanteerida võlausaldajatele juurdepääs kiirele lahendile seoses vaidlustamata nõuetega, võimaldades neile vajaliku täitedokumendi. See ongi maksekäsu kiirmenetluse algne eesmärk.

Vähem oluline ei ole kohtu koormuse vähendamine, mistõttu on menetluse struktuur oluliselt lihtsakoelisem võrreldes tavamenetlusega – kohus väljastab kirjalikus menetluses *ex parte* võlausaldaja alusel maksekäsu. Võlgnikul on õigus nõue vaidlustada, misjärel hakkab kohus vaidlust lahendama tavamenetluses tavamenetluse reegleid järgides.

Eelkõige esineb kahte tüüpi maksekäsumenetluse mudeleid. Üks neist on tõendipõhine mudel, mis baseerub põhimõttel, et avaldaja peab täitedokumendi saamiseks kohtule esitama lisaks avaldusele ka nõuet tõendava dokumentatsiooni. Tõendipõhine menetlus peaks tagama piisava võlgniku kaitse olukorras, kus viimase kahjuks tehakse otsus ilma võlgnikku ära kuulamata. Samuti peaks tõendipõhine menetlus juba varajases staadiumis välistama alusetud nõuded. Samas ei toeta tõendipõhine menetlus menetlusökonoomia põhimõtet, sest tõendeid peab hindama kohtunik. Lisaks on kaheldava väärtusega tõendid, mida kohus maksekäsumenetluses aktsepteerib, mistõttu ei pruugi olla välistatud pahatahtlike nõuete esitamine.

Mittetõendipõhise maksekäsumenetluse mudelit, mis on kasutusel ka Eestis, iseloomustab formaliseeritud olemus, mis tähendab, et kohus ei kontrolli nõude aluseks olevaid asjaolusid. Kuna nõude sisulist kontrolli ei toimu, siis pole tarvidust ka nõuet tõendavat dokumentatsiooni esitada. Menetlus on administratiivset laadi ning seega puudub vajadus kaasata sellesse kohtunik. Mittetõendipõhise mudeli koolkonna arvates on võlgniku õigused piisavalt tagatud selliselt, et tal on õigus täitmisele kuuluv otsus vaidlustada. Menetlusökonoomia seisukohalt on selline lahendus parem, kuna delegeerides asja

menetlemise kohtuametnikele, väheneb reaalselt kohtunike töökoormus. Samas ei ole välistatud pahatahtlike nõuete esitamine, kuna nõude sisuline kontroll puudub.

Maksekäsu kiirmenetluse eesmärk on lihtsate, selgete nõuete menetlemine ning üldjuhul on see suunatud rahalistele nõuetele. Nõue peab olema määratletud ja nähtuma avalduses kirjeldatud asjaoludest. Samuti peab nõue tulenema selgest alusest ning selle suurus ei tohi sõltuda kohtu diskretsioonist. Eesti maksekäsu kiirmenetluse esitatav nõude puhul peab kohustus tulenema kindlasti eraõiguslikust suhtest. Üheks erisuseks on ka asjaolu, et selle menetluse raames on võimalik esitada elatise nõue.

Maksekäsu kiirmenetluse rakendusala võib lisaks nõuete määratlemisele piirata ka ülempiiri seadmisega nõude suurusele. Mõningais riikides nagu Saksamaa, Prantsusmaa ning Itaalia taoline ülepiir puudub, samas kui näiteks Hispaanias ja Eestis on maksekäsumenetluses esitatavale nõudele seatud ülempiir. Antud menetluse eesmärgiks on võimaldada võlausaldajale kiiresti, efektiivselt ja liigsete kuludeta täitedokument lihtsa ja selge, vaidlustamata rahalise nõude puhuks. Sellise nõude iseloom ei ole seotud nõude suurusega – lihtsa ja selge nõudega võib tegemist olla ka juhul, kui nõue iseenesest on suurem kui seaduses sätestatud piirmäär. Küsitav on, kas piirmäära seadmine teenib võlgniku kaitsmise huvi, sest võlgniku passiivsus tavamenetluses viib samale tulemile, kui nõudele mittereageerimine maksekäsumenetluses. Seetõttu võib kahelda nõude piirmäära olemasolu õigustatuses. Samuti võib piirmäära seadmine tuua kaasa olukorra, kus võlausaldaja otsustab nõude jagada ja mitme avalduse alusel selle maksekäsumenetluses maksma panna. Formaalse menetluse puhul on kohtul keeruline tuvastada, kas samal alusel on varem maksekäsumenetluses nõue esitatud. Tulenevalt eelnevast leiab autor, et nõude piirmäär maksekäsu kiirmenetluses tuleks kaotada.

Maksekäsumenetluse puhul tõusetub paratamatult küsimus võlausaldajate huvide ja võlgniku õiguste tasakaalust. Arvestades menetluse formaalset iseloomu võib mõelda, et võlgnik on antud menetluses nõrgemas positsioonis. Seetõttu võib maksekäsumenetluse puhul tulla kõne alla selle ühilduvus EIÕK artikliga 6, millest tuleneb muuhulgas poole õigus olla ära kuulatud. Täitmaks EIÕK artikli 6 eesmärki, on piisav, kui võlgnik saab oma kaitseõigust teostada läbi selle, et tal on võimalus nõue vaidlustada ehk olla ära kuulatud. Seega on oluline, et kohus kindlustaks võlgnikule menetlusdokumentide kättetoimetamise, et viimane oleks teadlik tema vastu algatatud menetlusest ning tal oleks võimalus ärakuulamisõigust teostada.

Võttes arvesse maksekäsu kiirmenetluse formaalset iseloomu, võib esile kerkida ka küsimus heade kommete vastaste nõuete esitamisest maksekäsumenetluses. Üks murekohti Eesti

menetlusõiguses on liigkasuvõtjalikest laenulepingutest tulenevad nõuded. Kui hagimenetluses peab kohus ise tehingu tühisuse alusele tuginedes tühisuse tuvastama, siis maksekäsu kiirmenetluses ei hinda kohus tehingu võimalikku tühisust ja formaalses menetluses ei saa seda menetlejalt ka nõuda. Seega kui avaldaja esitab oma nõude maksekäsu kiirmenetluses ning võlgnik sellele vastuväidet ei esita, võib laenuandja oma nõude rahuldatud saada selliselt, et ta ei pea ümber lükkama võimalikke tehingu tühisuse aluseid. Arvestades Eesti tarbijate vähest teadlikkust ja passiivsust oma õiguste kaitsmisel, võib eeldada, et võlgnikud ei ole aktiivsed õigusi kaitsma ka maksekäsu kiirmenetluses. Seetõttu võib järeldada, et võlgnike huvid on antud aspektist lähtuvalt vähem kaitstud.

Üheks aspektiks, millest lähtuvalt hinnata võlausaldaja ja võlgniku huvide tasakaalu, on praktikas esinev olukord, kus võlausaldaja esitab maksekäsumenetluses nõude isiku vastu, kellel võib olla piiratud teovõime, kuid kellele ei ole eestkostjat määratud. Maksekäsu kiirmenetluse olemus eeldab avalduse kiiret, tõrgeteta lahendust. Kui menetlus eeldab menetlustoimingute tegemisel kohtu aktiivsust tõendite kogumisel, läheb see maksekäsu kiirmenetluse rakendusala välja, sest lisatoimingute tegemine pikendab põhjendamatult maksekäsumenetluse pikkust. Seega kui menetluse käigus tekib mingigi vajadus esitada tõendeid, millele kohtunikuabil ei ole õigust hinnangut anda, tuleks avaldus jätta rahuldumata, mis ei piira avaldaja õigust esitada nõue hagimenetluses. Sellisel moel rikutakse menetluspoolte õigusi kõige vähem.

Maksekäsu kiirmenetluse rakendamine võib osutuda problemaatiliseks juhul, kui maksekäsumenetlust kohaldatakse piiriüleste juhtumite korral. Kui võlausaldaja otsustab piiriülese juhtumi puhul nõude maksmapanekuks kasutada siseriiklikku maksekäsumenetlust, siis nõude täitmiseks teises Euroopa Liidu liikmesriigis on võlausaldajal tarvis Euroopa täitekorralduse määrust. Ent kui tsiviilasjas toimunud menetlus ei vasta Euroopa täitekorralduse määrase kehtestatud nõuetele, võib kohus täitekorralduse tõendi väljastamisest keelduda. Arvestama peab, et tarbijalepingute puhul tuleb kohtualluvuse määramisel üldjuhul lähtuda tarbija elukohast. Samuti peavad menetlusdokumentide kättetoimetamisele kehtestatud nõuded tagama, et võlgnik on teadlik tema suhtes algatatud menetlusest ja tehtavast kohtulahendist. Siiski tekib küsimus võlgnikule edastatud teabe arusaadavusest juhul, kui võlgnikule edastatakse dokumendid tema kodumaal ning ta eestikeelsete dokumentide sisust aru ei saa. Kui eelnevalt mainitud nõudeid on rikutud, riskib võlausaldaja sellega, et ta välisriigis nõude täitmiseks vajalikku tõendit ei saa. Seetõttu on oluline, et kohtudokumentid edastatakse adressaadile liikmesriikide pädevate asutuste vahendusel või elektroonilisel teel, mis võimaldab võlgnikule täiendavaid selgitusi lisada. Samuti on

võlausaldajal võimalus nõude maksmapanekuks kasutada Euroopa maksekäsumenetlust, mille puhul ei ole nõude täidetavust teises liikmesriigis eraldi tarvis tõendada.

Maksekäsu kiirmenetluse efektiivsuse uurimiseks viis käesoleva töö autor läbi empiirilise uuringu selgitamaks maksekäsu kiirmenetluse kitsaskohti ja arutlemaks maksekäsu kiirmenetluse tõhusust mõjutavate tegurite üle.

Uuringu läbiviimisel lähtus autor kahest peamisest hüpoteesist. Esimene püstitatud hüpotees, et maksekäsu kiirmenetluses esitatavate nõuete näol on peamiselt tegemist tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuetega, leidis kinnitust. Nimelt 87 protsenti maksekäsu kiirmenetluses esitatavatest nõuetest põhinevad tarbijakrediidilepingutest tulenevatel kohustustel. Uuringust iseenesest ei tulenenud, kas maksekäsu kiirmenetluses esitatakse liigkasuvõtjalike nõuete tunnustele vastavaid nõudeid. Seda põhjusel, et uuringuandmete põhjal ei olnud võimalik välja selgitada tarbimislaenudele kohaldatava krediidi kulukuse määra, mida saab aluseks võtta tarbijakrediidilepingute tühisuse hindamisel vastavalt TsÜS § 86 lõikele 3. Küll aga ilmnes uuringutulemustest, et keskmine viivisemäär oli nõuete puhul 400 protsenti aastas, mida iseenesest võiks pidada autori hinnangul ebamõistlikuks. Samas ei ole tarbijaid teadlikud õiguskaitsevahenditest, mis aitavaid neid taoliste nõuete eest kaitsta.

Siiski leiab autor, et tuleb nõustuda K. Saare, K. Sein'i ja M. A. Simovart'i käesolevas töös viidatud artiklis välja toodud seisukohaga, et heade kommetega vastuolus olevate nõuete esitamise välistamiseks maksekäsu kiirmenetluses tuleks instituudi regulatsiooni täiendada selliselt, et maksekäsu kiirmenetlust ei kohaldataks juhul, kui krediidi kulukuse määr ületab keskmist tarbimislaenude kulukuse määra enam kui kolmekordselt.

Teine püstitatud hüpotees, et võlausaldajal on maksekäsu kiirmenetluses võimalik mõistliku aja jooksul saada kohtult täitedokument, leidis osalist kinnitust. Nimelt seisuga 23.03.2012 ehk ligemale kaheksa kuud peale maksekäsu kiirmenetluse avalduse esitamist kohtule, oli maksekäsk väljastatud 65-l protsendil juhtudest. Kuuel protsendil juhtudest läks menetlus lõpetamisele võlgnevuse tasumise tõttu, mis tähendab, et võlausaldaja saavutas oma laiema eesmärgi nõue realiseerida. Seega saavutas võlausaldaja oma eesmärgi 71-l protsendil juhtudest ja menetlus on üldjoontes efektiivne. Maksekäsu väljastamiseks kulus keskmiselt 91 päeva. Arvestades, et üldmenetluses lahendatakse tsiviilasjad keskmiselt 200 päevaga ning et maksekäsumenetlus peaks toimuma kuue kuu jooksul, tuleb menetluse kestust pidada mõistlikuks.

Uuringutulemuste põhjal oli võimalik järeldada, millised on need tegurid, mis maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust enim mõjutavad. Nendeks on eelkõige mitme võlgniku vastu esitatud avaldused ning menetlusosaliste käitumine.

Mitme võlgniku vastu esitatud avaldused mõjutavad eelkõige seadusandja poolt menetlusele antud garantii kehtivust. Nimelt tuleneb seadusest, et kohus peab maksekäsu kiirmenetluse avalduse lahendama seitsme päeva jooksul, kuid uuringutulemustest ilmnes, et kohtul kulub keskmisel 23,5 päeva avalduse lahendamise kuni makseettepaneku koostamiseni. See on tingitud eelkõige asjaolust, et mitme võlgniku vastu esitatud avalduste kontrollimine võtab kohtul kauem aega. Kohtu suure koormuse tõttu selliste avalduste läbivaatamisel ei suuda kohus järgida seaduses sätestatud tähtaega makseettepaneku koostamisel. Kohtu koormust avalduste läbivaatamisel aitaks vähendada ka maksekäsuosakonna tööjaotuse ümberkorraldamine, võimaldades osakonnasisest roteerumist. Samuti on abi seaduse poolt ette nähtud avalduse lahendamise tähtaja pikendamisest.

Menetluse pikkust mõjutab kindlasti ka menetlusosaliste pahatahtlik käitumine. Ühelt poolt takistavad menetluse sujuvat kulgu avaldajad, kes ei pea kohtu antud tähtaegadest kinni või paluvad kohtult korduvalt täiendavaid tähtaegu oma seisukohtade esitamiseks. Samuti on probleeme avaldajatega, kes ei tee jõupingutusi selleks, et edastada kohtule võlgniku kohta ajakohaseid andmeid. Teisalt pärsivad menetluse kulgu võlgnikud, kes vähese õiguskäsitluse tõttu või sotsiaalmajanduslikel põhjustel menetlusedokumentide kättesaamisest hoiduvad. Menetlusosaliste käitumist saab kohus mõjutada sanktsioonide määramisega ehk kasutada TsMS-st tulenevat õigust määrata kohtu töö takistamise eest isikutele trahvi. Samuti oleks abi, kui riik suudaks tagada isikuandmete õigsuse rahvastikuregistris, mis hõlbustaks ametnike tööd isikute leidmisel. Lisaks tuleks tõsta inimeste teadlikust õiguskaitsevahenditest.

Kokkuvõttes esitab töö autor mõningad maksekäsu kiirmenetlust puudutavad ettepanekud:

- Maksekäsu kiirmenetluses tuleks kaotada maksekäsu kiirmenetluses esitatavatele nõuetele seatud ülempiir.
- Maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni tuleks muuta selliselt, et menetlust ei kohaldataks juhul, kui krediidi kulukuse määr ületab keskmist tarbimislaenude kulukuse määra enam kui kolmekordselt.
- Kohus peaks menetlusosaliste pahatahtliku käitumise mõjutamiseks või ennetamiseks rakendama nende suhtes TsMS-s ette nähtud sanktsioone.
- Kohtu töö tõhustamiseks tuleks maksekäsuosakonnas muuta tööjaotust selliselt, et toimuks osakonnasisene roteerumine.

- Kohtuametnike töö tõhustamiseks peaks riik muutma rahvastikuregistrisüsteemi selliselt, et rahvastikuregistris oleks tagatud isikuandmete õigsus.
- Riiklikul tasandil tuleks enam tähelepanu pöörata inimeste üldise õigusteadlikkuse suurendamisele.

SUMMARY

Efficiency of Order for Payment Procedure from Creditor's Perspective

The current Master's thesis focuses on the nature and efficiency of order for payment procedure. It is in creditor's best financial interests that he receives all the payments on time. Sometimes the creditor may face a problem when debtor is unable or unwilling to fulfil his obligations. In that respect it's essential for the creditor to find the most effective way to collect his claim. Therefore, it is necessary to establish rapid and cost-effective special proceedings for collecting uncontested claims that are not the subject of a legal controversy.

In most European countries order for payment procedure is available. While the shape and structure of this procedure vary from country to country, its characteristic feature lies in that the court, in a written proceeding, issues an ex parte order based on the allegations of the plaintiff. This may raise a question whether there is a just balance between the interests of the creditor and the rights of the debtor.

The objective of the Master's thesis is to analyse the legal nature of order for payment procedure, to explain the definition of order for payment procedure and to find out the efficiency of the procedure through conducting an empirical study.

Chapters are compiled on the analysis of Estonian legal acts and the practice of courts on different court levels. Also various articles and books regarding civil procedure are used for analysis in the paper. The definition of the order for payment procedure constitutes examples from other countries to provide a better explanation of the meaning of the procedure. In addition, the paper comprises 189 applications for payment orders to conduct the empirical study.

The first chapter introduces the definition, content and nature of the order for payment procedure. The author analyses the nature of claims available in the procedure and the restrictions imposed on the claims. Additionally, protection of creditor's interests and debtor's rights are under discussion.

Order for payment procedure enables creditors to obtain enforcement orders concerning pecuniary claims which are based on simple, clear grounds and which debtors don't wish to contest. The procedure allows the collection of monetary claims for a specific amount that have fallen due at the time when the application for a payment order is submitted. The main purpose of the procedure is to simplify, expedite and minimize the costs of litigation

concerning uncontested pecuniary claims. It also helps to reduce the judges' workload allowing them to concentrate on more complex cases.

Considering the formal nature of the proceedings there may occur that the plaintiff hasn't acted in good faith by filing an application against the defendant. As in the ordinary proceedings the contrariness of a contract to good morals is established by an overall assessment by the judge then in order for payment procedure the responsibility to initiate the assessment lies with the defendant. Same kind of problem may occur in case the defendant doesn't understand the content of the proceedings initiated against him.

Article 6 of the European Convention on Human Rights guarantees the right to fair trial, which also includes the right to be heard. For the purpose of article 6 of the Convention it is sufficient that the defendant can defend himself by filing an objection against the order for payment. The defendant has the possibility to be heard and defend himself in the proceedings before the decision attains any effects detrimental to his position, thus the compatibility of the order for payment procedure with article 6 of the Convention cannot be doubted. Therefore, if a breach of debtor's rights occurs, he should use his right to object which is sufficient to set aside the order for payment.

The second chapter of the thesis focuses on the analysis of a study concerning evaluation of the efficiency of the order for payment procedure. Firstly, the author explains the purpose and methods of the study, then the author analyses different indicators concerning the study and the indicators which most influence the efficiency of the procedure.

The purpose of the study was to establish the nature of the claims collected in the proceedings. One of the aims was to determine whether the plaintiff is able to obtain an order for payment within a reasonable time.

The main findings of the analysis were that most of the claims collected in the proceedings derive from consumer credit agreements. This means most of the creditors using order for payment procedure for collection of debts are businesses which offer different loans. The results didn't indicate high interest rates which may refer to agreements which are not in accordance to good morals. The author still suggests that claims which hold higher than a triple annual percentage rate of charge of consumer loans granted to individuals should not be admissible in order for payment procedure. This is a remedy for consumer protection.

The results of the study indicated that there is possible for the creditor to obtain an order for payment within a reasonable time. The order for payment was issued on 65 per cent of the

cases and on 6 per cent of the cases the proceedings were terminated due to payment of the debt. That means on the whole the order for payment procedure is effective.

The average duration of the proceedings was 91 days which can be considered reasonable considering the average duration of civil matters in ordinary proceedings is about 200 days.

The results of the analysis indicate the main factors which influence the efficiency of the proceedings. These are firstly, proceedings initiated against more than one defendant, and secondly, the behaviour of the parties of the proceedings.

The results indicated that applications against multiple debtors may lead to failure of procedural guarantees, e.g., rules on time limits. In case of an application against multiple debtors the court is not able to follow the time limit set for solving an application stipulated in the legislation.

Other factor which may cause a delay in order for payment procedure is the malicious conduct of the parties. On the one hand plaintiffs who don't follow the due dates set by the court or constantly ask for extensions of time limits may lengthen the duration of the proceedings. On the other hand the defendants who for different socio-economic reasons are reluctant to receive procedural document may cause a delay in the proceedings.

The court should more actively use the opportunity to fine the parties who impede the orderly conduct of the proceedings. In addition, the state should ensure the authenticity of personal data in the population register facilitating the court officials to address the defendants quicker. Increasing the debtors' legal awareness and knowledge of legal remedies may result in improvement of their behaviour regarding taking part in legal proceedings and fulfilling their obligations. A better division of labour may also result in increasing the expediency of the proceedings.

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

KarS – Karistusseadustik

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

RLS – Riigilõivuseadus

VÕS – Võlaõigusseadus

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

EIÕK – Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

RT – Riigi Teataja

HMKm – Harju Maakohtu määrus

TlnRnKm – Tallinna Ringkonnakohtu määrus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

RKTKm – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus

EK – Euroopa Kohus

EKo – Euroopa Kohtu otsus

RRS – Rahvastikuregistri seadus

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Ambrasaitė-Balynienė, G. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* III/2011, lk 213-221.
2. Barber, J., Šijanski, G. The german order for payment procedure (*Mahnverfahren*). The German Law Archive 2006. Arvutivõrgus: <http://www.iuscomp.org/gla/literature/sijanski.htm>. 20.02.2012.
3. Boden, R., Paul, S. Y. Size matters: the late payment problem. *Journal of Small Businesses and Enterprise Development*. Vol 18 Iss: 4, pp 732-747.
4. Burg, E., Pontier, J. A. EU Principles on Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters according to the case law of the European Court of Justice. The Hague: T.M.C.Asser Press, 2004.
5. Campell, C. (ed). *International Civil Procedure* (2007) II. Yorkhill Law Publishing 2007.
6. Chiarloni, S., Gottwald, P., Zuckermann, A. A. S. *Civil justice in crisis: Comparative perspectives of civil procedure*. New York: Oxford University Press, 1999.
7. Crifò, C. *Cross-Border Enforcement of Debts in The European Union, Default Judgements, Summary Judgements and Orders for Payment*. The Netherlands: Kluwer Law International 2009.
8. Dunn, C. H. Exceptions Exist to Claim-Splitting Rule. *Chicago Daily Law Bulletin* 27/01/2010. Arvutivõrgus: <http://www.cliffordlaw.com/news/attorneys-articles/-exceptions-exist-to-claim-splitting-rule>. 31.03.2012.
9. Edel, F. *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007.
10. Erasikutele antud tarbimislaenude kulukuse määr. Arvutivõrgus: <http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/981/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/979>. 26.04.2012.
11. Faure, M. A Selection of Empirical Socio-Economic Research with Respect to the Functioning of Legal Rules and Institutions in Belgium and Netherlands. *European Journal of Law and Economics*. Vol 11 Iss: 3, pp 207-248.
12. Geeroms, S. *Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

13. Gomez Amigo, L. The European Order for Payment Procedure: An Example of Harmonization of the Civil Procedure in Europe. Toronto: International Association of Procedural Law, 2009.
14. Green Paper on a European Order for Payment Procedure and on Measures to Simplify and Speed Up Small Claims Litigation. Brussels, 20.12.2002, COM (2002) 746 final. Arvutivõrgus: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/-com2002_0746en01.pdf. 27.02.2012.
15. Grotian, A. (tõlk. S. Soomets). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 91. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press 1993. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531>. 11.03.2012.
16. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2010. a kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium. Justiitshalduspoliitika osakond. Õigusloome ja arenduse talitus, 2011.
17. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2011. a I poolaasta kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium. Justiitshalduspoliitika osakond. Õigusloome ja arenduse talitus, 2011.
18. Jauernig, O. Zivilprozessrecht. 29. Auflage. München: C.H. Beck 2007.
19. Justiitministeeriumi arengukava 2013-2016. Arvutivõrgus: www.just.ee.
20. Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015. Arvutivõrgus: www.just.ee.
21. Jürgenson, A. *et al.* Ettevõtetele pakutavate avalike teenuste tõhususe uuring. Tallinn: Justiitsministeerium 2010. Arvutivõrgus: www.riigikantselei.ee/.../Avalike_teenuste_uuringu_lopparuanne.pdf. 13.02.2012.
22. Kaur, M. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal? *Juridica* II/2012, lk 122-126.
23. Kergandberg, E. *et al.* Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008.
24. Kodek, G. E., Rechberger, W. H. (eds). Orders for Payment in the European Union: Mahnverfahren in der Europäischen Union. The Hague: Kluwer Law International 2001.
25. Kramer, X. E. Enhancing Enforcement in the European Union. The European Order for Payment Procedure and Its Implementation in the Member States, Particularly in Germany, the Netherlands, and England. Enforcement and Enforceability. Tradition and Reform, Antwerp- Oxford-Portland: Intersentia 2010, pp 17-39.
26. Kull, I. Principle of Good Faith and Constitutional Values in Contract Law. *Juridica International* VII/2002, pp 142-148.

27. Kuurberg, M. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. *Juridica* III/2005, lk 200-208.
28. Kõve, V. Aegumise peatumine hagi esitamise või muu menetlustoimingu tegemisega kohtus või kohtuväliselt. *Juridica* VII/2010, lk 523-532.
29. Köhler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn: Juura, 1998.
30. La Cognata, D. *et al.* The International Comparative Legal Guide to: Litigation & Dispute Resolution 2010. A practical cross-border insight inot litigation & dispute resolution. London: Global Legal Group Ltd 2010.
31. Lillsaar, M., Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond 2011.
32. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Iuridicum 2003.
33. Markesinis, B. S., Lorenz, W., Dannemann, G. The German Law of Obligations. Vol 1: The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997.
34. McEleavy, P. (ed). Current Developments. Private International Law. Facilitating Cross-Border Debt Recovery – The European Payment Order and Small Claims Regulation. *International and Comparative Law Quarterly* / Volume 57 / Issue 02, pp 449 – 465.
35. Paulus, C. P. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuste tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002.
36. Praktiline juhend Euroopa täitekorralduse määruse kohaldamise kohta. Euroopa Justiitsvõrgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Arvutivõrgus: <http://ec.europa.eu/civiljustice/>. 27.02.2012.
37. Proshin, D. Ex officio põhimõte eelmenetluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2009. (käsikiri Tartu Ülikooli Iuridicumi teabekeskuses).
38. Rauscher, T. *et al.* (Hrsg). Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. 3. Auflage. München: C.H. Beck 2007.
39. Rhee, C. H. van (ed). In Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation. Berlin: Duncker & Humblot, 2010.
40. Rhee, C. H. van (ed). The Law's Delay: Essays on Undue Delay in Civil Litigation. Antwerpen/Oxford/New York: Intersentia 2004.
41. Riigikohtu esimehe 2009. a ettekanne Riigikogule. Ülevaade 2008. a kohtustatistikast. Esimese ja teise astme kohtute statistilised menetlusandmed. Arvutivõrgus:

- http://www.riigikohus.ee/vfs/868/Riigikohtu%20esimehe%20ettekande%20lisad%2004_06_2009.pdf.
42. Riigilõivuseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee. 05.04.2012.
 43. Saare, K., Sein, K., Simovart, M. A. Laenusaja õiguste kaitse SMS-laenu lepingute puhul. *Juridica I*/2010, lk 41-50.
 44. Schlechtriem, P. Good Faith in German Law and in International Uniform Laws, Rome 1997. Arvutivõrgus: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/slechtriem16.html>. 02.04.2012.
 45. Smits, J. M. (ed). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2006.
 46. Zuckerman, A. A. S. *Zuckerman on Civil Procedure. Principles of Practice*, 2nd Edition. London: Sweet & Maxwell 2006.
 47. Tampuu, T. Tsiviilasja menetluse peatamine teise menetluse tõttu. *Juridica II*/2010, lk 102-119.
 48. Teder, I. Õiguskantsleri 19.01.2011. a. märgukiri nr 6-1/091076/1100273 Justiitsminister Rein Lang-ile. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/-field_document2/6iguskantsleri_margukiri_justiitsministeeriumile_kiirlaenude_intressimaarad.pdf. 07.04.2012.
 49. Truuväli, E.-J., *et al. (toim)*. *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. 2. trükk Tallinn: Juura 2008.
 50. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu 208 SE I. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/sarosbin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>. 27.02.2012.
 51. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu 365 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=-ems&eid=420369. 12.03.2012.
 52. Varul, P. Tühine tehing. *Juridica I*/2011, lk 35-46.
 53. Vutt, M. Hagi ese ja alus tsiviilkohtumenetluses. *Kohtupraktika analüüs*. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond, 2010.
 54. Vutt, M. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. *Kohtupraktika analüüs*. Tartu: Riigikohus. Õigusteabe osakond 2011.
 55. Waggoner, M. J. Fifty Years of *Bernhard v. Bank of America* is Enough: Collateral Estoppel Should Require Mutuality but *Res Judicata* Should Not. *12/2 Review of Litigation*, 1993.

56. Wilson, N. An Investigation into Payment Trends and Behaviour in the UK: 1997-2007. Leeds: CMRC Centre, Leeds University Business School, 2008.

Kasutatud normatiivmaterjalid

57. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2007. a. määrus (EÜ) nr. 1393/2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000. – ELT L 324, 10.12.2007, lk 79-120.
58. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004. a. määrus (EÜ) nr. 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. – ELT L 143, 30.04.2004, lk 15-39.
59. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006. a. määrus (EÜ) nr. 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006, lk 1-32.
60. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.04.2008. a. direktiiv nr .2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid. – ELT L 133/66, 22.05.2008, lk 1-27.
61. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34...RT II 2010, 14, 54.
62. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 29.12.2011, 190.
63. Nõukogu 18.12.2009. a määrus (EÜ) nr. 4/2009, kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. – ELT L 7, 10.01.2009, lk 1-79.
64. Nõukogu määrus nr. 44/2001, 22. detsember 2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 12, 16.01.2011, lk 1-23.
65. Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326.
66. Rahvastikuregistri seadus. – RT I 2000, 50, 317...RT I, 09.12.2010, 6.
67. Riigilõivuseadus. – RT I 2010, 21, 107...RT I, 02.03.2012, 10.
68. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. –RT I 2005, 26, 197...RT I, 28.12.2011, 44.
69. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216...RT I, 06.12.2010, 12.
70. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487...RT I, 08.07.2011, 21.

Kasutatud kohtupraktika

71. EK 08.11.2005, C-443/03, *Leffler*, eelotsusetaotlus
72. EK 17.11.2011, C-327/10, *Hypoteční banka a.s.*, eelotsusetaotlus
73. EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo Editorial SA jt.*
74. HMKm 2-10-56035
75. RKTkm 3-2-1-81-10
76. RKTkm 3-2-2-1-09
77. RKTkm 3-2-2-7-09
78. RKTko 3-2-1-108-02
79. RKTko 3-2-1-30-10
80. RKTko 3-2-1-66-05
81. RKTko 3-2-1-76-01
82. RKTko 3-2-1-80-02
83. RKTko 3-2-3-2-04
84. RKTSO 3-2-1-141-07
85. TlnRnKm 2-08-16469
86. TlnRnKm 2-08-26263

LISA 1. Uuringus kasutatud maksekäsu kiirmenetluse avaldused

1. 2-11-31126
2. 2-11-31124
3. 2-11-31119
4. 2-11-31118
5. 2-11-31117
6. 2-11-31116
7. 2-11-31112
8. 2-11-31111
9. 2-11-31110
10. 2-11-31109
11. 2-11-31108
12. 2-11-31103
13. 2-11-31099
14. 2-11-31093
15. 2-11-31091
16. 2-11-31086
17. 2-11-31085
18. 2-11-31084
19. 2-11-31083
20. 2-11-31082
21. 2-11-31077
22. 2-11-31076
23. 2-11-31075
24. 2-11-31074
25. 2-11-31070
26. 2-11-31069
27. 2-11-31067
28. 2-11-31066
29. 2-11-31064
30. 2-11-31062
31. 2-11-31061
32. 2-11-31060
33. 2-11-31058
34. 2-11-31057

35. 2-11-31056
36. 2-11-31055
37. 2-11-31054
38. 2-11-31053
39. 2-11-31052
40. 2-11-31049
41. 2-11-31048
42. 2-11-31046
43. 2-11-31045
44. 2-11-31043
45. 2-11-31042
46. 2-11-31039
47. 2-11-31038
48. 2-11-31037
49. 2-11-31036
50. 2-11-31035
51. 2-11-31034
52. 2-11-31033
53. 2-11-31032
54. 2-11-31030
55. 2-11-31028
56. 2-11-31027
57. 2-11-31026
58. 2-11-31025
59. 2-11-31023
60. 2-11-31022
61. 2-11-31021
62. 2-11-31020
63. 2-11-31019
64. 2-11-31016
65. 2-11-31015
66. 2-11-31012
67. 2-11-31011
68. 2-11-31010
69. 2-11-31009
70. 2-11-31008

71. 2-11-31007
72. 2-11-31006
73. 2-11-31002
74. 2-11-31001
75. 2-11-30998
76. 2-11-30997
77. 2-11-31142
78. 2-11-32282
79. 2-11-32286
80. 2-11-32281
81. 2-11-32275
82. 2-11-32274
83. 2-11-32272
84. 2-11-32271
85. 2-11-32270
86. 2-11-32269
87. 2-11-32267
88. 2-11-32266
89. 2-11-32264
90. 2-11-32263
91. 2-11-32260
92. 2-11-32257
93. 2-11-32252
94. 2-11-32250
95. 2-11-32249
96. 2-11-32247
97. 2-11-32246
98. 2-11-32243
99. 2-11-32242
100. 2-11-32242
101. 2-11-32240
102. 2-11-32238
103. 2-11-32237
104. 2-11-32235
105. 2-11-32233
106. 2-11-32231

107. 2-11-32229
108. 2-11-32228
109. 2-11-32227
110. 2-11-32226
111. 2-11-32225
112. 2-11-32224
113. 2-11-32223
114. 2-11-32222
115. 2-11-32219
116. 2-11-32218
117. 2-11-32217
118. 2-11-32216
119. 2-11-32215
120. 2-11-32214
121. 2-11-32213
122. 2-11-32212
123. 2-11-32211
124. 2-11-32210
125. 2-11-32209
126. 2-11-32208
127. 2-11-32207
128. 2-11-32206
129. 2-11-32205
130. 2-11-32202
131. 2-11-32201
132. 2-11-32199
133. 2-11-32192
134. 2-11-32190
135. 2-11-32189
136. 2-11-32187
137. 2-11-32186
138. 2-11-32184
139. 2-11-32181
140. 2-11-32177
141. 2-11-32174
142. 2-11-32173

- 143. 2-11-32172
- 144. 2-11-32171
- 145. 2-11-32170
- 146. 2-11-32168
- 147. 2-11-32167
- 148. 2-11-32166
- 149. 2-11-32165
- 150. 2-11-32164
- 151. 2-11-32163
- 152. 2-11-32162
- 153. 2-11-32159
- 154. 2-11-32158
- 155. 2-11-32156
- 156. 2-11-32153
- 157. 2-11-32152
- 158. 2-11-32151
- 159. 2-11-32148
- 160. 2-11-32147
- 161. 2-11-32146
- 162. 2-11-32144
- 163. 2-11-32143
- 164. 2-11-32142
- 165. 2-11-32141
- 166. 2-11-32140
- 167. 2-11-32139
- 168. 2-11-32138
- 169. 2-11-32136
- 170. 2-11-32134
- 171. 2-11-32133
- 172. 2-11-32132
- 173. 2-11-32131
- 174. 2-11-32129
- 175. 2-11-32127
- 176. 2-11-32125
- 177. 2-11-32124
- 178. 2-11-32123

- 179. 2-11-32122
- 180. 2-11-32121
- 181. 2-11-32118
- 182. 2-11-32116
- 183. 2-11-32115
- 184. 2-11-32114
- 185. 2-11-32106
- 186. 2-11-32100
- 187. 2-11-32098
- 188. 2-11-32097
- 189. 2-11-32278

LISA 2. Uuringu karakteristikad

1. Avaldajaid puudutavad näitajad

- 1.1. Avalduse liik/ võlgnevus; elatis
- 1.2. Avalduse liik 2/ võõrandamisleping; kasutusleping (üürileping, krediidleping) jms
- 1.3. Avaldaja 1/ füüsiline isik; juriidiline isik
- 1.4. Avaldaja 2/ krediidiettevõtte, korteriühistu jms

2. Võlgnikke puudutavad näitajad

- 2.1. Eesti; välisriik
- 2.2. Võlgnikke on üks või rohkem kui üks
 - 2.2.1. Kui võlgnikke on rohkem kui üks, siis kas ainuvastutus või solidaarvastutus

3. Nõudeid puudutavad näitajad

- 3.1. Põhinõue
- 3.2. Kõrvalnõue
- 3.3. Intressimäär aastas
- 3.4. Viivisemäär päevas

4. Makseettepaneku kättetoimetamist puudutavad näitajad

- 4.1. Mitmendal korral on makseettepanek kättetoimetatud?
- 4.2. Mis põhjusel on makseettepanek tagasi tulnud?
- 4.3. Kas makseettepaneku kättetoimetamiseks on kasutatud kohtutäituri abi?
- 4.4. Kas makseettepanek toimetati kätte Eestis; välismaal; e-postiga?
 - 4.4.1. Kui välismaal, siis kas läbi kohtu või tähitult?

5. Menetluse lõpetamist puudutavad näitajad

- 5.1. Kas menetlus on läinud lõpetamisele?
- 5.2. Mis põhjusel läks menetlus lõpetamisele?
 - 5.2.1. menetlusedokumentide kättetoimetamise võimatus
 - 5.2.2. varasem kohtulahend
 - 5.2.3. tasumine
 - 5.2.4. avaldus jäetud läbivaatamata

6. *Menetluse lõpptulemust puudutavad näitajad*

6.1. Kas makseettepanekule on esitatud vastuväide?

6.1.1. Kui on esitatud vastuväide, siis kas menetlus on läinud lõpetamisele või hagimenetlusse?

6.2. Kas on väljastatud maksekäsk?

6.3. Kas on esitatud määruskaebus?

7. *Menetluse kestust puudutavad näitajad*

7.1. Avalduse esitamise kuupäev

7.2. Makseettepaneku väljastamise kuupäev

7.3. Maksekäsu väljastamise kuupäev